LAUSUNTOJA JA SELVITYKSIÄ 2008:13

Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistustarve- ja vaihtoehdot

Lausuntotiivistelmä yhdenvertaisuustoimikunnan välimietinnöstä

OIKEUSMINISTERIÖN LAUSUNTOJA JA SELVITYKSIÄ 2008:13

Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistustarve- ja vaihtoehdot

Lausuntotiivistelmä yhdenvertaisuustoimikunnan välimietinnöstä

OIKEUSMINISTERIÖ
HELSINKI 2008

ISSN 1458-7149
ISBN 978-952-466-702-9 (nid.)
ISBN 978-952-466-703-6 (PDF)
Oikeusministeriö
Helsinki

KUVAILULEHTI

O I K E U S M I N I S T E R I Ö

Julkaisun päivämäärä
29.8.2008

Tekijät Erityisasiantuntija Anna-Elina Pohjolainen Korkeakouluharjoittelija Johanna Latvala	Julkaisun laji Lausuntotiivistelmä
	Toimeksiantaja Oikeusministeriö
	Toimielimen asettamispäivä 25.1.2007

Julkaisun nimi
Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistustarve- ja vaihtoehdot. Tiivistelmä yhdenvertaisuustoimikunnan välimietinnöstä saaduista lausunnoista.

Julkaisun osat

Tiivistelmä

Oikeusministeriö asetti 25. päivänä tammikuuta 2007 toimikunnan, jonka tehtävänä on laatia ehdotus uudeksi yhdenvertaisuuslainsäädännöksi.

Yhdenvertaisuustoimikunta luovutti välimietintönsä oikeusministeriölle 8. päivänä helmikuuta 2008.

Oikeusministeriö pyysi välimietinnöstä lausuntoa 89:ltä eri taholta. Lausuntoja saatiin yhteensä 68.

Valtaosa lausunnonantajista pitää tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistamista tarpeellisena. Lausuntojen mukaan lainsäädäntö on epäyhtenäistä ja osin vaikeaselkoista. Ongelmallisena pidetään myös syrjintäperusteisiin liittyviä eroja oikeussuojan ja asiantuntija-avun saatavuudessa sekä syrjinnän seuraamuksissa. Lisäksi lainsäädännön katsotaan vaativan kielellistä ja lakiteknistä kehittämistä. Useissa lausunnoissa korostetaan sitä, että lainsäädäntö ja sen valvonta eivät ole sellaisenaan riittävä keino yhdenvertaisuuden edistämiseksi, vaan lisäksi tulee ryhtyä toimiin asenteiden muuttamiseksi ja tietoisuuden lisäämiseksi.

Useat lausunnonantajat katsovat, että ne eivät voi valmistelun varhaisen vaiheen vuoksi ottaa lopullista kantaa toimikunnan esittämiin lainsäädännön rakennetta ja viranomaisorganisaatiota koskeviin uudistusvaihtoehtoihin. Sikäli kuin vaihtoehtoihin otetaan kantaa, kaikki mallit saavat osakseen sekä tukea että arvostelua. Suurin osa tasa-arvoalan toimijoista on sillä kannalla, että uudistus tulee toteuttaa nykyisen järjestelmän pohjalta säilyttäen tasa-arvolaki erillisenä lakinaan ja tasa-arvovaltuutettu omana viranomaisenaan. Toimikunnan ehdottamia jatkotyön suuntaviivoja pidetään yleensä ottaen perusteltuina ja tarpeellisina. Myös toimikunnan kokoonpanon täydentämistä, työelämä- ja kansalaisjärjestöjaostojen perustamista sekä toimikunnan toimikauden pidentämistä kannatetaan.

Avainsanat: (asiasanat)
yhdenvertaisuus, tasa-arvo, syrjintä

Muut tiedot tiedot (Oskari- ja HARE-numero, muu viitenumero)
OM 12/42/2006, OM004:00/2007, 1567/001/2006 TM

Sarjan nimi ja numero Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2008:13		ISSN 1458-7149	ISBN 978-952-466-702-9 (nid.) 978-952-466-703-6 (PDF)
Kokonaissivumäärä	Kieli suomi	Hinta	Luottamuksellisuus julkinen
Jakaja Oikeusministeriö		Kustantaja Oikeusministeriö	

PRESENTATIONSBLAD

J U S T I T I E M I N I S T E R I E T

Utgivningsdatum
29.8.2008

Författare Specialsakkunnig Anna-Elina Pohjolainen Högskolepraktikant Johanna Latvala	Typ av publikation Sammandrag av utlåtandena Uppdragsgivare Justitieministeriet Datum då organet tillsattes 25.1.2007

Publikation (även den finska titeln)
Reform av jämlikhets- och jämställdhetslagstiftningen – behov och alternativ. Sammandrag av utlåtandena om jämlikhetskommissionens mellanbetänkande (Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistustarve- ja vaihtoehdot. Tiivistelmä yhdenvertaisuustoimikunnan välimietinnöstä saaduista lausunnoista)

Publikationens delar

Referat

Justitieministeriet tillsatte den 25 januari 2007 en kommission med uppdrag att lägga fram ett förslag till ny jämlikhetslagstiftning.

Jämlikhetskommissionen överlämnade sitt mellanbetänkande till justitieministeriet den 8 februari 2008.

Justitieministeriet skickade mellanbetänkandet ut på remiss till 89 remissinstanser. Sammanlagt 68 instanser lämnade in ett utlåtande.

Största delen av remissinstanserna anser att det är nödvändigt att revidera jämlikhets- och jämställdhetslagstiftningen. Enligt utlåtandena är lagstiftningen oenhetlig och delvis svårbegriplig. Ett annat problem anses vara skillnaderna i tillgången till rättsskydd och sakkunnighjälp samt påföljderna för diskriminering beroende på diskrimineringsgrund. Enligt remissinstanserna kräver lagstiftningen också förbättringar såväl i språkligt som lagtekniskt hänseende. I flera utlåtanden framhävdes att jämställdhet inte kan främjas enbart med lagstiftning och tillsyn över att den följs utan det krävs också åtgärder för att ändra attityderna och öka medvetenheten.

Flera av remissinstanserna anser att de på grund av det tidiga beredningsskedet inte kan ta någon slutlig ställning till kommissionens förslag till reform av lagstiftningens struktur och myndighetsorganisation. I de ställningstaganden som ingår i utlåtandena har alla modeller fått både stöd och kritik. Största delen av aktörerna på området för jämställdhetsfrågor är av den åsikten att reformen ska genomföras utgående från det nuvarande systemet så att både en särskild jämställdhetslag och en jämställdhetsombudsman som sin egen myndighet bevaras. De riktlinjer som kommissionen föreslår för det fortsatta arbetet anses allmänt vara motiverade och nödvändiga. Remissinstanserna stöder också förslagen om att kommissionens sammansättning utvidgas, att det inrättas en arbetslivssektion och en sektion för medborgarorganisationer samt att kommissionens mandatperiod förlängs.

Nyckelord
jämlikhet, jämställdhet, diskriminering

Övriga uppgifter
OM 12/42/2006, OM004:00/2007, 1567/001/2006 TM

Seriens namn och nummer Justitieministeriets utlåtanden och utredningar 2008:13		ISSN 1458-7149	ISBN 978-952-466-702-9 (häft.) 978-952-466-703-6 (PDF)
Sidoantal	Språk finska	Pris	Sekretessgrad Offentligt
Distribution Justitieministeriet		Förlag Justitieministeriet	

DESCRIPTION

M I N I S T R Y O F J U S T I C E
Finland

Date of publication
29.8.2008

Authors Anna-Elina Pohjolainen, Senior Legal Adviser Johanna Latvala, University trainee	Type of publication Summary of opinions
	Assigned by Ministry of Justice
	Date when body appointed 25.1.2007

Name of the publication
The need and options for the reform of the equality and non-discrimination legislation. Summary of opinions on the Interim report of the Equality Committee.

Parts of publication

Abstract

On 25 January 2007 the Ministry of Justice appointed an Equality Committee to prepare a proposal for new non-discrimination legislation.

The Equality Committee submitted its Interim report to the Ministry of Justice on 8 February 2008.

The Ministry of Justice sent a request for an opinion to 89 organisations and received in total 68 responses.

Most of the organisations that responded consider a revision of the non-discrimination legislation as necessary. According to the opinions the current legislation is incoherent and for some parts obscure. The differences in the access to legal protection and expert assistance as well as in the sanctions for discrimination depending on the ground of discrimination are also seen problematic. Furthermore, some legal and linguistic aspects in the legislation still need improvement. In many opinions it is pointed out that equality legislation and supervision of compliance with it alone is not enough to promote equality. Measures have to be taken also to change attitudes and increase awareness.

Many of the organisations consider that the preparation work is in such an early stage that they cannot take a final stand on the Commission's options for reform of the structure of the legislation and the organisation of authorities. As far as the options are commented, they all gain both support and criticism. Majority of the actors in the field of gender equality are of the opinion that the reform should be carried out on the basis of the current system so that a special act on equality and a specific Ombudsman for Equality are prevailed. The guidelines for continuing the preparation of the reform are considered to be well-founded and necessary. Also the proposals to extend the composition of the Committee, establish a section for working life and an NGO-section as well as to extend the mandate of the Committee are supported.

Keywords
equality, non-discrimination

Other information (Oskari and HARE numbers, other reference number)
OM 12/42/2006, OM004:00/2007, 1567/001/2006 TM

Serial name and number Ministry of Justice, Finland, Reports and accounts 2008:13		ISSN 1458-7149	ISBN 978-952-466-702-9 (book) 978-952-466-703-6 (PDF)
Number of pages	Language Finnish	Price	Confidentiality status public
Distributed by Ministry of Justice		Published by Ministry of Justice	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO 2
1.1 Yhdenvertaisuustoimikunnan toimeksianto 2
1.2 Lausunnot yhdenvertaisuustoimikunnan välimietinnöstä 2

2 TASA-ARVO- JA YHDENVERTAISUUSLAINSÄÄDÄNNÖN UUDISTUSTARVE JA -TAVOITTEET 6
2.1 Ministeriöt 6
2.2 Valvontaviranomaiset ja neuvottelukunnat 7
2.3 Saamelaiskäräjät ja Svenska Finlands folkting 9
2.4 Yhdistykset, järjestöt ja uskonnolliset yhdyskunnat 9
2.5 Akateemiset asiantuntijat 16

3 UUDISTUSVAIHTOEHDOT 18
3.1 Lainsäädännön perusrakenne 18
3.1.1 Ministeriöt 18
3.1.2 Valvontaviranomaiset ja neuvottelukunnat 19
3.1.3 Saamelaiskäräjät ja Svenska Finlands folkting 21
3.1.4 Yhdistykset, järjestöt ja uskonnolliset yhdyskunnat 21
3.1.5 Akateemiset asiantuntijat 26
3.2 Viranomaisorganisaation rakenne 28
3.2.1 Ministeriöt 28
3.2.2 Valvontaviranomaiset ja neuvottelukunnat 29
3.2.3 Saamelaiskäräjät ja Svenska Finlands folkting 32
3.2.4 Yhdistykset, järjestöt ja uskonnolliset yhdyskunnat 32
3.2.5 Akateemiset asiantuntijat 37

4 TOIMIKUNNAN PÄÄTELMÄT JA EHDOTUKSET 39
4.1 Toimikunnan jatkotyön suuntaviivat 39
4.1.1 Ministeriöt 39
4.1.2 Valvontaviranomaiset ja neuvottelukunnat 40
4.1.3 Saamelaiskäräjät ja Svenska Finlands folkting 41
4.1.4 Yhdistykset, järjestöt ja uskonnolliset yhdyskunnat 41
4.1.5 Akateemiset asiantuntijat 44
4.2 Toimikunnan kokoonpanon täydentäminen, jaostojen perustaminen ja toimikauden pidentäminen 44
4.2.1 Ministeriöt 44
4.2.2 Valvontaviranomaiset ja neuvottelukunnat 45
4.2.3 Saamelaiskäräjät ja Svenska Finlands folkting 46
4.2.4 Yhdistykset, järjestöt ja uskonnolliset yhdyskunnat 46
4.2.5 Akateemiset asiantuntijat 50

1 JOHDANTO

1.1 Yhdenvertaisuustoimikunnan toimeksianto

Oikeusministeriö asetti 25. päivänä tammikuuta 2007 toimikunnan uudistamaan yhdenvertaisuuslainsäädäntöä. Tavoitteena on uudistaa yhdenvertaisuuslainsäädäntöä tavalla, joka täyttäisi nykyistä paremmin perustuslain 6 §:n sisältämän yhdenmukaisen ja laajaalaisen syrjintäkiellon asettamat vaatimukset. Lähtökohtana on näin ollen lainsäädäntö, joka vahvistaisi yhdenvertaisuuden suojaa kattamalla entistä selkeämmin kaikki syrjintäperusteet, soveltumalla yhdenmukaisemmin kaikkiin elämänalueisiin ja asettamalla eri syrjintätilanteet mahdollisimman samanlaisten oikeussuojakeinojen ja seuraamusten piiriin.

Yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistamisen yhteydessä tulee tarvittavassa määrin tarkistaa myös syrjintäasioita nykyisin hoitavien viranomaisten asemaa, tehtäviä ja toimivaltuuksia. Tämä tulee tehdä ottaen huomioon Suomen nykyinen perus- ja ihmisoikeusvalvonta kokonaisuutena sekä tällaiselle valvonnalle asetetut kansainväliset vaatimukset.

Uudistuksen yhteydessä tulee ottaa huomioon voimassa olevaan yhdenvertaisuuslainsäädäntöön, erityisesti naisten ja miesten tasa-arvosta annettuun lakiin (609/1986) ja yhdenvertaisuuslakiin (21/2004) liittyvät erityispiirteet. Lähtökohtana on, ettei nykyistä lakeihin kirjattua seuranta-, valvonta- ja edistämisvelvoitteita ja niihin liittyviä toimivaltuuksia kavenneta, vaan niitä pyritään edelleen vahvistamaan.

Toimikunnan tehtävänä on laatia ehdotus uudeksi yhdenvertaisuuslainsäädännöksi. Ensivaiheessa toimikunnan tuli selvittää erityisesti yhdenvertaisuuslainsäädännön ja siihen liittyvän valvontajärjestelmän uudistustarpeen laajuutta ja uudistusvaihtoehtoja. Näistä seikoista sekä mahdollisista muista työn aikana esiin nousseista periaatteellisista kysymyksistä tuli laatia välimietintö. Toimikunta luovutti välimietintönsä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistustarpeesta ja -vaihtoehdoista oikeusministeriölle 8. päivänä helmikuuta 2008.

1.2 Lausunnot yhdenvertaisuustoimikunnan välimietinnöstä

Oikeusministeriö pyysi välimietinnöstä lausuntoa 89:ltä eri taholta. Lausuntoja saatiin yhteensä 68. Lausunnon antoivat seuraavat tahot:

Valtioneuvoston kanslia
Ulkoasiainministeriö
Sisäasiainministeriö
Puolustusministeriö
Valtiovarainministeriö
Opetusministeriö
Maa- ja metsätalousministeriö
Liikenne- ja viestintäministeriö
Työ- ja elinkeinoministeriö
Sosiaali- ja terveysministeriö

Ympäristöministeriö

Valtioneuvoston apulaisoikeuskansleri
Eduskunnan oikeusasiamies

Lapsiasiavaltuutettu
Tasa-arvovaltuutettu
Vähemmistövaltuutettu

Syrjintälautakunta (SM)
Tasa-arvolautakunta (STM)

Kieliasiain neuvottelukunta (OM)
Romaniasiain neuvottelukunta (STM)
Tasa-arvoasiain neuvottelukunta (STM)
Valtakunnallinen vammaisneuvosto (STM)
Vanhus- ja eläkeläisasioiden neuvottelukunta (STM)

Hämeen työsuojelupiiri
Uudenmaan työsuojelupiiri

Saamelaiskäräjät
Svenska Finlands folkting

Suomen Kuntaliitto

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkohallitus
Suomen ortodoksinen kirkkohallitus

Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry
Toimihenkilökeskusjärjestö STTK
Akava ry
Toimihenkilöunioni TU ry
Elinkeinoelämän keskusliitto EK
Suomen Yrittäjät ry
Kunnallinen työmarkkinalaitos
Kirkon työmarkkinalaitos

Amnesty International – Suomen osasto
Ihmisoikeusliitto ry
Eurooppanaiset ry
Kehitysvammaliitto ry
Kuurojen Liitto ry
Mannerheimin Lastensuojeluliitto MLL ry
Mielenterveyden keskusliitto ry
Naisasialiitto Unioni ry
Naisjärjestöjen Keskusliitto
Naisjärjestöt Yhteistyössä – Kvinnoorganisationer i Samarbete NYTKIS ry
Nuorisotutkimusseura ry
Omaishoitajat ja Läheiset – Liitto ry

Pakolaisneuvonta ry
Potilasyhdistys Trasek ry
Projektet Juridiskt Ombud – Finlands Svenska Handikappförbund
Seksuaalinen tasavertaisuus SETA ry
SONDIP Varsinais-Suomen monikulttuuristen yhdistysten liitto ry
Suomen Nuorisoyhteistyö Allianssi ry
Svenska Kvinnoförbundet rf
Vammaisfoorumi ry
Vammaisten Ihmisoikeuskeskus VIKE
Vanhustyön keskusliitto – Centralförbundet för de gamlas väl ry
Vapaa-ajattelijain liitto ry

Kokoomuksen Naisten Liitto
Vasemmistonaiset

Akatemiaprofessori Kevät Nousiainen
Dosentti Johanna Kantola
Tutkija Jukka Kumpuvuori
Tutkijatohtori Jukka Lehtonen
Tutkija Timo Makkonen

Tähän muistioon on koottu lausunnonantajien näkemyksiä yhdenvertaisuustoimikunnan välimietinnön keskeisistä kysymyksistä, joita ovat seuraavat:

- Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistustarve (jakso 2)
- Uudistusvaihtoehdot: lainsäädännön perusrakenne ja viranomaisorganisaation rakenne (jakso 3)
- Toimikunnan päätelmät ja ehdotukset: jatkotyön suuntaviivat, toimikunnan kokoonpanon täydentäminen ja jaostojen perustaminen sekä toimikunnan toimikauden pidentäminen (jakso 4).

Lausuntopalautteesta voidaan esittää yhteenvetona seuraavaa. Valtaosa lausunnonantajista pitää *tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistamista* tarpeellisena. Lausuntojen mukaan lainsäädäntö on epäyhtenäistä ja osin vaikeaselkoista. Ongelmallisena pidetään myös syrjintäperusteisiin liittyviä eroja oikeussuojan ja asiantuntija-avun saatavuudessa ja syrjinnän seuraamuksissa. Lisäksi lainsäädännön katsotaan vaativan kielellistä ja lakiteknistä kehittämistä. Useissa lausunnoissa korostetaan sitä, että lainsäädäntö ja sen valvonta eivät ole sellaisenaan riittävä keino yhdenvertaisuuden edistämiseksi, vaan lisäksi tulee ryhtyä toimiin asenteiden muuttamiseksi ja tietoisuuden lisäämiseksi.

Useat lausunnonantajat katsovat, etteivät ne voi valmistelun varhaisen vaiheen vuoksi ottaa lopullista kantaa toimikunnan esittämiin *uudistusvaihtoehtoihin.* Vaihtoehtoja ja niiden vaikutuksia toivotaan selvitettävän yksityiskohtaisemmin. Sikäli kuin vaihtoehtoihin otetaan kantaa, kaikki mallit saavat osakseen sekä tukea että arvostelua. Useissa lausunnoissa katsotaan, että lainsäädäntöä on tarkoituksenmukaista koota yhteen lakiin ainoastaan sikäli kuin eri syrjintäperusteita koskevaa sääntelyä voidaan yhdenmukaistaa ja niiden edellyttämä erityissääntely säilyttää. Suurin osa tasa-arvoalan toimijoista on sillä kannalla, että erityisesti naisten ja miesten välistä tasa-arvoa voidaan edistää parhaiten säilyttämällä nykyinen eriytetty sääntelymalli.

Huomattava osa lausunnonantajista katsoo, että viranomaisorganisaation keskittämisestä voisi olla hyötyä yhdenvertaisuuden edistämiselle ja syrjinnän torjumiselle. Sekä yhdistetyn yhdenvertaisuusvaltuutetun perustaminen että toimintojen keskittäminen laajentamalla vähemmistövaltuutetun toimenkuvaa saavat tukea. Suurin osa tasa-arvoalan toimijoista pitää kuitenkin välttämättömänä, että tasa-arvovaltuutettu jatkaa työtään ja viranomaisorganisaatiota kehitetään nykyisen organisaation pohjalta. Myös useissa muissa lausunnoissa korostetaan sitä, että valittavasta mallista riippumatta eri syrjintäperusteita koskeva erityisasiantuntemus tulee turvata. Yhdenvertaisuusviranomaisten uudistuksen ohella useat lausunnonantajat tukevat myös kansallisen perus- ja ihmisoikeusinstituution perustamista.

Lausunnonantajat pitävät yleisesti *toimikunnan jatkotyön suuntaviivoja* perusteltuina ja tarpeellisina. Myös *toimikunnan kokoonpanon täydentämistä sekä työelämä- ja kansalaisjärjestöjaostojen perustamista* kannatetaan. Lausuntopalautteessa tuetaan *toimikunnan toimikauden pidentämistä syksyyn 2009*.

2 TASA-ARVO- JA YHDENVERTAISUUSLAINSÄÄDÄNNÖN UUDISTUSTARVE JA -TAVOITTEET

2.1 Ministeriöt

Valtioneuvoston kanslia pitää myönteisenä uudistuksen lähtökohtaa siitä, että nykyisen lainsäädännön mukaista suojan tasoa ei heikennetä eikä lakeihin kirjattuja seuranta-, valvonta- ja edistämisvelvoitteita ja niihin liittyviä toimivaltuuksia kavenneta.

Ulkoasianministeriön mukaan välimietinnön keskeiset johtopäätökset ovat oikeaan osuneita. Uudistuksessa on keskeistä varmistaa, että syrjintäkieltoja sovelletaan johdonmukaisesti elämänalasta ja syrjintäperusteesta riippumatta. Myös oikeussuojakeinojen tulisi olla yhdenmukaisia. Lisäksi on varmistettava, ettei nykyinen suojantaso uudistuksen myötä heikkene minkään henkilöryhmän kohdalla. Lainsäädännöllisiä uudistuksia tulee täydentää koulutuksella ja asennekasvatuksella. Viranomaisten ja kansalaisyhteiskunnan toimijoiden avoin ja tiivis yhteistyö on ensiarvoisen tärkeää. Esimerkiksi neuvottelukunnista saadut myönteiset kokemukset tulisi ottaa huomioon kehitettäessä kansallista valvontamekanismia. Ulkoasianministeriö suhtautuu ajatukseen kansallisen ihmisoikeusinstituution perustamisesta varovaisen myönteisesti. Yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistamisen yhteydessä tai siihen kiinteästi liittyen tulee perusteellisesti selvittää mahdollisuudet instituution perustamiseen ja kartoittaa eri vaihtoehtoja sen rakenteeksi.

Puolustusministeriön mukaan välimietinnössä esitetyt kannanotot tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslainsäädännön yhdenmukaistamiseksi ovat perusteltuja. Epäyhtenäiseen lainsäädäntöön liittyvät epäkohdat vaikeuttavat sen täytäntöönpanoa ja esimerkiksi tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseen liittyvän viranomaisohjeistuksen laatimista. Lainsäädännön uudistamistyötä on perusteltua jatkaa.

Valtiovarainministeriö katsoo, että tavoitteena tulee olla lainsäädännön sisällöllinen yhdenmukaistaminen. Lainsäädännön kehittämisen vaihtoehtoja arvioitaessa on otettava ensisijaisesti huomioon sääntelyn selkeys ja johdonmukaisuus sekä käytännön mahdollisuudet säännösten taloudellisten vaikutusten kattavaan arviointiin. Selvitettäessä tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta edistäviä toimenpiteitä sekä tällaisten toimenpiteiden ohjaamista on olennaista arvioida muutosten taloudelliset vaikutukset. Uudistuksen mahdollisesti aiheuttamat määrärahamuutokset tulee voida toteuttaa valtiontalouden kehyksiä ylittämättä. Muutosprosessissa on otettava huomioon myös valtion henkilöstön asema.

Liikenne- ja viestintäministeriön mukaan yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa ei tulisi edistää pelkästään lainsäädäntöteitse vaan tavoitteessa on nimenomaan otettava huomioon tarkoituksenmukaisuusnäkökohdat. Viranomaistoiminnassa suvaitsevaisuuden, yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon näkökulmaa voisi edistää tulosohjauksen avulla, hyviä käytäntöjä levittämällä ja viestinnällisin keinoin.

Ympäristöministeriön mukaan tasa-arvolainsäädännön ja yhdenvertaisuuslainsäädännön yhdenmukaistamisen tarve on ilmeinen. Yhdenmukaistamista puoltaa se, että henkilöt voivat joutua syrjinnän kohteeksi sekä sukupuolensa että muun henkilöön liittyvän syyn kautta.

2.2 Valvontaviranomaiset ja neuvottelukunnat

Valtioneuvoston apulaisoikeuskansleri korostaa, että yhdenvertaisuus on kaikille yhtäläisesti kuuluva oikeus. Syrjintäperusteita ei siten tulisi lainsäädännössä asettaa eri asemaan ja tarpeelliset neuvonta- ja asiantuntijapalvelut sekä tehokkaat, vaikuttavuudeltaan samantasoiset oikeussuojakeinot tulisi olla käytettävissä syrjintäperusteesta ja elämänalasta riippumatta. Yhdenvertaisuuden suojan parantamisen tavoitteeseen nähden lainsäädäntö- ja viranomaisrakenteet ovat toissijaisia, minkä vuoksi niitä täytyy tarpeen vaatiessa voida muuttaa oikeus- ja yhteiskuntakehityksen edellyttämällä tavalla.

Lapsiasiavaltuutettu yhtyy toimikunnan näkemyksiin tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslainsäädännön yleisistä uudistustarpeista ja -tavoitteista. Nykyinen lainsäädäntö perustuu eri aikoina esiintyneisiin erilaisiin sääntelytarpeisiin, mikä on tehnyt kokonaisuudesta sekavan. YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien sopimus asettaa uusia vaatimuksia myös lapsinäkökulmasta. Neuvontapalveluiden ja asiantuntija-avun saanti vaihtelee syrjintäperusteiden mukaan. Myös lasten yhdenvertaisuuden näkökulmasta on tarpeen yhdenmukaistaa ja selkeyttää lainsäädäntöä, vahvistaa tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämistoimia, arvioida miten alan erityisviranomaisten (nyk. tasa-arvo- ja vähemmistövaltuutetun) toiminta tulisi järjestää alue- ja paikallistasolla sekä lisätä viranomaisten keskinäistä yhteistyötä ja toimintaa sidosryhmien kanssa. Toiminta tulee järjestää ja siitä tulee tiedottaa niin, että myös alaikäiset voivat ottaa syrjintäviranomaiseen yhteyttä. Lapsiasiavaltuutettua koskevassa laissa yhteistyövelvoite sekä edistämistyö ovat jo nyt vahvasti kirjattuina.

Tasa-arvovaltuutetun mukaan tasa-arvolain sisällöllisen uudistamisen tarve tulee arvioitavaksi vuonna 2009 annettavan tasa-arvolain toimivuutta koskevan selvityksen ja mahdollisesti vuonna 2010 annettavan tasa-arvoselonteon eduskuntakäsittelyn jälkeen. Tämä on hyvin ongelmallista toimikunnan tehtävänasettelun kannalta, kun arvioidaan toimikunnan mahdollisuuksia ja edellytyksiä toisaalta tasa-arvolain sisällölliseen kehittämiseen ja toisaalta pidemmälle menevään tasa-arvolain ja yhdenvertaisuuslain yhdenmukaistamiseen. Tasa-arvolain sisällölliseen kehittämiseen tulisi pääosin ryhtyä vasta edellä mainittujen perusselvitysten valmistuttua. Välimietinnössä tavoitteeksi asetettu lainsäädännön kielellisen selkeyden lisääminen on myös hyvin kannatettavaa.

Vähemmistövaltuutettu katsoo, että toimikunnan työn lähtökohdat ovat hyvin perusteltuja. Vähemmistövaltuutetun työssä ja toimikunnan kuulemisissa on epäkohtana näyttäytynyt se, että eri syrjintäperusteita kohdellaan eri tavoin. Erityisesti ongelmallisena voidaan pitää sitä, että vain osalla eri syrjintäperusteiden vuoksi syrjityistä on käytössään nimenomainen mekanismi (tasa-arvovaltuutettu, vähemmistövaltuutettu). Myös moniperusteinen syrjintä on haaste. Se puoltaa pyrkimystä lähentää eri syrjintäperusteiden valvontaa toisiinsa.

Tasa-arvolautakunta katsoo, että toimikunnan välimietinnössään esittämät uudistamistarpeet ja -tavoitteet ovat oikeansuuntaisia, mutta mietinnön lähtökohtana oleva tietoaineisto on rajoittunutta. Toimikunnan käytettävissä ei ole ollut Joensuun yliopistossa tekeillä olevaa selvitystä yhdenvertaisuuslain toimivuudesta, eikä tasa-arvosuunnitelmia ja palkkatietojen saantimenettelyn koskevaa selvitystä, joka on tarkoitus esittää eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle vuoden 2009 loppuun mennessä. Lautakunnan näkemyksen mukaan tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen liittyvän lainsäädännön pe-

rusluonteisen uudistamisen harkinnan tulisi selkeämmin perustua tutkitulle tiedolle nykyisen lainsäädännön vaikutuksista ja koetuista uudistamistarpeista.

Kieliasiain neuvottelukunnan mukaan kielellisten oikeuksien kannalta ongelmallisena voidaan pitää sitä, että kansalliskielten perusteella tapahtuva syrjintä voi tulla arvioitavaksi joko kielilain tai yhdenvertaisuuslain nojalla, jolloin käytettävissä olevat oikeussuojakeinot vaihtelisivat sovellettavan lain mukaan. Tähän ongelmaan tulisi ottaa kantaa toimikunnan työssä.

Romaniasiain neuvottelukunta suhtautuu valmisteilla olevaan uudistustyöhön lähtökohtaisesti myönteisesti ja pitää pääasiallisena tavoitteena eri syrjintäperusteiden yhteneväistä kohtelua ja kansalaisen kannalta helposti saatavilla olevaa yhdenvertaisuuden turvaa. Välimietintö mahdollistaa kuitenkin vasta periaatetason rakenteellisen tarkastelun, mutta se ei mahdollista romaniasiain näkökulmasta oleellisia sisällöllisiä tarkasteluja.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta kannattaa sekä tasa-arvolain että yhdenvertaisuuslain rinnakkaista kehittämistä ja erityisesti suojan tason nostoa liittyen yhdenvertaisuuslain sääntelemiin vähemmistökysymyksiin. Yhdenvertaisuuslakia tulisi kehittää sellaiseksi, että se antaa riittävän ja tosiasiallisesti tehokkaan suojan tason kaikille yhdenvertaisuuslaissa määritellyille vähemmistöryhmille. Myös tasa-arvolaissa on kehittämistarpeita, ja lakeja voidaan yhdenmukaistaa, mikäli kansalaisen suojan tai vastaavasti sukupuolten välisen tasa-arvon valvonnan ja edistämisen tästä saama hyöty on ilmeinen.

Valtakunnallinen vammaisneuvosto toteaa, että yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistaminen on välttämätöntä mm. syrjimättömyyden edistämiseksi ja tulevan direktiivin implementoimiseksi. Nykyinen yhdenvertaisuuslainsäädäntö ei anna vammaisille henkilöille syrjimättömyyden suojaa työelämän ulkopuolella ja yksityisten palveluiden käyttäjinä. Myös lainsäädännön käsitteellinen kirjavuus on suuri ongelma. Esimerkiksi rikoslain ja työ- ja elinkeinohallinnon terminologiaa olisi uudistettava tältä osin. Siviilioikeusprosessi, kantelu oikeusasiamiehelle tai oikeuskanslerille ovat olleet ainoita vaihtoehtoja vammaisten ihmisten kohtaaman epätasa-arvoisen tai syrjivän kohtelun oikaisemiseksi. Nämä prosessit ovat pitkäkestoisia ja elämän perustavaa laatua olevissa kysymyksissä päätöksen viipyminen ja epäkohdan oikaiseminen on monesti tehnyt yksittäisen vammaisen henkilön tilanteen kestämättömäksi. Asia tulisikin korjata esillä olevien uudistusten yhteydessä. Tasa-arvolain puutteena voidaan pitää mm. sitä, että sen työelämää koskevat erityiskiellot eivät kaikilta osin ulotu yhtä laajalle kuin yhdenvertaisuuslain kiellot (esim. työhönottopäätöstä edeltävät toimet). Muutoinkin tasa-arvolaki tunnistaa hyvin huonosti vähemmistöryhmiin kohdistuvaa epätasa-arvoa sekä ryhmien sisällä että niiden välillä ja suhteessa valtaväestöön. Lisäksi useilta hallinnonaloilta puuttuu pitkäjänteinen, syrjinnänvastainen ja sitoutunut vammaispolitiikka.

Vanhus- ja eläkeläisasioiden neuvottelukunta pitää yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistamista ajankohtaisena ja myönteisenä asiana ja välimietinnössä esitettyjä uudistuksen tavoitteita hyvinä. Lainsäädännön selkeys ja lakikielen ymmärrettävyys on erityisen tärkeää, kun säädetään kansalaisten perusoikeuksista. Suomen lainsäädännössä syrjintä iän perusteella on kielletty niin perustuslain kuin tiettyjen erityislakien mukaan. Riippumatta yhdenvertaisuuslainsäädännön valmistelussa tehtävistä rakenteellisista ratkaisuista, ikä on jatkossakin mainittava laissa selkeästi yhtenä kiellettynä syrjintäperustee-

na. Uudistuksen valmistelussa tulisi kiinnittää erityistä huomiota myös terveydentilan perusteella tapahtuvan syrjinnän kieltämiseen.

Hämeen työsuojelupiiri katsoo, että toimikunnan havainnot yhdenvertaisuuslakiin liittyvästä kielellisistä ja lakiteknisistä ongelmista vastaavat piirin käytännön valvontatoiminnassaan tekemiä havaintoja.

Uudenmaan työsuojelupiiri pitää syrjinnän perusteiden yhdenmukaistamista tärkeänä. Sen mukaan nykyisessä lainsäädännössä olevat keskeiset puutteet on paikannettu välimietinnössä.

2.3 Saamelaiskäräjät ja Svenska Finlands folkting

Saamelaiskäräjien mukaan on tärkeää, että tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslainsäädäntöä kehitetään edelleen. Erityisesti yhdenvertaisuussuunnitelmien laatimisohjeita tulee kehittää ja suunnitelmien tulisi etnisen alkuperän lisäksi käsitellä kieleen liittyviä seikkoja. Suunnitelmiin, niiden laatimiseen ja päivittämiseen tulisi liittää sanktiouhka. Saamelaisten kotiseutualueen ja niiden kuntien alueella toimivien viranomaisten tulisi kuulla Saamelaiskäräjiä yhdenvertaisuussuunnitelmien laadinnassa. Saamelaiskäräjien mukaan juuri saamelaiset tarvitsevat heikomman asemansa vuoksi positiivista erityiskohtelua suomalaisessa yhteiskunnassa.

Svenska Finlands folkting välkomnar ett förenhetligande av jämlikhets- och jämställdhetslagstiftningen och förenar sig i huvudsak med de mål som jämlikhetskommissionen har uppställt för en reform av lagstiftningen. Folktinget delar jämlikhetskommissionens bedömningar av behovet av en mera enhetlig lagstiftning samt ett förtydligande av diskrimineringsgrunder. Folktinget understryker behoven av att greppa och stävja de tendenser i samhället som skapar grogrund för bland annat en ökad rasism och ökad diskriminering samt förbiseende på etniska grunder. Folktinget lyfter också fram behovet av att stävja diskriminering på språkiga grunder.

2.4 Yhdistykset, järjestöt ja uskonnolliset yhdyskunnat

Suomen Kuntaliitto toteaa, että yhdenvertaisuuden toteutumisessa lainsäädäntö ja sen valvonta ovat korostuneessa asemassa, mutta ne eivät ole keinoina riittäviä. Lainsäädännön uudistamiselle lienee perusteita mutta syrjintää aiheuttavien rakenteiden, kulttuuristen tapojen ja asenteiden sekä toimintatapojen muuttaminen edellyttää muutakin kuin täsmällisesti määriteltyä lainsäädäntöä ja erilaisia valvovia viranomaisia. Välimietinnössä ei ole tarkasteltu kuntien roolia eikä hyvinvoinnin ja yhdenvertaisuuden välinen yhteys ei ole siinä näkyvillä.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkohallitus katsoo, että toimikunnan työlle asetetut tavoitteet ovat tärkeitä ja yhdenvertaisuuden toteutumisen kannalta keskeisiä. Kirkkohallitus pitää oleellisena sitä, että uudistuksen myötä nykyisen lainsäädännön mukaista suojan tasoa ei heikennetä eikä nykyisiin lakeihin kirjattuja seuranta-, valvonta- ja edistämisvelvoitteita ja niihin liittyviä toimivaltuuksia kavenneta, vaan niitä pyritään edelleen vahvistamaan.

Suomen ortodoksinen kirkollishallitus pitää toimikunnan työlle asetettuja tavoitteita tärkeinä ja yhdenvertaisuuden toteutumisen kannalta keskeisinä. Uudistustyön lähtökohtana tulee olla, ettei voimassa olevaan lainsäädäntöön sisältyvää yhdenvertaisuuden suojaa heikennetä. Yhdenvertaisuuden kannalta oleellisia seuranta-, valvonta- ja edistämisvelvoitteita ja niihin liittyviä toimivaltuuksia tulee vahvistaa. Uudistus on tärkeä myös siksi, että nykyinen yhdenvertaisuuslainsäädäntö on epäyhtenäinen ja osin vaikeaselkoinen.

Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry kannattaa toimikunnan esityksiä. On tärkeää, että tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslainsäädäntöä parannetaan. Nykyistä tasoa ei saa heikentää eikä seuranta-, valvonta- ja edistämisvelvoitteita ja niihin liittyviä toimivaltuuksia kaventaa. Lakien yhdenmukaistaminen ei ole itsetarkoitus, ja lainsäädäntöä pitääkin yhdenmukaistaa vain siinä määrin kuin se on tarkoituksenmukaista ja mahdollista. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus eivät toteudu yhteiskunnassa pakkokeinoin. Tiedotus, koulutus, opastus ja tutkimus ovat tärkeitä keinoja tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämisessä. Niihin tulee panostaa niin, että tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta tulee itsestään selvä ihmisoikeuksia kunnioittava asia myös arjen asenteissa ja käytännöissä.

Toimihenkilökeskusjärjestö STTK ry:n mukaan yhdenvertaisuusasioiden kehittäminen on erittäin tärkeätä. Se tukee kaikkia keinoja, joilla pystytään parantamaan yhdenvertaisuutta yhteiskunnassa ja työelämässä. STTK:n mielestä tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteuttamisessa on tällä hetkellä vakavia puutteita ja se pitää tärkeänä tasa-arvon- ja yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistustarpeen ja -vaihtoehtojen selvittämistä. Samalla tulee kuitenkin varmistaa, ettei nykyisen lainsäädännön mukaista suojan tasoa heikennetä eikä nykyisiin lakeihin kirjattuja seuranta-, valvonta- ja edistämisvelvoitteita ja niihin liittyviä toimivaltuuksia kavenneta, vaan niitä pyritään edelleen vahvistamaan. STTK kantaa huolta siitä, että uudistuksessa tasa-arvolain ja yhdenvertaisuuslain erityispiirteet tulevat varmasti huomioon otetuiksi ja ettei lakien nykyinen suojan taso laske. STTK painottaa erityisesti ennakolta tapahtuvaa syrjinnän torjumista ja keinoja tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseen. Tällä hetkellä ne jäävät usein toteutumatta valvonnan ja seuraamusten puutteen vuoksi.

Toimihenkilöunioni TU ry pitää tärkeänä yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistamista. Uudistamistyön lähtökohta on oikea, kun varmistetaan, ettei nykynormiston mukaista suojan tasoa heikennetä eikä nykyisiin lakeihin kirjattuja seuranta-, valvonta- ja edistämisvelvoitteita sekä niihin liittyviä toimivaltuuksia kavenneta vaan, että niitä pyritään edelleen vahvistamaan.

Elinkeinoelämän keskusliitto EK ei tue toimikunnan näkemystä siitä, että tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumisessa olisi Suomessa vakavia puutteita. Erityisesti kansainvälisestä näkökulmasta katsoen asiat ovat Suomessa hyvin. Suomessa ei ole mainittavaa tarvetta lainsäädännön eikä viranomaisorganisaation sisällöllisiin tai rakenteellisiin uudistuksiin. Sekä yhdenvertaisuuslaki että uudistettu tasa-arvolaki ovat olleet voimassa vasta muutaman vuoden. Uudistamissuunnitelmien tulisi perustua todellisiin tarpeisiin, jotka olisivat tulleet esille nykyistä lainsäädäntöä sovellettaessa. EK:n tietoon tällaisia tarpeita ei ole tullut. EK:n mukaan nykyinen lainsäädäntö on muun muassa sen tarjoaman suojan tason osalta riittävä. Mahdolliset nykyiset tai tulevat epäkohdat tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumisessa on korjattavissa ensisijaisesti muilla kuin lainsäädännöllisillä toimenpiteillä. Asennekasvatus ja tietoisuuden lisääminen ovat tässä keskeisessä asemassa. Asioihin on tartuttava ennen kaikkea käytännönläheisesti, esimer-

kiksi hyviä käytäntöjä löytämällä ja levittämällä. EK:n tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta ei voida Suomessa enää juurikaan parantaa pykäliä tai niiden paikkaa muuttamalla.

Suomen Yrittäjät ry katsoo, että välimietinnössä yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistamista on perusteltu pitkälti lakiteknisin syin, ja pitää tätä lähestymistapaa virheellisenä. Vastikään uudistettu yhdenvertaisuuslainsäädäntö on toimiva eikä tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumisessa ei ole vakavia puutteita. Suomen tilanne on myös kansainvälisesti arvioiden hyvä. Ei ole seikkoja, jotka puoltaisivat yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistamisen tarvetta tai lainsäädännön yhdenmukaistamista. Yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon ylläpitäminen on sinänsä tärkeää erityisesti työperäisen maahanmuuton edistämisen näkökulmasta. Yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa ei kuitenkaan tule ylläpitää toimivaa lainsäädäntöä muuttamalla, vaan koulutus- ja työvoimapoliittisilla toimenpiteillä sekä vaikuttamalla yleiseen asenneilmapiiriin.

Kunnallinen työmarkkinalaitos ei voi varauksettomasti yhtyä toimikunnan näkemykseen siitä, että tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumisessa on vakavia puutteita, ainakaan mikäli tällä tarkoitetaan lainsäädännössä olevia puutteita. Erityisesti työelämän alueella säännöstö on vähintäänkin riittävä ja kattava. Käytännön elämässä syrjintää ilmenee eri muodoissa, mutta kysymys on suurelta osin asenteista, tiedosta ja käyttäytymismalleista, joten asennekasvatus ja tietoisuuden lisääminen ovat keskeisessä asemassa. Lainsäädännön muuttamisella ei välttämättä näihin asioihin voida vaikuttaa tai niitä parantaa.

Kirkon työmarkkinalaitos ei voi yhtyä toimikunnan käsitykseen siitä, että tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumisessa olisi vakavia puutteita. Ottaen huomioon kansainvälinen kehitys ja erityisesti tilanne Suomen työelämässä tasapuolinen kohtelu toteutuu hyvin jo nykyisen lainsäädännön puitteissa. Asiakokonaisuudet ovat lisäksi sellaisia, joihin voidaan paremmin ja tehokkaammin vaikuttaa asennekasvatuksella ja tietoisuuden lisäämisellä. Erityisesti työelämän osalta ei voida pitää tarkoituksenmukaisena, että ainoa keino edistää asioita olisi säätää niistä pakottavalla lainsäädännöllä. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslainsäädäntö on Suomessa äskettäin uudistettu. Säädösten laajamittaiselle uudistamiselle ei ole Kirkon työmarkkinajärjestön mukaan tässä vaiheessa tarvetta.

Amnesty Internationalin Suomen osasto katsoo, että eri syrjintäperusteet tulee asettaa samanarvoiseen asemaan. Nykyisen lainsäädännön, erityisesti yhdenvertaisuuslain suurin puute on, että se itsessään asettaa eri syrjintäperusteet eriarvoiseen asemaan eikä takaa tasavertaista suojaa ja sääntelyä kaikkien perusteiden osalta. Eri syrjintäperusteita on koskettava yhdenmukaiset oikeussuojakeinot sekä yhdenmukaiset tasa-arvoa ja yhdenvertaisuuden edistämistä koskevat velvoitteet.

Eurooppanaiset ry katsoo, että nykyinen järjestelmä on pirstoutunut eikä lakien täytäntöönpano aina ole tehokasta. Näin ollen on helppoa yhtyä toimikunnan esittämiin ehdotuksiin työskentelyn jatkosta. Tärkeätä on jatkossa arvioida nykyisen lainsäädännön valvonnan ja seuraamusten puutteita sekä uusia sanktiomalleja. Eurooppanaiset ry tukee hankkeen päätavoitteita lisätä suvaitsevuutta Suomessa sekä kartuttaa yleistä tietoisuutta monikulttuurisuudesta. Viimeaikaisten tapahtumien perusteella voidaan myös korostaa ikääntyneiden oikeuksien turvaamista. Suomalaisten miesten ja naisten tasa-arvokehityksessä huolestuttavaa on palkkakuilun kasvu sekä naisiin ja lapsiin kohdistuvan väkivallan jatkuminen. Nämä ovat kuitenkin ns. enemmistökysymyksiä, joihin vähemmistöongelmat eivät pääasiallisesti anna ratkaisumalleja. Uudistusten ehdottomana

lähtökohtana on, ettei suojan taso miesten ja naisten tasa-arvokysymyksissä saa heikentyä.

Kehitysvammaliitto ry katsoo, että yhdenvertaisuuslainsäädäntöä pitää uudistaa niin, että sen toteutuminen olisi mahdollista nykyistä paremmin. Välimietinnössä on nostettu esiin tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden kannalta tärkeitä lainsäädännön toteutumiseen vaikuttavia seikkoja. Lainsäädännön ja viranomaisorganisaation uudistuksessa on olennaista kiinnittää huomiota myös kommunikaation ja ymmärtämisen kysymyksiin erityisesti kehitysvammaisten ja muiden erikoisryhmien kohdalla. Kehitysvammaliitto ry ehdottaa, että toimikunta selvittäisi mahdollisuuksia käyttää selkokieltä ja muita helpottavia kommunikaatiomuotoja.

Kuurojen Liitto ry:n mielestä yhdenvertaisuuslainsäädäntöä tulee uudistaa siten, että se täyttää paremmin perustuslain 6 §:n sisältämän yhdenmukaisen ja laaja-alaisen syrjintäkiellon asettamat vaatimukset. Lähtökohtana tulee olla lainsäädäntö, joka vahvistaa yhdenvertaisuuden suojaa kattamalla entistä selkeämmin kaikki syrjintäperusteet, soveltumalla yhdenmukaisemmin kaikkiin elämänalueisiin ja asettamalla eri syrjintätilanteet mahdollisimman samanlaisten oikeussuojakeinojen ja seuraamusten piiriin. Nykyinen lainsäädäntö ei ole Kuurojen Liiton mukaan riittävän kattava. On tärkeää, että YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus otetaan tulevan lain jatkovalmistelun keskeiseksi lähtökohdaksi.

Mannerheimin lastensuojeluliitto MLL pitää välttämättömänä syrjinnän ehkäisemisen ja yhdenvertaisuuden edistämisen vahvistamista.

Mielenterveyden keskusliitto ry katsoo, että nykyisessä lainsäädännössä sekä sen täytäntöönpanossa on epäkohtia sekä lainsäädäntöön sisältyvien oikeuksien ja velvollisuuksien että oikeussuojan ja neuvontapalvelujen saatavuudessa. Nykyisessä järjestelmässä vammaisen ja pitkäaikaissairaan henkilön oikeusasema on erityisen huono, koska oikeusasema on riippuvainen siitä, mistä elämänalueesta tai minkä tyyppisestä syrjinnästä on kulloinkin kyse. Yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistamisen yhteydessä vammaisiin ja vammaisuuteen liittyvää käsitteistöä tulee yhtenäistää ja täsmentää siten, että yhdenvertaisuus yhteiskunnassa sen eri alueilla voisi tosiasiallisesti toteutua kaikkien ihmisten kohdalla. Vammaisten ja pitkäaikaissairaiden henkilöiden oikeusturvan saattaminen yhdenvertaiseksi muiden ryhmien kanssa edellyttää vammaisuuden nimenomaista mainintaa syrjintää kieltävissä normeissa.

Naisasialiitto Unioni ry pitää tärkeänä sekä yhdenvertaisuuslainsäädännön että tasa-arvolainsäädännön uudistamistarpeiden selvittämistä. Unioni yhtyy kuitenkin NYTKIS ry:n esittämään lausuntoon yhdenvertaisuustoimikunnan välimietinnöstä. Moniperusteinen syrjintä on vakava ja todennäköisesti kasvava ongelma, jota Suomessa on tutkittu ja kartoitettu liian vähän. Nykyisessä lainsäädännössä ei ole riittäviä keinoja tunnistaa moniperusteista syrjintää ja puuttua sen erilaisiin ilmenemismuotoihin.

Naisjärjestöjen Keskusliitto katsoo, että yhdenvertaisuuslain uudistaminen ja selkiyttäminen on epäilemättä tarpeellista, koska nykyinen laki on sekava ja asettaa eri syrjintämuodot erilaiseen asemaan.

Naisjärjestöt Yhteistyössä NYTKIS ry katsoo, ettei toimikunnan toimeksianto koske tasa-arvolakia. Yhdenvertaisuuslaissa on edelleen kiistattomia puutteita. Myös toimikun-

nan välimietinnössä keskitytään nimenomaan yhdenvertaisuuslain puutteisiin, joita ovat mm. eri syrjintäperusteiden erilainen kohtelu sekä lain yleinen sekavuus. Harva laki on kerralla valmis ja myös yhteiskunnalliset toimijat tarvitsevat aikaa ja koulutusta lain omaksumiseen. Tasa-arvolain yli 20-vuotinen historia osoittaa, että tiedottaminen ja eri toimijoiden valveutuminen on ollut hidasta lainsäädännön näkökulmasta. Systemaattisen ja kärsivällisen tiedottamisen ja koulutuksen kautta edistystä on kuitenkin tapahtunut jatkuvasti.

Nuorisotutkimusseura ry katsoo, että lainsäädännön uudistamisessa tulisi kiinnittää huomiota erityisesti lainsäädännön ja sen soveltamiskäytännön tunnetuksi tekemiseen ja hyödynnettävyyteen. Lainsäädännön jalkauttamistyöhön on satsattava lisää resursseja sekä koulutuksen että tiedotuksen muodossa (viranomaiset ja nuoret). Myös kansalaisjärjestöjen toimijat tulisi ulottaa kattavasti yhdenvertaisuuspalveluiden ja sitä koskevan neuvonnan piiriin. Nuorisotutkimusseura toivoo, ettei lainsäädännöllinen uudistamistyö merkitse resurssien vähenemistä yhdenvertaisuuden edistämisessä, pikemminkin päinvastoin. Jos hallintoa voidaan järkiperäistää niin, että siitä seuraa säästöjä tai lisäresursseja yhdenvertaisuustyöhön, resursseja voitaisiin käyttää ensiksi paikallisten neuvonta-, tiedotus- ja tukipalvelujen kehittämiseen, toiseksi internetin kautta toimivien palvelujen edistämiseen sekä kolmanneksi lapsille ja nuorille erityisten neuvonta- ja tukipalveluiden kehittämiseen. Nuorten moniperustaista syrjintää koskeva tuki ja neuvonta on syytä nähdä erityisen tärkeänä kehittämisalueena.

Omaishoitajat ja Läheiset – Liitto ry pitää tärkeänä, että sosiaalipalvelut kohdennetaan yhdenvertaisesti koko maassa ja kaikissa väestöryhmissä riippumatta ihmisten iästä, sairaudesta tai vammaisuudesta. Yhdenvertaisuuslainsäädäntöä tulisi näiltä osin parantaa. Lainsäädännössä tulisi myös entistä selkeämmin korostaa tasa-arvoa ihmisten välillä riippumatta iästä, sairaudesta tai vammasta. Liiton mukaan tasa-arvo mielletään helposti vain sukupuolikysymykseksi.

Pakolaisneuvonta ry pitää uudistamishanketta erittäin tarpeellisena, sillä voimassaoleva yhdenvertaisuuslainsäädäntö on hajanaista, epäyhtenäistä ja vaikeasti hahmotettavaa. Uudistusta toteutettaessa ei saa heikentää jo voimassa olevia rakenteita ja oikeuksia.

Potilasyhdistys Trasek ry:n mukaan nykyisen lainsäädännön suojaa ei saa heikentää, vaan sitä tulee laajentaa. Trasek ry yhtyy eduskunnan kannanottoon, jonka mukaan yhdenvertaisuuslainsäädännön lähtökohtana tulee olla suomalainen perusoikeusjärjestelmä, jossa kaikki syrjintäperusteet on asetettu samanlaisten oikeussuojakeinojen ja seuraamusten piiriin. Tällöin tulee huomioida myös mahdollinen moniperusteinen syrjintä. Syrjinnäksi tulisi luokitella sukupuolivähemmistöjen kohdalla myös kohtuullisten toimenpiteiden laiminlyönti, jota perustellaan usein nimenomaan vähemmistön vähäisellä lukumäärällä tai oikeussuojakeinojen puuttumisella. Valtiovallan tulisi tunnustaa myös sukupuolivähemmistöjen olemassaolo sekä sukupuolen monimuotoisuus, sukupuoli-identiteettiasiat ja sen ilmaisu. Sukupuolivähemmistöjen oikeudesta tasapuoliseen kohteluun tulisi tiedottaa. Yksilön oikeussuoja ei saisi olla vain tämän oman aktiivisuuden tai edes järjestöjen varassa, eikä oikeussuoja saa olla yksinomaan jälkikäteistä.

Seksuaalinen tasavertaisuus SETA ry katsoo, että toimikunnan toimeksiannon lähtökohdat ovat oikeasuuntaisia. Seksuaalinen suuntautuminen tulisi lisätä perustuslain 6 §:ään. SETA korostaa seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuoli-identiteetin eriarvoista asemaa suhteessa muihin syrjintäperusteisiin. Sukupuolen käsitettä tulisi tarkentaa siten,

että se selkeästi kattaa sukupuoli-identiteetin ja sukupuolen ilmaisun. Jatkotyössä tulisi kiinnittää enemmän huomiota syrjinnän arkitodellisuuteen. SETA kannattaa mahdollisimman yhdenmukaista sääntelyä. Yhdenvertaisuuden edistämisen, seurannan ja valvonnan näkökulmasta keskeisin ongelma on hajautettu sääntely ja riittämätön viranomaisvalvonta. Myös kansalaisjärjestöille olisi SETAn mukaan annettava oikeus nostaa kanne syrjintää kohdanneen puolesta.

Suomen Nuorisoyhteistyö Allianssi ry pitää tärkeänä, että uusi lainsäädäntö kattaa yhtäläisesti kaikki syrjintäperusteet niin yhdenvertaisuuslain soveltamisalan, oikeussuojan laajuuden kuin viranomaisvalvonnankin kohdalla. Neuvontaa ja muuta asiantuntija-apua pitää olla saatavilla muissakin kuin etniseen alkuperään tai sukupuoleen perustuvan syrjinnän tapauksissa. Eri perusteilla tapahtuvan syrjinnän seuraamuksia on yhtenäistettävä. Viranomaisten laatimiin yhdenvertaisuussuunnitelmiin on sisällytettävä myös muita tekijöitä kuin etnisyys, ja suunnitelmien tekemisvelvoitteen valvontaan ja suunnitelmien seurantaan pitää kiinnittää huomiota. Erityisen tärkeää on myös yhdenvertaisuuslain ja sen soveltamisen tuntemuksen lisääminen. Ilmainen oikeusapu sekä matalan kynnyksen alueelliset neuvontapalvelut vahvistavat Allianssin mukaan erityisesti nuorten mahdollisuuksia reagoida syrjintätapauksiin. Yhteistyö viranomaisten ja eri sidosryhmien välillä tulisi olla organisoitunutta eikä perustua epämuodolliseen yhteydenpitoon. Viranomaisille pitää varata riittävät resurssit syrjinnän vastaisen työn tekemiseksi. Kansalaisjärjestöille ja yhdistyksille tulisi antaa suurempi rooli syrjinnän uhrien oikeuksien puolustamisessa.

SONDIP - Varsinais-Suomen monikulttuuristen yhdistysten liitto ry:n mukaan nykyinen valvontajärjestelmä ei palvele syrjintätapauksiin puuttumista, eikä syrjintäkielto vielä sellaisenaan takaa monimuotoisuuden saavuttamista. Viranomaisorganisaation tulisi ulottua myös paikallis- ja aluetasoille, ja niillä tulisi laatia monimuotoisuusohjelma helpottamaan vähemmistöryhmien mukaantuloa ja osallistumista.

Svenska Kvinnoförbundet rf konstaterar att likabehandlingslagen har fortfarande märkbara brister, vilket även är det som kommissionen koncentrerar sig på i betänkandet. Problematiska områden är bl.a. den olika behandlingen av olika diskrimineringsgrunder och lagens allmänt ostrukturerade upplägg. Få lagar blir goda helheter på en gång och även samhällets aktörer behöver tid och utbildning för att kunna omfatta ny lagstiftning. Jämställdhetslagens tjugoåriga historia visar att det är en långsam process att sprida information och att det tar tid innan olika aktörer vaknar. Resultat uppnås genom målmedveten kommunikation och systematisk utbildning - så även för likabehandlingslagen.

Vammaisfoorumi ry yhtyy yhdenvertaisuustoimikunnan muistioissa yhdenvertaisuuslainsäädännön nykytilasta esitettyyn. Lähtökohtana on oltava suomalainen perusoikeusjärjestelmä ja kaikkien syrjintäperusteiden asettaminen samanlaisten oikeussuojakeinojen ja seuraamusten piiriin. Voimassaoleva yhdenvertaisuuslainsäädäntö on hajanaista, epäyhtenäistä ja vaikeasti hahmotettavaa. Vammaisten henkilöiden osalta lainsäädäntö on lisäksi aineellisesti puutteellista, eikä vammaisilla henkilöillä ole käytössään samanlaisia ja yhtä tehokkaita oikeussuojakeinoja kuin muilla ryhmillä. Nykyistä tilannetta ei voida Vammaisfoorumin mukaan pitää oikeudellisesti hyväksyttävänä.

Vammaisten Ihmisoikeuskeskus VIKE katsoo, että yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistaminen on erittäin tervetullut asia, koska vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden toteutumiseen liittyy merkittäviä ongelmia. VIKE yhtyy Vammaisfoorumi ry:n lausunnossa esitettyyn ja katsoo, että yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistaminen on välttämätöntä myös YK:n vammaisten henkilön oikeuksia koskevan sopimuksen velvoitteet huomioon ottaen. Erityisesti oikeussuojakeinojen ja valvonnan kehittäminen on yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistamisprosessissa tärkeää unohtamatta myöskään neuvonnan, koulutuksen ja vammaisten oikeuksista tiedottamisen välttämättömyyttä. Voimassaoleva lainsäädäntö ei takaa riittäviä ja toimivia keinoja vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksien loukkaamistapauksiin puuttumiseksi. Uudistuksessa tulee myös yhtenäistää ja täsmentää vammaisiin ja vammaisuuteen liittyvää käsitteistöä.

Vanhustyön keskusliitto ry katsoo, että ikäkysymyksen ottaminen esille yhtenä keskeisenä yhdenvertaisuuskriteerinä on tärkeää. Vanhusten erityistarpeita ei ole otettu riittävästi huomioon esimerkiksi suunniteltaessa sähköistä asiointia. Ikäperusteinen syrjintä on nähty lähinnä työelämän ongelmana, vaikka ongelmia on myös työelämän ulkopuolella. Tämä koskee erityisesti vanhuksia ja heidän palveluidensa turvaamista. EU:n komission valmistelema syrjintää työelämän ulkopuolella koskeva direktiiviehdotus luo osaltaan uusia velvoitteita. Epäkohdat tulisi uudistuksissa korjata siten, että kuntien kovin erilaiset tulkinnat palveluvelvoitteista poistuisivat.

Vapaa-ajattelijain liitto ry pitää tärkeänä uudistuksen jatkamista tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslainsäädäntöjen sisältöjä yhdenmukaistamalla ja parantamalla lainsäädäntöä lakiteknisesti ja kielellisesti. Tärkeä osa uudistusta on mahdollisimman itsenäisesti toimivan viranomaisorganisaation kehittäminen ottaen tarkastelun kohteeksi erityisesti erityisviranomaisten asema, tehtävät ja toimivaltuudet. Oman selvityksensä vaatii eri viranomaisten keskinäinen ja viranomaisten ja eri sidosryhmien välillä tapahtuva yhteistyö ja vuorovaikutus. Lisäksi tulisi selvittää, miten voitaisiin parantaa viranomaisten mahdollisuuksia toimia tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta edistävästi sekä miten perus- ja ihmisoikeuksia voitaisiin edistää ja valvoa pidemmällä aikavälillä.

Kokoomuksen Naisten Liitto katsoo olevan selvää, että erityisesti yhdenvertaisuuslaissa on parannettavaa. Tasa-arvolaki sen sijaan on toimiva kokonaisuus, jossa on huomioitu niin syrjinnän suoja kuin tasa-arvon edistämisvelvoite. Työryhmän tulisikin keskittyä erityisesti yhdenvertaisuuslain sisällölliseen parantamiseen eikä toimivan tasa-arvolain lakitekniseen liittämiseen yhdenvertaisuuslakiin. Liitto katsoo, että välimietinnössä ei ole otettu huomioon tasa-arvolain vahvuuksia. Liitto pelkää, että hyvää tarkoittava uudistus heikentää tasa-arvotyötä Suomessa, sillä välimietinnöllään työryhmä ei ole pystynyt esittämään syrjinnän suojan säilymistä ja samalla syrjintäperusteiden harmonisoinnin yhteensovittamista tasa-arvotyön näkökulmasta. Yritettäessä yhdistää vähemmistöjä suojaava yhdenvertaisuuslaki ja toisaalta kaikkia kansalaisia koskettava tasa-arvolaki, harmonisoimalla suojaa, terminologiaa ja toimijoita, ollaan todella vaikean tehtävän äärellä. Sisällöllinen lopputulos ei välity mietinnössä esitetyistä vaihtoehdoista. Vain seuraamusten osalta harmonisointi lienee yksiselitteisintä. Tasa-arvotyötä tekevät järjestöt ovat keskeisiä tahoja uudistuksen kannalta. Järjestöt tulee ottaa tiiviiseen yhteistyöhön uudistustyössä, jotta luottamus ja yhteisymmärrys uudistuksen onnistumisesta lisääntyvät.

2.5 Akateemiset asiantuntijat

Akatemiaprofessori Kevät Nousiaisen mukaan yhdenvertaisuuslain mukaisten eri syrjintäperusteiden suoja on erilainen. Myös eri syrjintäperusteiden valvonta- ja sanktiomekanismit poikkeavat toisistaan. Jos samaan tapaukseen soveltuu sekä tasa-arvolain että yhdenvertaisuuslain mukainen syrjintäkielto, joudutaan valitsemaan, kumman lain mukaan tapausta käsitellään, mikä on ongelmallista. Eri syrjintäperusteita koskevan suojan yhtenäistäminen näyttää erittäin kunnianhimoiselta tehtävältä. Syrjintäkiellon ulottaminen esimerkiksi erilaisten palveluiden tarjontaan ilman mitään kieleen perustuvaa erottelua olisi tavoite, jota missään yhteiskunnassa ei ole tiettävästi pyritty saavuttamaan. Nousiaisen mukaan olisi kuitenkin perusteltua ja toivottavaa, että seksuaaliseen suuntautumiseen perustuvan syrjinnän kiellon alaa laajennettaisiin siitä, mihin EU:n ja kansainvälisen oikeuden säännökset velvoittavat. Eri syrjintäperusteiden nauttiman suojan ala, kieltojen valvonta ja sanktiointi eivät ole yhtenäistettävissä pelkästään lakiteknisen päätöksenteon puitteissa. Sukupuoli on hyvin erityinen syrjintäperuste. Sen avulla suojataan ihmiskunnan enemmistöä, ja kiellon piiriin potentiaalisesti kuuluvien henkilöiden määrä on siksi hyvin suuri. Sukupuolisyrjintä on myös usein läsnä muiden kiellettyjen syrjintäperusteiden yhteydessä. Välillisen sukupuolisyrjinnän tilanteiden havaitseminen edellyttää usein asiantuntemusta.

Jotta tasa-arvolaki olisi tehokas syrjinnänvastainen laki, sen pitäisi Nousiaisen mukaan toimia uhrilähtöisemmin. Syrjinnän uhrin pitäisi saada enemmän tukea. Lain tulisi tehdä mahdolliseksi sellaiset syrjinnän käsittelytavat, joiden avulla uhri voisi välttää yksin käymästä oikeutta syrjintäkanneasiassa. Esimerkiksi sovittelun lisääminen tai ryhmäkanteen käyttöönotto syrjintäasioissa voisivat olla tässä hyviä keinoja. Tasa-arvolautakunnan tehtävät voisivat hyvinkin olla nykyistä paljon laajemmat.

Dosentti Johanna Kantola katsoo, että yhdenvertaisuuslaki on sisällöllisen uudistamisen tarpeessa. Sekä EU:n että Suomen oikeudessa ihmisoikeusnäkökulma on vahvistunut, ja aikaisemmin lähinnä työelämään suuntautunut sääntely on laajentunut muille elämänaloille. Myös sellaisten syrjintäperusteiden kuten seksuaalisen suuntautumisen, vammaisuuden ja iän suojaa tulee vahvistaa ja saattaa selkeämmin ja tehokkaammin valvontaelimien piiriin. Yhtäältä eduskunnan yhdenvertaisuuslain säätämisen yhteydessä esittämän kannan mukaan syrjintälainsäädännön tulisi kattaa yhdenvertaisesti kaikki perustuslain syrjintäkiellon mukaiset syrjintäperusteet, mikä itsessään viittaa myös sukupuoleen kiellettynä syrjintäperusteena ja siten tasa-arvolakiin. Toisaalta eduskunta on myös toivonut, että tasa-arvolain vuoden 2005 uudistuksen vaikutuksia arvioitaisiin ja lakia uudistettaisiin vuonna 2009. Nämä eduskunnan kannanotot ovat Kantolan mukaan keskenään ristiriitaisia. Vahvan tasa-arvon edistämisen kääntöpuoli on, ettei sukupuolten välistä tasa-arvoa perinteisesti käsitteellistetä syrjinnän käsitteen kautta. Syrjinnän torjunnan mielessä tasa-arvolaki ei ole erityisen tehokas. Monien uudistusten jäljiltä se on vaikeaselkoinen. Lain tarjoaman suojan nauttiminen vaatii uhrin omaa aktiivisuutta. Tehokas syrjintäkielto edellyttäisi uhrilähtöisempää toimintamallia ja huomattavasti nykyistä parempia valvontaviranomaisten henkilöstöresursseja.

Tutkija Jukka Kumpuvuori katsoo yhdenvertaisuustoimikunnan työn olevan erittäin tärkeää, koska yhdenvertaisuuden toteutumiseen liittyy merkittäviä ongelmia yleisesti ja vammaisten henkilöiden kohdalla erityisesti. Kumpuvuori toteaa vammaisjärjestöjen lausuneen kattavasti vammaisten henkilöiden perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen puutteista Suomessa yhdenvertaisuustoimikunnalle ja yhtyvänsä näihin asiantuntijalau-

suntoihin lainsäädännön puutteiden kuvauksen osalta. Kumpuvuori painottaa YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan sopimuksen merkitystä uudistustyössä. Sopimus velvoittaa jäsenvaltioita syrjinnänvastaisissa toimissa merkittävästi enemmän kuin Suomessa voimassa oleva lainsäädäntö. Erityisesti syrjinnän kiellon laajuus ja soveltamisala on laajempi. Syrjintä kattaa eksplisiittisesti myös velvollisuuden ryhtyä kohtuullisiin toimenpiteisiin vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden toteuttamiseksi. Vastaavansisältöinen velvoite on jo hyväksytty Suomen yhdenvertaisuuslaissa, mutta sen soveltamisalan rajoittuminen vammaisten henkilöiden osalta vain työhön ja koulutukseen sekä oikeusturvan tosiasiallinen mitättömyys tekee oikeudesta tosiasiassa tyhjän.

Tutkijatohtori Jukka Lehtonen kiinnittää huomiota seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen heikkoon asemaan suhteessa muihin vähemmistöihin. Suomessa ei ole yhtään valtiollista valtuutettua taikka neuvottelu- tai lautakuntaa huolehtimassa erityisesti näiden vähemmistöjen asemasta ja oikeuksista. Seksuaaliseen suuntautumiseen liittyvistä viranomaisista ei ole nykyisin tietoa seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla. Lainsäädäntö, joka kattaa heikosti erilaiset syrjintätilanteet, on riittämätön, epäselvä ja syrjivä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kannalta. Sama pätee tarjolla oleviin palveluihin. Nykytilanne on kestämätön, ja lainsäädännön uudistaminen siten, että siitä tulee kattava ja selkeä, on välttämätöntä. Lisäksi on välttämätöntä suunnata resursseja toiminnalle, jolla aktiivisesti ehkäistään, seurataan ja tutkitaan myös seksuaaliseen suuntautumiseen ja sukupuolen ilmaisuun perustuvaa syrjintää.

Tutkija Timo Makkonen katsoo, että toimikunnan välimietintö esittelee ja analysoi uudistustarpeita olennaisiltaosin. Uudistustavoitteet ovat oikeasuuntaisia ja kannatettavia, joskin joitakin tavoitteita voi olla vaikea saavuttaa. Esimerkiksi teknisistä määritelmistä ja vaikeaselkoisista käsitteistä voi olla hankalaa tai mahdotonta luopua muun muassa EU-säädösten takia. Makkosen mukaan on vaikeata perustella niin kansainvälisten ihmisoikeussopimusten, kotimaisen perusoikeusjärjestelmän kuin syrjintää kokevien henkilöiden näkökulmasta kestävällä tavalla sitä, miksi oikeudellisen suojan pitäisi olla merkittävästi erilainen eri syrjintäperusteiden osalta. Syrjintäkiellon materiaalisen soveltamisalan laajentamiseen liittyy kuitenkin haasteita, erityisesti iän osalta syrjintäperusteena.

3 UUDISTUSVAIHTOEHDOT

3.1 Lainsäädännön perusrakenne

3.1.1 Ministeriöt

Ulkoasiainministeriö katsoo, että lainsäädännön rakennetta uudistettaessa tulisi lähtökohtana olla mahdollisimman kattava tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden sääntely, jossa otetaan huomioon viimeaikainen kehitys ja mahdollistetaan uusien syrjintämuotojen ilmaantuessa entistä joustavampi sääntely. Esitellyistä malleista kolmas vaihtoehto yhdestä yleislaista ottaisi parhaiten huomioon moniperusteisen syrjinnän ja niin sanotun risteävän syrjinnän.

Sisäasiainministeriö katsoo, että kannan ottaminen lainsäädännön perusrakenteeseen on tässä vaiheessa ennenaikaista. Sisäasiainministeriö esittää kuitenkin alustavana arvionaan, että lainsäädännön uudistaminen yhden yhteisen yleislain mukaisesti tukisi todennäköisesti parhaiten sisällöllistä yhdenmukaisuutta ja edesauttaisi syrjintäasioiden yhtenäistä ja kattavaa tarkastelua. Tästä olisi etua erityisesti käsiteltäessä moniperusteisen syrjinnän tilanteita. Sisäasiainministeriö pitää lainsäädännön kehittämisessä tärkeänä näkökulmana moniperusteisen syrjinnän ehkäisemistä ja toisaalta tällaiseen syrjintään liittyvän valvonnan ja seuraamusten vahvistamista.

Opetusministeriö korostaa kaikkien syrjintäperusteiden saattamista samanarvoiseen asemaan lainsäädännön osalta. Tasa-arvolain erityispiirteet tulee kuitenkin toteuttaa yhdistämättä tasa-arvolakia muuhun yhdenvertaisuuslainsäädäntöön.

Maa- ja metsätalousministeriö pitää sekä perusoikeuksien suojan toteutumisen että säädösteknisen toteutuksen kannalta perusteltuna lainsäädännön yhtenäistämistä yhden yhteisen yleislain pohjalta. Edellytyksenä on kuitenkin, että syrjintäperusteiden soveltamisalan ja niihin liittyvien oikeussuojakeinojen eroavaisuudelle ei ole erityisiä perusteita, jotka puoltavat hajautetun sääntelyn mallia. Ratkaisuna tämä mahdollistaisi johdonmukaisen ja yhtenäisen käsitteistön, syrjintäperusteiden soveltamisalan ja niihin liittyvien oikeussuojakeinojen valinnan riippumatta siitä, millaiseksi yhdenvertaisuuslainsäädännön toteutumisen edistämisestä ja valvonnasta vastaavien viranomaisten hallinnollisen aseman, tehtävien ja toimivallan organisointi muodostuu.

Liikenne- ja viestintäministeriö katsoo, että kaikkien mahdollisten säännösten kokoaminen yhteen lakiin ei välttämättä joka tilanteessa ole tarkoituksenmukaista tai mahdollista, vaan myös jatkossa on tarpeen säilyttää mahdollisuus sektorikohtaisen erityislainsäädännön olemassaoloon. Vanhusten, vammaisten ja muiden erityisryhmien tarpeisiin on kiinnitettävä erityistä huomiota, ja on epätodennäköistä, että tämän tyyppinen velvoite voitaisiin Suomen kansallisessa lainsäädännössä hoitaa pelkästään yleislain nojalla.

Työ- ja elinkeinoministeriö katsoo, että tasa-arvolain ja yhdenvertaisuuslain yhdistämisellä ei välttämättä saavuteta tavoiteltuja päämääriä, jos niiden sisältöä ei pystytä samalla yhdenmukaistamaan. Tällaisessa tapauksessa nykyiset ongelmat yksinomaan säilyisivät uuden yhdistetyn lain sisäisenä epäselvyytenä. Työelämää koskevien säännösten keskinäinen suhde on epäselvä. Lainsäädännön parempi yhteensovittaminen ja säännösten kokoaminen yhteen lakiin sääntelyn selkeyttämiseksi olisi tältä osin toivottavaa.

Sosiaali- ja terveysministeriön mukaan lopullinen kanta asiaan voidaan ottaa, kun on tiedossa, mitä sisällöllisiä muutoksia mahdollisesti tehtäisiin. Syrjinnän kiellot, soveltamisala, yhdenvertaisuuden edistämistä koskevat velvoitteet sekä oikeussuojan saatavuus pitää analysoida kaikkien eri syrjintäperusteiden osalta. Yleisenä huomiona ministeriö esittää, että syrjintäperusteiden yhdenmukainen suoja voidaan toteuttaa yhdistämättä tasa-arvolakia ja yhdenvertaisuuslakia. Tasa-arvolaki tuleekin säilyttää omana kokonaisuutenaan ja erillisenä lakinaan. Toimikunnan työn yhteydessä on kuitenkin hyödyllistä pohtia lakien terminologista ja kielellistä yhtenäistämistä. Muilta osin eri perusteiden soveltamisala, oikeussuoja ja mahdolliset positiiviset erityistoimet on huolellisesti arvioitava jatkotyön aikana. Edellytys lakien yhdistämiselle olisi, että eri syrjintäperusteita koskevaa sääntelyä voitaisiin merkittävissä määrin yhdenmukaistaa. Nykyisten lakien sisällöllinen yhdenmukaistaminen voisi selkeyttää lainsäädännön kokonaisuutta ja edistää syrjintäasioiden yhtenäistä ja kokonaisvaltaista tarkastelua. Tästä olisi hyötyä mm. käsiteltäessä moniperusteisen syrjinnän tilanteita.

3.1.2 Valvontaviranomaiset ja neuvottelukunnat

Valtioneuvoston apulaisoikeuskansleri katsoo, että yhdenvertaisuutta koskevalle erillissääntelylle tai eri syrjintäperusteiden eriytetylle käsittelylle ei ole perusteita. Myöskään eri elämänalueiden erillissääntelylle ei ole perusteita sillä esimerkiksi työelämän pitkälle eriytynyt sääntely ja valvonta ovat osoittautuneet todellisen yhdenvertaisuuden toteutumisen kannalta tehottomiksi. Useimmat toimikunnan muistiossa esitetyt nykyiseen lainsäädäntöön liittyvät ongelmat voitaisiin poistaa yhdenmukaisella yhteen yleislakiin perustuvalla sääntelyllä. Syrjintä voi koskea ketä tahansa vähemmistö-/enemmistöasemasta riippumatta. Se on koko yhteiskuntaa koskeva ongelma. Eriytettyä sääntelyä ei puolla eri ryhmien ongelmien vaatima erityishuomio, koska erilaiset tilanteet ja huomiontarpeet on mahdollista ottaa huomioon muutenkin. Apulaisoikeuskansleri torjuu myös näkemyksen siitä, että kaikki syrjintäperusteet sekä tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämisvelvoitteet sisältävä laki voisi muodostua sisäisesti monimutkaiseksi ja vaikeaselkoiseksi, sillä nimenomaan nykyinen hajautettu sääntely on vaikeaselkoinen.

Lapsiasiavaltuutettu pitää tavoiteltavana yhden yhteisen yleislain mallia. Siinä yhdistettäisiin tasa-arvolaki ja yhdenvertaisuuslaki yhdeksi yleislaiksi, johon otettaisiin myös viranomaisorganisaatiota koskevat säännökset. Valtuutettu ehdottaa, että uuden yhtenäisen lain nimike olisi ”Laki yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon turvaamisesta”, koska käsitteillä ”tasa-arvo” ja ”yhdenvertaisuus” on muodostunut vakiintunut tulkinta tähänastisessa lainsäädännössä.

Tasa-arvovaltuutettu katsoo, että tasa-arvolaki ja yhdenvertaisuuslaki tulee jatkossakin säilyttää omina lakeinaan. Tätä vaihtoehtoa puoltaa mm. se, että sukupuolten välisen tasa-arvon edistämisessä ei ole kysymys vähemmistön oikeuksien turvaamisesta, ja tasa-arvo yhteiskunnallisena kysymyksenä eroaa muista yhdenvertaisuuskysymyksistä. Tämä voi asettaa myös erilaisia sisällöllisiä vaatimuksia lainsäädännölle. Myös EY-oikeus ja kansainväliset sopimuskäytännöt tukevat lakien erillisyyttä. Toimikunnalla on myös puutteelliset edellytykset arvioida tasa-arvolain kehittämistarpeita sen työn ajallisesta järjestämisestä johtuen sekä johtuen siitä, että mukana ei ole tasa-arvolain valmistelusta vastaavassa yksikössä työskentelevää henkilöä.

Vähemmistövaltuutettu katsoo, että ennen kuin lainsäädäntöjen yksityiskohtien ja substanssien vertailussa on edetty pidemmälle, ei eri vaihtoehdoista voine tehdä kovin yksityiskohtaisia päätelmiä. Harkittavaksi voivat lopulta tulla esitettyjen vaihtoehtojen lisäksi myös esim. niitä käytännön kannalta mielekkäästi yhdistelevät ns. hybridimallit.

Tasa-arvolautakunta katsoo, että lainsäädännön sisällöllinen yhdenmukaistaminen olisi vaikeaa. Sellaisen yhden yhteisen yleislain laatiminen, joka ottaisi eri syrjintäperusteisiin liittyvät erityispiirteet riittävällä tavalla huomioon, sovittaen samalla aiemman kansallisen sääntelyn ja yhteisölainsäädännön yhteen sekä vielä varmistaen, ettei oikeussuoja missään suhteessa alene, on varsin haastavaa. Lautakunta toteaa myös, lainkäytön tehokkuuden ja oikeuskäytännön muotoutumisen kannalta ei ole tarkoituksenmukaista, että suhteellisen pian lakien säätämisen jälkeen kumpikin laki kokonaan kumottaisiin ja korvattaisiin yhdellä yhtenäisellä yleislailla.

Romaniasiain neuvottelukunnan näkemyksen mukaan lainsäädäntöä on mielekästä yhdistää niiltä osin, jossa syrjinnän perusteet, käsittelytavat ja sanktiomekanismit ovat yhteneväisiä ja helposti yhdenmukaistettavissa. Vastaavasti omat erityispiirteensä asioiden laajuuden, kattavuuden ja osapuolten moninaisuuden vuoksi sisältävät lainsäädäntökokonaisuudet kuten miesten ja naisten välinen tasa-arvo ja työmarkkinat on varmasti mielekästä säilyttää omana kokonaisuutenaan. Romaniasiain neuvottelukunnan tulkinnan mukaan välimietintö näkee RONKin tekemän lakialoitteen lisäävään toteutuessaan entisestään eri syrjintäperusteiden ja vähemmistöryhmien hajanaista sääntelyä. RONKin näkökulmasta esimerkiksi laki romaniasiain hallinnon järjestämisestä ja romanipoliittisen ohjelman valmistelusta luo uudistettavalle yhdenvertaisuuslainsäädännölle sisältöjä, eikä sen sijainti säädöstekstissä joko erillisenä tai muuhun lainsäädäntöön sisällytettynä ole keskeinen kysymys.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta ei kannata tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslakien yhdistämistä. Tasa-arvolain ja yhdenvertaisuuslain yhdistämiseen ei tule ryhtyä lakiteknisen yhdenmukaisuuden tavoittelun vuoksi. Lakien yhdistäminen ei välttämättä selkiyttäisi kansalaisten mahdollisuutta selvittää laista oikeuksiaan lakitekstin pituuden kasvaessa, käsiteltävien asioiden monimuotoistuessa ja poikkeuksien lisääntyessä. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta ei pidä realistisena, että käytännössä pystyttäisiin varmistamaan, etteivät lakien yhdistämisessä tehtävät muutokset tosiasiallisesti heikennä suojan, valvonnan tai edistämisen tasoa sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta.

Valtakunnallinen vammaisneuvosto ei halua vielä prosessin tässä vaiheessa ottaa lopullista kantaa lainsäädännön perusrakenteeseen. Neuvosto yhtyy tietyin varauksin näkemykseen, jonka mukaan sääntelyn kokoaminen esimerkiksi uudeksi, eri elämänalat ja syrjintäperusteet mahdollisimman laajasti kattavaksi yleislaiksi myötävaikuttaisi lainsäädännön sisällölliseen yhdenmukaistamiseen. Eriytettyä sääntelytapaa neuvosto pitää kuitenkin vieläkin tärkeämpänä jatkoselvittelyä edellyttävänä asiana. Syrjinnän taustalla olevat tekijät ovat vammaisten ihmisten osalta luonteeltaan erilaisia kuin ne ovat etnisten ryhmien kohdalla. Uhkana on vammaiskysymysten marginalisoitumisen yhden laaja-alaisen lain sisällä. Neuvosto kehottaa toimikuntaa vielä selvittämään erityislain ja muun yhdenvertaisuuslainsäädännön yhteen toimivuuden mahdollisuutta siten, että erityislainsäädännön ja yleislainsäädännön kombinaatiolla voitaisiin optimaalisesti turvata vammaisten henkilöiden syrjimättömyys. Samalla tavoin kuin muut vammaisiin kohdentuvat erillislait, myös erillinen vammaisten henkilöiden tasa-arvo tai yhdenvertaisuuslaki toimisi takalautana syrjimättömyyden ja oikeuksien toteutumisen näkökulmas-

ta. Vastaavan vammaislainsäädännön toimivuudesta on runsaasti myönteisiä esimerkkejä ulkomailta.

Uudenmaan työsuojelupiiri katsoo alustavana kantanaan, että toimikunnan jatkotyössä olisi tarkoituksenmukaista tarkastella vielä rinnakkain tarkemmin sekä ns. uuden yhdenvertaisuuslain ja kahden erityislain mallia sekä yhden yhtenäisen yleislain mallia. Vaihtoehto yhdestä kattavasta yleislaista voisi olla perusteltu mikäli rakenteessa otetaan huomioon myös riittävässä laajuudessa tarpeelliset erityiskysymykset kuten työelämän yhdenvertaisuuden sääntely. Myös malli, jossa olisi uusi yhdenvertaisuuslaki ja kaksi erityislakia, voisi olla mahdollinen. Tällöin uusi laki yhdenvertaisuuden perusteista ja yhdenvertaisuusviranomaisista yhdenmukaistaisi yleisiä kysymyksiä ja osin viranomaisorganisaatiota.

3.1.3 Saamelaiskäräjät ja Svenska Finlands folkting

Svenska Finlands folkting anser att modellen med en gemensam lag kunde vara att föredra. Modellen med gemensam lag svarar enligt Folktingets uppfattning bäst mot målsättningar rörande förenhetligande och klarhet som jämlikhetskommissionen har uppställt.

3.1.4 Yhdistykset, järjestöt ja uskonnolliset yhdyskunnat

Suomen Kuntaliitto pitää lakien yhdistämistä ongelmallisena, koska niiden soveltamisalat ovat erilaiset. Lisäksi tasa-arvolain edistämisvelvoite voi hämärtyä ja tasa-arvon edistyminen käytännössä hidastua. Yhdistäminen voi myös lisätä käsitteellistä sekaannusta ja näin hankaloittaa tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämistä kuntien käytännöissä. On myös epäselvää, edellyttääkö syrjintäsuojan tosiasiallinen toteutuminen lakien yhdistämistä vai käytännön toimintatapojen kehittämistä.

Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry:n mukaan tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslainsäädännön erillään pitäminen on tarkoituksenmukaista. Tasa-arvolailla on oma erityisasemansa kaikkia, naisia ja miehiä koskevana lakina kaikilla yhteiskunnan toimialoilla, erityisesti työelämässä. Lisäksi lailla on pitkä, 20 vuoden historia, jonka aikana alan viranomaisten erikoisasiantuntemus ja tapa hoitaa seurantaa, valvontaa ja tasa-arvon edistämistä on vakiintunut. Myös ulkomaiset kokemukset puoltavat tasa-arvolain erillisyyttä. Aikataulullisesti tasa-arvolain toimivuuden tarkistus ja yhdenvertaisuustoimikunnan työ menevät ristiin. Yhdenvertaisuuslainsäädäntö on selvästi uudempi ja vähemmän tunnettu kuin tasa-arvolainsäädäntö. SAK:n mielestä on tärkeää, että yhdenvertaisuusperusteiden asemaa vahvistetaan ja parannetaan ja että lainsäädännön soveltamisalaan kuuluville turvataan mahdollisimman hyvä suoja. SAK:n mielestä lainsäädäntöä saattaisi selkeyttää se, että työelämän yhdenvertaisuuslainsäädäntö olisi ao. laeissa (työsopimuslaki, valtion virkamieslaki, kunnallisesta viranhaltijasta annettu laki ja merimieslaki). Naisten ja miesten välistä tasa-arvoa koskeva työelämään liittyvän lainsäädännön on kuitenkin syytä olla tasa-arvolaissa.

Toimihenkilökeskusjärjestö STTK ry katsoo, että ilman tarkkaa ja yksityiskohtaista tietoa sisällöstä on vaikeata arvioida tavoitteen saavuttamiseksi tarvittavia keinoja. Lain-

säädännön perusrakenteen osalta STTK kuitenkin vastustaa tasa-arvolain ja yhdenvertaisuuslain yhdistämistä yhdeksi yleislaiksi. Suomalaisilla työmarkkinoilla erityisen suurena haasteena on sukupuolten välisen tasa-arvon edistäminen. Yhden lain vaihtoehdossa on vaarana, että naisten ja miesten välisen tasa-arvon käsite voi hämärtyä ja sen edistäminen voi jäädä muiden syrjintäperusteiden varjoon. Hajautettua mallia ja eriytettyä lainsäädäntöä puoltaa se, että erillissääntelyllä turvataan parhaiten tiettyjen ryhmien ongelmien vaatima erityishuomio ja estetään niiden marginalisoituminen. Eriytettyä sääntelyä puoltaa syrjintäperusteiden erilaisuus. Sukupuolten tasa-arvo ei ole vähemmistökysymys, vaan koskee koko väestöä. Säännösten yhdistäminen ei selkeyttäisi sääntelyä eikä lisäisi sääntelyn ymmärrettävyyttä. Hajautetussa lainsäädäntömallissa säilytettäisiin vuosien varrella vakiintuneet käytännöt tasa-arvoasioissa. Malli vastaisi myös nykyisin voimassa olevaa kansainvälistä ja EU-sääntelyä, joissa erityisryhmiä varten on omaa sääntelyä.

Akava ry toteaa, että jatkotyöskentelyssä tulee pitää erillään sukupuolten tasa-arvoa koskeva sääntely muusta yhdenvertaisuussääntelystä. Sukupuoleen perustuva syrjinnän kielto ja sukupuolten välisen tasa-arvon edistäminen poikkeaa muista syrjintäperusteista jo lähtökohdiltaan. Kumpikaan sukupuoli ei edusta heikommassa asemassa olevaa vähemmistöä yhteiskunnassamme. Parhaillaan on meneillään seuranta tasa-arvolain toteutumisesta, kuten tasa-arvosuunnitelmien laatimisesta, sisällöistä ja vaikutuksista sekä palkkatietojen saantimenettelystä. Akavan työmarkkinatutkimusten mukaan naisten urakehitys on hitaampaa kuin miesten samoin selittämätöntä palkkauksellista eriarvoisuutta on edelleen. Tältä osin nykyisen sääntelyn tehostamistarpeita tulisikin arvioida uudistustyön yhteydessä.

Toimihenkilöunioni TU ry katsoo, että kysymystä siitä, tavoitellaanko uudistamistyössä yhtä vai useita lakeja, ei tule lähestyä pelkästään lakiteknisenä ratkaisuna. Paras vaihtoehto on hajautetun sääntelyn malli, joka voitaisiin toteuttaa kumman tahansa esitetyn alavaihtoehdon pohjalta. Se loisi parhaat edellytykset sekä sukupuolten välisen tasa-arvon että yleisen yhdenvertaisuuden edistämiseen ja syrjinnän poistamiseen. Muissa malleissa on vaarana, että sukupuolten välisen tasa-arvon edistäminen jää muiden syrjintäperusteiden kuten vammaisuuden, etnisen taustan tms. jalkoihin. Suomalaisilla työmarkkinoilla on erityisen suurena haasteena sukupuolten välisen tasa-arvon edistäminen, mikä tulee taata valittavalla uudistamismallilla.

Kunnallisen työmarkkinalaitoksen mukaan toimikunnan esittämiin lainsäädännön perusrakennetta koskeviin vaihtoehtoihin (yksi vai useita lakeja, yleislaki/erityislaki) ei lähes pelkkien lakien lukujen luetteloiden perusteella voida asettaa etusijaa. Lainsäädäntötekninen ratkaisu ei ole olennainen, vaan lain/lakien sisältö. Alustavasti näyttäisi siltä, että tasa-arvolain ja yhdenvertaisuuslain erillään pitäminen jatkossakin on perusteltua.

Ihmisoikeusliitto ry katsoo, että varsinaisen selvitystyön ollessa vielä alkuvaiheessa, on liian aikaista arvioida varsinkaan kovin pitkälle menevällä tavalla mietinnössä listattujen vaihtoehtojen vahvuuksia tai heikkouksia, saati lausua jotain niiden keskinäisestä etusijajärjestyksestä. Lähtökohtaisesti kaikkien välimietinnössä esitettyjen vaihtoehtojen ja ajatusten mahdollisimman ennakkoluuloton ja avoin edelleen työstäminen on tärkeää. Ihmisoikeusliitto ei näe periaatteellista estettä lainsäädännön ja/tai edistämis- ja oikeussuojamekanismien ainakin jonkin asteiselle yhdistämiselle. Toimikunnan on kuitenkin syytä työssään pohtia muun muassa sitä, merkitsisikö yhdistäminen rakenteellista heikennystä ja sitä, mikä merkitys mahdollisella

rakenteellisella heikennyksellä on, jos suojan taso ei sinänsä muutu. Samoin on syytä pohtia sitä, johtaisiko mahdollinen yhdistäminen siihen, että tasa-arvon suojamekanismin tasoa ei saavutettaisi muiden syrjintäperusteiden suhteen. Näitä kysymyksiä ja tavoiteltavaa lopputulosta ajatellen, liitto haluaa siten jo tässä vaiheessa korostaa toimikunnankin esittämän heikennyskiellon tärkeyttä.

Kehitysvammaliitto ry kannattaa yhden yhteisen lain mallia ja yhtyy välimietinnössä esitettyihin perusteluihin tältä osin. Lain valmistelun työläydestä huolimatta tällaisen lain edut erityisesti laintulkintojen ja palveluiden saavutettavuuden näkökulmasta edustavat tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusasioiden hoitamisen selkeyttä kansalaisille. Myös hallinnolliset hyödyt ovat ilmeisiä.

Kuurojen Liitto ry pitää selkeimpänä vaihtoehtona yhden yleislain mallia, koska kieli ja vammaisuus syrjintäperusteina tulee käsitellä samassa yhteydessä. Kysymys on tarkoituksenmukaisuudesta. On ensiarvoisen tärkeää, että tuleva laki kattaa myös kaikki risteävän syrjinnän ja moniperusteisen syrjinnän tilanteet. Tarvitaan laki tai lakeja, joissa jokaisen syrjintäperusteen osalta tulee määritellä selvästi valtuutettu tai vastaava viranomainen, joka vastaa neuvonnasta, käsittelee syrjintäilmoituksia ja toimii aloitteellisesti rakenteellisen syrjinnän poistamiseksi.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry:n mukaan paras vaihtoehto on kattava, eri syrjinnän muodot kieltävä ja yhdenvertaisuuden edistämistä koskevat säännökset sisältävä yleinen yhdenvertaisuuslaki, jossa on säännökset myös yhdenvertaisuusviranomaisista. Syrjinnän eri muotoihin voidaan vahvimmin ja vaikuttavimmin puuttua syrjinnän kieltävän yleislain avulla. Yhteisessä yhdenvertaisuuslaissa on myös mahdollista säätää erityisryhmien yhdenvertaisuuden edistämistoimenpiteistä ja positiivisesta erityiskohtelusta. Kaikissa lainsäädäntövaihtoehdoissa tarvitaan erityissäännöksiä haavoittuvassa asemassa olevien ihmisryhmien yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Yhdenvertaisuuslakiin tulee sisällyttää vammaisten henkilöiden ja romaniväestön yhdenvertaisuuden edistämistä koskevien erityissäännösten lisäksi myös erityissäännökset lasten yhdenvertaisuuden edistämisestä.

Mielenterveyden keskusliitto ry katsoo, että uusi yhdenvertaisuuslaki yhdenvertaisuuden perusteista ja yhdenvertaisuusviranomaisista yhdenmukaistaisi vähemmistöryhmien yleisiä kysymyksiä ja viranomaisorganisaatiota ja lisäisi todennäköisemmin lainsäädännön sisällöllistä yhdenmukaisuutta ja auttaisi syrjintäasioiden yhtenäistä ja kattavaa tarkastelua. Liitto yhtyy tältä osin Vammaisfoorumin asiasta esittämään kantaan.

Naisasialiitto Unioni ry katsoo, ettei tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslakeja tule yhdistää. Unioni on samaa mieltä toimikunnan kanssa siitä, että nykyisen lainsäädännön ongelmana on tiedotuksen ja koulutuksen puute ja heikkoutena systemaattinen valvonta sekä se, ettei esimerkiksi tasa-arvolakia ole ulotettu koskemaan systemaattisesti kaikkia yhteiskunnan tahoja (esim. peruskoulu ja kansanedustajat) ja että yhdenvertaisuuslaki ei koske yhteiskunnan eri alueita.

Naisjärjestöjen Keskusliitto kannattaa voimakkaasti hajautetun sääntelyn mallia. Sukupuolten välinen tasa-arvo koskettaa kaikkia, miehiä ja naisia myös muiden ryhmien sisällä. Kysymys ei ole vähemmistöstä millään tavalla tarkasteltuna. Pykäläviidakkoa ei selkiytetä yhdistämällä monipuolisia lakeja. Esitetyt muut vaihtoehdot mahdollisesti vain lisäisivät lakien tulkinnallisuutta ja epäselvyyttä.

Naisjärjestöt Yhteistyössä NYTKIS ry ei kannata tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslakien yhdistämistä vaan sekä tasa-arvolain että yhdenvertaisuuslain rinnakkaista kehittämistä ja suojan tason nostoa liittyen yhdenvertaisuuslain sääntelemiin vähemmistökysymyksiin. Vaarana lakien yhdistämisessä on sukupuolten välisen tasa-arvon erityistarpeiden jääminen muun syrjinnän jalkoihin. Jos sukupuolta tarkastellaan vain syrjintäkysymyksenä, epätasa-arvoa tuottavat valtarakenteet sekä tasa-arvon edistämiseen liittyvät aktiiviset toimet jäävät huomiotta. Sukupuoli ei ole syrjintäperuste muitten joukossa, vaan koskettaa suoraan kaikkia ihmisryhmiä, myös vähemmistöryhmiä. NYTKIS ei usko, että tasa-arvolain ja yhdenvertaisuuslain yhdistäminen selkiyttää lakitekstiä tai sen kansalaisten mahdollisuutta selvittää laista oikeuksiaan. Lakitekstiä ei välttämättä pystytä muuttamaan nykyistä kansantajuisemmaksi ilman, että lain täsmällisyys ja yksiselitteisyys kärsivät (esim. käsite häirintä). Yhdistämistä ei myöskään tue moniperustaisten syrjintätapausten selvittäminen. Se on käytännössä erittäin haasteellista, ja verrokin löytäminen saattaa olla mahdotonta.

Nuorisotutkimusseura ry ei ota kantaa kysymykseen siitä, johtaisiko tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslainsäädännön yhdistäminen nykyistä laadukkaampaan yhdenvertaisuusasioiden hallintoon ja seurantaan. Se kiinnittää kuitenkin huomiota tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden käsitteisiin yhteiskuntapoliittisissa keskusteluissa ja päätöksenteossa, jotka koskevat Suomessa asuvien yksilöiden ja ryhmien hyvinvointia ja sen edistämistä. Lainsäädännön yhdistämisen yksi myönteinen seuraus voi olla paitsi käsitteiden (tasa-arvo, yhdenvertaisuus) poliittisten ja hallinnollisten sisältöalueiden täsmentäminen, myös tasa-arvokäsitteen vakiintuneen sisällön laajentaminen siten, että se vastaa kattavasti suomalaisen yhteiskunnan tasa-arvokysymyksiä koskeviin nykyhaasteisiin, joita ei voi palauttaa vain sukupuolten välisiin jännitteisiin. Tässä viitataan erityisesti ihmisoikeuksiin, etnisiin suhteisiin ja niiden nykyistä tiiviimpään kytkemiseen suomalaiseen tasa-arvokäsitteistöön. Välimietinnössä mainittu terminologinen ja kielellinen vaikeaselkoisuus on tärkeä haaste, joka on syytä ottaa huomioon, kun uudistuksia tehdään – huolimatta siitä, onko tavoitteena yksi yhteinen laki vai useampien lakien kokonaisuus.

Potilasyhdistys Trasek ry katsoo, että riippumatta lainsäädännön ja viranomaisorganisaation rakenteesta, toiminnan tulee olla aktiivista, ennaltaehkäisevää, oikeaaikaista, riittävän riippumatonta ja tiedonkulku, tiedonkeruu, erilaiset selvitystyöt sekä raportointi selkeää. Laissa naisten ja miesten tasa-arvosta syrjinnällä tarkoitetaan eri asemaan asettamista nimenomaan sukupuolen perusteella ja lain tulee tällöin kattaa myös sukupuolivähemmistöt. Mikäli tasa-arvolaki laki jää erilliseksi, lakiin tulisi lisätä sukupuolen ohella ”sukupuolen ilmaisu ja sukupuoli-identiteetti” ja muuttaa lain nimi Laiksi sukupuolten välisestä yhdenvertaisuudesta tai tasa-arvosta. Ennaltaehkäisevää työtä ja tiedottamista myös viranomaistaholta tulisi lisätä ja siihenkin tulee varata lisää resursseja.

Projektet Juridiskt Ombud – Finlands Svenska Handikappförbund tar i nuläge inte ställning till vilket alternativ som är bäst. Förbundet anser att det finns behov av en ytterligare utredning för att kunna säkerställa att den nya lagstiftningens grundstruktur optimalt skall kunna förhindra diskriminering av svenskspråkiga funktionshindrade. Av kommittébetänkandet framgår att en enhetlig lag kan leda till att alla diskrimineringsgrunder jämställs och att de uppfattas som lika viktiga. Det finns däremot en risk för att diskriminering på grund av funktionshinder och språk marginaliseras i förhållande till de andra diskrimineringsgrunderna i en enhetlig lag. Därför anser vi att det finns behov av att ytterligare bedöma konsekvenserna av de olika alternativen för lagstiftningens

grundstruktur samt att utreda hur resurserna fördelas för att uppnå en tillfredställande lösning.

Seksuaalinen tasavertaisuus SETA ry katsoo, että uudistuksen tavoitteet toteutuisivat parhaiten joko uuden yhdenvertaisuus- ja kahden erityislain tai yhden yhteisen lain mallien avulla.

SONDIP - Varsinais-Suomen monikulttuuristen yhdistysten liitto ry:n mukaan uudistusvaihtoehdoista uuden yhdenvertaisuuslain ja kahden erityislain malli olisi toimivin. Kaksi uutta erityislakia varmistaisivat sekä naisten ja miesten välisen tasa-arvon että vähemmistöjen perusoikeuksien saavuttamisen. Naiset eivät ole vähemmistön asemassa, eivätkä he ole myöskään erityisryhmän asemassa Suomessa. On muitakin vähemmistöryhmiä, jotka pitäisi ottaa erikseen huomioon. Siksi vähemmistöjen oikeudet tulisi käsitellä erikseen, koska muuten heidän asiansa jäävät huomiotta resurssien, määrien, laadun ja harkinnan osalta.

Suomen Nuorisoyhteistyö Allianssi ry katsoo, että lainsäädännön perusrakenteesta riippumatta syrjittyjen henkilöiden on eri syrjintätilanteissa saatava yhtä kattava suoja. Syrjintätapauksissa, joissa on kyse moniperustaisesta syrjinnästä, seuraamusten on lähtökohtaisesti oltava määrällisesti suurempia kuin tapauksissa, joissa on vain yksi syrjintäperuste.

Svenska Kvinnoförbundet rf stöder inte en sammanslagning av de lagarna. Förbundet stöder ett parallellt utvecklande av lagstiftningen för jämställdhet och likabehandling och stöder även en höjd nivå på likabehandlinglagens stadganden om minoritetsfrågor. Jämställdhetsfrågor är inte en minoritetsfråga och risken är stor att jämställdhetsfrågorna nedprioriteras om lagstiftningen och resurserna för alla diskrimineringsgrunder sammanslås. De problem som kan hänföras till ojämställdhet mellan könen skiljer sig från de brister i jämlikhet som kan förekomma i fråga om olika minoriteter. I praktiken är multipel och intersektionell diskriminering mycket svår att utreda och det är även ofta nästan omöjligt att hitta en jämförelseperson för att föra ärenden till rätta. Svenska Kvinnoförbundet anser inte att en sammanslagning av jämställdhets- och jämlikhetslagstiftningen skulle göra lagtexten klarare. Vi anser inte heller att det skulle ge medborgarna bättre möjligheter att förstå och bevaka sina rättigheter. Däremot skulle ett intensifierat informationsarbete om både jämställdhets- och likabehandlingslagen behövas. I värsta fall innebär en sammanslagning av lagstiftning och myndigheter betydligt minskade resurser och i och med det en märkbart försämrad nivå på diskrimineringsskyddet. De negativa följderna av en sammanslagning av jämställdhets- och jämlikhetslagstiftning kan vi redan se exempel på i såväl Norge och även delvis i Sverige.

Vammaisfoorumi ry pitää yhdenvertaisuustoimikunnan esittämistä vaihtoehdoista realistisimpana uuden yhdenvertaisuuslain ja kahden erityislain lainsäädäntömallia. Vammaisjärjestöjen esittämää vammaisten ihmisten tasa-arvolakia voidaan kuitenkin perustella sillä, että vammaisten ihmisten nimenomaista syrjintää on vaikea tunnistaa. Perusteltua on myös vastaisuudessa säätää erikseen omassa laissaan naisten ja miesten välisen tasa-arvon toteutumisesta, koska naisten ja miesten tasa-arvossa ei ole kysymys vähemmistöryhmien oikeuksista. Uusi yhdenvertaisuuslaki yhdenvertaisuuden perusteista ja yhdenvertaisuusviranomaisista yhdenmukaistaisi nimenomaan vähemmistöryhmien yleisiä kysymyksiä ja viranomaisorganisaatiota. Tällainen laki lisäisi todennäköisemmin lainsäädännön sisällöllistä yhdenmukaisuutta sekä auttaisi syrjintäasioiden yhtenäistä ja

kattavaa tarkastelua. Yhdenmukainen laintulkinta toteuttaisi samalla yhdenvertaisesti eri vähemmistöryhmien oikeusturvaa. Lainsäädännön rakenteessa sekä normien sisällössä on tällöin kiinnitettävä riittävää huomiota vammaisuuden nimenomaiseen kirjaamiseen yhdenmukaisesti kokonaisuudessaan lainsoveltamisalaan. Eri väestöryhmien marginalisoitumisen vaara voidaan välttää varmistamalla, että yleislakiin otetaan asianmukaiset, oikeuksien edistämistä ja valvontaa sekä yksilön oikeussuojaa koskevat säännökset.

Vammaisten Ihmisoikeuskeskuksen mukaan vammaisten ihmisten oman erillisen tasa-arvolain puolesta puhuu asiantuntemuksen ja tiedon lisääntyminen vammaisten syrjinnästä. Eittämättä erillinen sääntely lisäisi myös vammaisten henkilöiden syrjintätilanteiden tulemista näkyväksi. Käytännössä tarkoituksenmukaisimmaksi ja vammaisten tosiasiallisen yhdenvertaisuuden toteutumisen kannalta perustellummaksi lainsäädäntöratkaisuksi voi kuitenkin muodostua uuden yhdenvertaisuuslain ja kahden erityislain malli. Perusteltua on jatkossakin säätää erikseen omassa laissaan naisten ja miesten välisen tasa-arvon toteutumisesta, koska kyseessä ei näkemyksemme mukaan ole vähemmistöryhmien oikeuksien turvaaminen, kuten muiden syrjintätilanteiden kohdalla.

Vanhustyön keskusliitto ry pitää varauksin suositeltavimpana yhden yleislain mallia. Sen ongelmana on erittäin perusteellisen uudistamisen tarve, joka voi osoittautua liian vaativaksi. Toisena vaihtoehtona pidetään uuden yhdenvertaisuuslain ja kahden erityislain mallia.

Kokoomuksen Naisten Liitto pitää selkeämpänä, että erityisongelmista on säädetty omilla laeilla yhden yhtenäisen lain sijasta. Liitto katsoo, että parhaat edellytykset turvata ja edistää tasa-arvon toteutumista Suomessa, on säilyttää tasa-arvolaki omana erillisenä lakina, sillä mietinnössä ei ole pystytty kuvaamaan uudistusten tuomia parannuksia sisällöllisesti.

Vasemmistonaiset ei kannata tasa-arvolain ja yhdenvertaisuuslakien yhdistämistä. Molempia lakeja on kehitettävä erikseen. Tasa-arvolain henkeen kuuluu tasa-arvon edistäminen, yhdenvertaisuuslain tavoitteena on kaikenlaisen syrjinnän estäminen. Sukupuolten tasa-arvoon liittyviä ongelmia ei voi verrata erilaisten vähemmistöjen ja ryhmien kohtaamaan syrjintään ja epätasa-arvoon. Sukupuoli ei ole syrjintäperuste siinä mielessä kuin muut, vaan se koskettaa kaikkia, myös erilaisia vähemmistöjä. Tasa-arvolain ja yhdenvertaisuuslain yhdistäminen tuskin selkiyttäisi tietoisuutta lakien sisällöistä kansalaisten keskuudessa.

3.1.5 Akateemiset asiantuntijat

Akatemiaprofessori Kevät Nousiainen katsoo, että eri perusteiden suojan yhtenäistäminen edellyttää lainsäädännön sisällöllistä arvioimista. Vasta tällaisen arvioinnin perusteella on mahdollista arvioida, missä rajoissa lainsäädännön ja viranomaisten yhdistäminen on perusteltua. Euroopassa vireillä olevat tai jo toteutuneet uudistukset eivät sovi esikuviksi Suomen uudistukselle, koska niiden yhteydessä käsitellään huomattavasti vähäisempää joukkoa kiellettyjä syrjintäperusteita kuin Suomen uudistuksessa. Ei ole myöskään nähtävissä kansainvälistä esimerkkiä siitä, että tasa-arvopolitiikka, tasa-arvon edistämistoimet ja syrjintäkieltojen valvonta olisi kyetty yhdistämään luontevasti näiden uudistusten yhteydessä. Ainakin sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta tällainen tasa-

arvopolitiikan ja -oikeuden yhdistämisen mahdollistava ratkaisu olisi kuitenkin uudistuksen onnistumisen edellytys.

Dosentti Johanna Kantola esittää että hajautetun sääntelyn malli olisi tarkoituksenmukaisin kolmesta vaihtoehdosta. Sukupuolisyrjintä on hyvin erityinen syrjintäperuste. Sen avulla suojataan ihmiskunnan enemmistöä eikä vähemmistöä, mikä on tyypillistä kielletyille syrjintä perusteille.

Tutkija Jukka Kumpuvuori pitää erillistä, syrjinnän vammaisuuden perusteella kieltävää, ratkaisua lähtökohtaisesti ensisijaisena vaihtoehtona kehittää yhdenvertaisuuslainsäädäntöä vammaisten henkilöiden osalta. Sen positiivisina puolina olisivat asiantuntemuksen karttuminen vammaisten henkilöiden syrjintätilanteissa ja toisaalta myös vammaisten henkilöiden syrjinnän tuleminen näkyväksi. Erillinen sääntely toimisi oikeudellisten vaikutustensa lisäksi myös ”näkyvyysprojektina”. On kuitenkin ennakoitavissa, että vammaisten henkilöiden syrjintään puuttuminen uuden erityislain avulla ei tulisi onnistumaan. Edellä mainituista syistä Kumpuvuori pitää toissijaisena, mutta kuitenkin lainsäädäntöpoliittisesti tarkoituksenmukaisimpana, vaihtoehtona uuden yhdenvertaisuuslain ja kahden erityislain mallia. Se säilyttäisi sukupuolen perusteella tapahtuvan syrjinnän erityislaatuisena käsitteenä osittain erillisenä ja samalla säilyttäisi tähän syrjintäperusteeseen liittyvän laajan oikeuskäytännön relevanttina. Samalla se yhdenmukaistaisi koko syrjintäsääntelyä ja lähentäisi ratkaisevasti syrjintäperusteita toisiinsa ja kohtelisi niitä merkittävästi nykyistä yhdenvertaisemmin. Malli parantaisi esitetyistä parhaiten vammaisten henkilöiden tosiasiallista yhdenvertaisuutta.

Tutkijatohtori Jukka Lehtosen mukaan parhaiten tasa-arvo- ja yhdenvertaisuus toteutuu yhden yhteisen lainsäädännön puitteissa. Tällä saavutettaisiin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen näkökulmasta parempi näkyvyys ja varmistettaisiin moniperusteisen ja rinnakkaisen syrjinnän ottaminen huomioon. Yhteinen lainsäädäntö tukisi ymmärtämään myös niitä moninaisia elämäntilanteita, joissa ihmiset kohtaavat syrjintää tai hakevat oikeutta. Yhdenvertaisuus/tasa-arvosuunnitteluun sisältyisi yhteisen lain puitteissa aiempaa todennäköisemmin myös seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuuteen liittyvän syrjinnän ehkäisytoimet. Synergiaetuja saavutettaisiin lainvalvonnassa ja siihen liittyvässä koulutuksessa ja tiedotuksessa. Mikäli yhtenäistä lainsäädäntöä yhdenvertaisuuden ja tasa-arvokysymysten osalta ei saada aikaiseksi, tulee sukupuolivähemmistöjen kysymyksiä tarkastella Lehtosen mukaan erityisesti tasa-arvolainsäädännön yhteydessä, koska kyse on sukupuolesta.

Tutkija Timo Makkonen katsoo, että kaikkiin malleihin liittyy hyviä ja huonoja puolia eikä mitään niistä voida pitää itsestään selvästi toistaan parempana. Makkonen kannattaa yhden yhteisen yleislain mallia, seuraavilla reunaehdoilla: (i) eri perusteisiin liittyvät erityiskysymykset on lainsäädännössä otettava täysimääräisesti huomioon, ”one size fits all” – ratkaisumallia tulee välttää; (ii) olemassa olevan asiantuntemuksen ja toiminnan säilyttämiseen ja edelleen kehittämiseen tulee kiinnittää erityistä huomiota, erityisesti sukupuolten tasa-arvon osalta. Tärkein syy, mikä puoltaa yhteisen yleislain mallia (tai vaihtoehtoisesti yhden yleislain ja kahden erillisen erityislain mallia), on se, että erillislaeilla ei pystytä tarjoamaan kunnollista oikeussuojaa tapauksissa, joissa on kyse ns. moniperusteisesta tai risteävästä syrjinnästä. Kantavana teema tulisi olla proaktiivinen yhdenvertaisuuden edistäminen kaikkien perusteiden osalta, kuitenkin siten, että edistämisvelvoitteessa huomioidaan jokainen peruste ja siihen liittyvät erityiskysymykset itsenäisinä elementteinä. Sukupuolten välisen tasa-arvon edistämisen tärkeyttä itsenäisenä

teemana voidaan Makkosen mukaan tehokkaammin korostaa erillisillä projekteilla, kampanjoilla, koulutuksella, valtavirtaistumisella ja muulla toiminnalla, joka liittyy kiinteästi juuri tasa-arvokysymyksiin.

3.2 Viranomaisorganisaation rakenne

3.2.1 Ministeriöt

Ulkoasiainministeriö jakaa mietinnön arvion siitä, että nykytila on osittain sekava ja epäyhtenäinen. Keskeistä on tulevaisuudessakin taata valtuutetun tai valtuutettujen itsenäisyys ja riippumaton asema suhteessa ministeriöihin ja muihin viranomaistahoihin. Valtuutettujen yhdistäminen ja sijoittaminen yhden ministeriön yhteyteen ei tämän vuoksi ole täysin ongelmatonta.

Sisäasiainministeriön mukaan uudistus tulisi toteuttaa nykyisten tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusviranomaisten asemaa, tehtäviä ja toimivaltuuksia tarkistamalla. Erillinen tasa-arvovaltuutettu on syytä säilyttää, jotta turvataan tasa-arvon edistämisen ja valvonnan erityisasiantuntemus ja vakiintuneet käytännöt. Vähemmistövaltuutetun toimenkuvaa tulisi laajentaa siten, että se kattaisi etnisen syrjinnän ohella myös muita syrjintäperusteita (esim. ikä, uskonto ja vakaumus, vammaisuus, terveydentila, seksuaalinen suuntautuminen). Toimivallan tulisi ulottua myös työelämän syrjintäkysymyksiin. Lisäämällä valtuutettujen keskinäistä yhteistyötä voitaisiin tehostaa tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämistoimia ja erityisesti moniperusteisen syrjinnän kysymysten käsittelyä. Yhteistyön perusteista tulisi säätää laissa. Valtuutettujen riippumattomuus on turvattavissa myös valtioneuvoston yhteydessä. Yhteistyötä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusasioiden viranomaisten, sidosryhmien ja vähemmistöjä edustavien tahojen kanssa voitaisiin tehostaa esimerkiksi uudistamalla neuvottelukuntarakennetta ja neuvottelukuntien toimintatapoja. Neuvottelukuntien yhdistämisen sijaan tulisi perustaa keskinäisen yhteistyön varmistamiseksi rakenteita tiettyjen temaattisten kysymysten ympärille, joista syrjinnän torjuminen ja yhdenvertaisten mahdollisuuksien edistäminen olisi yksi keskeinen yhteistyöalue.

Sisäasiainministeriö pitää tärkeänä, että syrjinnän kohteeksi joutuneilla olisi käytössään nopeita ja edullisia ns. matalan kynnyksen oikeussuojakeinoja. Toimikunnan tulisikin selvittää nykyisen tasa-arvolautakunnan ja syrjintälautakunnan toimintaa ja kehittämistarpeita. Tavoitteena olisi syrjintälautakunnan toimivallan laajentaminen muihinkin syrjintäperusteisiin kuin etniseen taustaan sekä myös työelämän syrjintätilanteisiin. Kokonaisvaltainen perus- ja ihmisoikeuksien seuranta ja kehittäminen on erityisen tarpeellista pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden yhdenvertaisen aseman turvaamisen näkökulmasta. Ylipäätään on syytä pohtia vakavasti kansallisen ihmisoikeusinstituution perustamista ja/tai kansallisen ihmisoikeuksien toimintaohjelman laatimista.

Maa- ja metsätalousministeriö katsoo, että välimietintöön sisältyvien vaihtoehtojen arvioinnissa ei ole käsitelty yksityiskohtaisesti vaihtoehtojen vaikutuksia syrjintäkieltojen valvonnan ja siten yksittäisten ongelmatilanteiden ratkaisemisen näkökulmasta, joka on hyvin keskeinen osa koko järjestelmän toimivuutta ja uskottavuutta. Yhdenvertaisuuslainsäädännön osallistuvien viranomaisten organisointivaihtoehtojen tarkastelussa tulisi kiinnittää erityistä huomiota siihen, että valittu vaihtoehto toteuttaa yhdenvertaisuuslainsäädännön toteutumisen tehokkaan valvonnan sekä kansalaisille helposti lähestyttä-

vät neuvonta- ja asiantuntijapalvelut viranomaisten toimesta kansalaisjärjestöjen ja muiden toimijoiden asiantuntemusta hyödyntäen.

Sosiaali- ja terveysministeriö pitää tärkeänä, että viranomaisorganisaation riippumattomuutta, riittäviä toimintaedellytyksiä ja -valtuuksia sekä asiantuntemusta syrjinnän kohteena olevien ryhmien olosuhteista ja tilanteista. Useat pienet erillisviranomaiset voivat kuitenkin olla hallinnollisesti raskaita. Tästä näkökulmasta voitaisiin selvittää, mitä etuja ja haittoja tulisi, mikäli vähemmistö- ja tasa-arvovaltuutettu sijoitettaisiin samaan viranomaisorganisaatioon. Myös lapsiasiavaltuutetun yhdistämistä samaan viranomaiseen tulisi selvittää. Viranomaisorganisaation yhteydet muihin alan asiantuntijoihin on tärkeätä ottaa jatkotyössä huomioon. Naisten ja miesten välisen tasa-arvon kysymykset tarvitsevat omat erilliset toimijansa, joilla on tämän alueen erityisosaaminen. Mikäli perustettaisiin laaja eri syrjintäperusteita käsittelevä yhteinen viranomainen, sen sijoittamista eduskunnan yhteyteen voitaisiin harkita. Myös lautakuntien sijoittamista uuden viranomaisen yhteyteen voitaisiin harkita. Neuvottelukuntien yhdistämistä ei tässä vaiheessa voida pitää tarkoituksenmukaisena. Työsuojeluviranomaisen asema ja tehtävät yhdenvertaisuuslain valvonnassa tulisi kaikissa kaavailluissa malleissa säilyttää entisellään. Avustamis- ja edunvalvontatehtävät tulee kuitenkin antaa jonkun muun tahon kuin työsuojeluviranomaisten vastuulle.

3.2.2 Valvontaviranomaiset ja neuvottelukunnat

Valtioneuvoston apulaisoikeuskansleri katsoo, että selkeä vaihtoehto viranomaisorganisaatioksi olisi yksi yhteinen yhdenvertaisuusviranomainen. Yhdenvertaisuuden toteutumisesta ja siinä ilmenneistä ongelmista kertyisi tällöin tietoa lähtökohtaisesti yhdelle viranomaiselle, joka pystyisi laajan toimivaltansa perusteella toimimaan tehokkaasti esimerkiksi tilanteessa, jossa syrjintää tapahtuu useilla eri perusteilla tai kun syrjintää tapahtuu esimerkiksi jonkun erityisryhmän sisällä. Järjestelmä olisi selkeä myös apua tarvitseville. Erityisviranomaisten toiminnassa on tällä hetkellä paljon samanlaista/-kaltaista työtä alkaen viranomaisille kuuluvista perustoiminnoista, joita nyt tehdään päällekkäin useamman tahon toimesta. Yksi viranomainen olisi suurempana ja monipuolisesti asiantuntevana voimakkaampi ja riippumattomampi kuin useat pienemmät viranomaiset, jotka valvovat yhdenvertaisuutta omalla kapealla sektorillaan. Viimeksi mainittu edellyttää kuitenkin, etteivät kokonaisvoimavarat vähenisi viranomaisten määrällisen vähenemisen myötä. Yhdenvertaisuusviranomaisen organisointiin (esim. osastot, yksiköt) ja työnjakoon (esim. vastuuvirkamiehet) liittyvillä kysymyksillä voitaisiin vaikuttaa siihen, että muun muassa eri syrjintäperusteet tai ihmisryhmät tulisivat yhtäläisesti huomioiduiksi yhdenvertaisuusviranomaisen toiminnassa. Neuvottelukunnat ovat tällä hetkellä eriytyneitä ja hoitavat kukin yhteystyötä ja edunvalvontaa oman intressiryhmänsä osalta. Viranomaiskentän yksinkertaistamisella voitaisiin mahdollisesti kehittää ja muokata myös neuvottelukuntaorganisaatiota. Olisi myös syytä edelleen harkita myös lapsiasiavaltuutetun asemaa viranomaisorganisaatiossa.

Lapsiasiavaltuutettu pitää tässä vaiheessa parhaana ja em. lainsäädäntörakennetta vastaavana tässä vaiheessa vaihtoehtoa, jossa tasa-arvo- ja vähemmistövaltuutettu yhdistettäisiin valtioneuvoston yhteydessä toimivaksi yhdenvertaisuusvaltuutetuksi, joka laajentuisi käsittelemään myös vammaisten syrjintää koskevia asioita. Uusi viranomainen olisi lapsiasiavaltuutetun tavoin yhteistyösuuntautunut (muut viranomaiset, järjestöt, tutkimus) ja tekisi myös alansa edistämistyötä. Valtuutettu pitää sinänsä hyvänä tavoittee-

na myös uuden yhdenvertaisuusvaltuutetun perustamista eduskunnan yhteyteen. Viranomaisten kokoaminen valtioneuvoston yhteydessä olisi kuitenkin todennäköisesti ripeämmin toteutettavissa kuin eduskunnan yhteyteen sijoittuvan yksikön perustaminen, jota tulisi kuitenkin selvittää laajempana kokonaisuutena eli osana ”kansallisen ihmisoikeusinstituution” perustamista Suomeen. Lapsiasiavaltuutettu jäisi edelleen erilliseksi itsenäiseksi viranomaiseksi, koska sen toiminnasta yhdenvertaisuusasiat ovat vain yksi osa. Mikäli laajemman kansallisen ihmisoikeusinstituution valmistelu aloitetaan, lapsiasiavaltuutetun tulee kuitenkin olla työssä mukana ja edustettuna. Myös alueellisen ja paikallisen ihmisoikeusneuvonnan ja sekä ihmisoikeuksista tiedottamisen tarpeet voitaisiin parhaiten ratkaista laajemman uudistuksen yhteydessä. Samalla kun laajemmin suunnitellaan perus- ja ihmisoikeusvalvonnan uudistamista, tulee alalla toimivien viranomaisten yhteistyötä ja vuorovaikutusta lisätä.

Tasa-arvovaltuutettu katsoo, että nykyisin olemassa oleva järjestelmä ei ole kaikilta osin tyydyttävä. Erityisesti puutteita on työelämän ulkopuolelle ulottuvan valvonnan järjestämisessä. Tasa-arvovaltuutettu pitää tärkeänä vahvistaa valtuutettujen itsenäistä ja riippumatonta asemaa. Jatkossakin tulee olla erityinen sukupuolten välisen tasa-arvon kysymyksiin kohdennettu valvontaorganisaatio. Organisaatioiden yhdistämisen erityisenä vaarana on, että se johtaisi nykyisten valvontaelinten tehtävien lisääntymiseen ilman lisäresursseja. Myöskään nykyisiä neuvottelukuntia ei tulisi tasa-arvovaltuutetun mukaan yhdistää, eikä neuvottelukuntien organisointia voida tarkastella yksinomaan teknisenä kysymyksenä.

Syrjintälautakunnan mukaan nykyisten viranomaisten tehtävissä ja toimivaltuuksissa on kehittämistä vaativia seikkoja. Toimielinten sijoittaminen ministeriöiden yhteyteen saattaa aiheuttaa niiden riippumattomuuteen liittyviä ongelmia. Toiminnan liittäminen hallinnoimisen ja rahoittamisen kautta läheisesti toimialan ministeriöön saattaa luoda liian kiinteän yhteyden toimeenpanevaan viranomaiseen, joka on samalla lautakunnan valvonnan kohteena. Syrjintälautakunnan tulisi olla uudistamisen jälkeen sekä muodollisesti että tosiasiallisesti riittävässä määrin riippumaton hallituksesta. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvoasioita mahdollisesti yhdistettäessä tulee ensisijaisesti pyrkiä takaamaan yhdenmukainen oikeusturva. Organisatorisesti tämän voitaneen järjestää jaostoittain työskentelevässä oikeusturvaelimessä. Samalla saataisiin koottua hajallaan olevia vaatimattomia resursseja toiminnallisesti tukemaan toisiaan niin, että käytettävissä oleva erityisasiantuntemus tulee tehokkaasti hyödynnettyä. Riittävien resurssien varaamiseen tulee kiinnittää erityistä huomiota lainsäädännön uudistamisen yhteydessä.

Tasa-arvolautakunta katsoo, että viranomaisorganisaation rakenteen valintaan vaikuttaa lainsäädännön perusrakennetta koskeva valinta. Jos lainsäädännön osalta päädytään hajautetun säätelyn malliin, luontevinta on kehittää viranomaisorganisaatiota nykyisen organisaation pohjalta. Sen harkinta, olisiko yhdistetty viranomainen nykyistä organisaatiota tarkoituksenmukaisempi, voidaan parhaiten suorittaa kun käytettävissä on riittävästi tutkimustietoa nykyisen organisaatiomallin toimivuudesta sekä yhdistettyjen viranomaismallien vaikutuksista mm. välimietinnössä mainituissa maissa. Tarkasteltaessa ulkomaisia malleja tulisi hankkia laajemmin tietoja uudistusten taustasta, läpiviennistä ja vaikutuksista sekä käydystä keskustelusta.

Kieliasiain neuvottelukunta katsoo, että viranomaisorganisaation rakennetta käsiteltäessä olisi aiheellista kiinnittää huomiota mm. mahdollisesti perustettavan syrjintäasiain neuvottelukunnan toimivaltaan suhteessa jo olemassa olevaan kieliasiain neuvottelukuntaan.

Romaniasiain neuvottelukunta pitää tärkeänä, että tuleva viranomaisorganisaatio olisi mahdollisimman vahva toimija yhdenvertaisuuden edistämisessä, toimeenpanossa ja valvonnassa. Viranomaisorganisaation taloudellinen ja hallinnollinen riippumattomuus toteutuisi parhaiten eduskunnan alaisuudessa. Jokaisen olemassa olevan neuvottelukunnan tai muun julkishallinnollisen toimijan tehtävä ja asema tulee arvioida omana kokonaisuutenaan erityispiirteet huomioon ottaen. Jotta yhdenvertaisuus ja syrjintä otetaan vakavasti, tarvitaan vahva organisaatio, jossa kaikki yhdenvertaisuusperusteet ovat tavalla tai toisella edustettuina. Tämä voisi tapahtua esimerkiksi siten, että organisaatiolle luodaan johtoryhmä, jossa ovat edustettuina kaikkien eri syrjintäperusteita edustavien ryhmien edustajat tasapuolisesti. Uudistuksen vaikutukset jo olemassa oleville relevanteille toimijoille tulisi arvioida. Yksityiskohtaisempaa tietoa tarvitaan esimerkiksi siitä, kuuluko tulevalle viranomaisorganisaatiolle myös asiantuntijatehtäviä, säädösvalmistelua, neuvontapalveluja, kantelutehtäviä, jne.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta ei kannata tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslakeja valvovien valtuutettujen yhdistämistä. Sukupuolten tasa-arvon edistäminen on laaja-alainen, kaikkea yhteiskunnan inhimillistä toimintaa koskeva kokonaisuus. Sukupuolten tasa-arvoa edistävissä viranomaisissa on selkeästi eri yhteiskunnallisen toiminnan osa-alueisiin erikoistuneita virkamiehiä ja -naisia. Mikäli tasa-arvovaltuutetun ja vähemmistövaltuutetun toimistot yhdistettäisiin, saattaisi sukupuolten tasa-arvosta tulla vain yksi erikoistumisperuste muiden joukossa, kun nykyisessä järjestelmässä virkamiehet ja -naiset ovat pystyneet erikoistumaan sukupuolten tasa-arvon sisällä tiettyyn teemaan. Lisäksi sukupuolten tasa-arvon valtavirtaistuminen edellyttää tuekseen erityisiä tasa-arvoviranomaisia ja vahvaa sukupuolten välisen tasa-arvon lainsäädäntöä. Neuvottelukuntien yhdistäminen, yhdenmukaistaminen tai tehtävänannon perusteellinen muuttaminen vaarantaisi nykyisen tasa-arvotyön edistämisen tason ja tehon. Neuvottelukuntien yhdistämistä tai niiden toimenkuvien muuttamista valmistelevat ehdotukset ovatkin selkeästi ristiriidassa toimikunnan saaman toimeksiannon kanssa.

Valtakunnallinen vammaisneuvosto ei halua ottaa lopullista kantaa viranomaisorganisaation rakenteeseen ja viranomaisen sijoituspaikkaan. Se kuitenkin toteaa, että erillisten valtuutettujen muodostamassa järjestelmässä on useita etuja, joista hyötyvät ensisijaisesti ryhmät, joiden ongelmat kaipaavat erityishuomiota. Vammaisneuvosto onkin esittänyt oman vammaisvaltuutetun viran ja toimielimen perustamista. Valtuutettujen virkojen sijoittaminen jonkin tietyn ministeriön alaisuuteen olisi huono ajatus, koska se tarkoittaisi kyseisen viranhaltijan ainakin jonkin asteista riippuvuutta ko. hallinnonalan linjauksista. Eduskunnan alaisuuteen perustettava toimielin vastaisi parhaiten myös Pariisin periaatteiden vaatimuksia. Mikäli toimikunta päätyy esittämään kaikkien vähemmistöjen turvaksi perustettavaa yhteistä elintä, on tärkeää turvata vammaisasioiden tuntemus ja vammaisten osallistuminen ko. elimen toimintaan.

Vanhus- ja eläkeläisasioiden neuvottelukunnan näkemyksen mukaan on mahdollista, että väestön ikääntyessä syrjinnän perusteena ikä tulee esiin yhä useammin työelämän ulkopuolella, esimerkiksi sosiaali- ja terveyspalveluissa, jolloin se ei kuulu työsuojeluviranomaisten valvonnan piiriin. Ikäsyrjinnän kohteeksi joutuneille tulisi jatkossa järjes-

tää mahdollisuus neuvontaan ja asiantuntija-avun saamiseen jonkin muun tahon toimesta tai vähemmistövaltuutetun toimenkuvaa laajentamalla. Neuvottelukunnan mielestä myös uusi yhdistetty kaikenlaisen syrjinnän torjumiseen keskittyvä toimielin (välimietinnössä esiin tuotu yhdenvertaisuusvaltuutettu) voisi olla perusteltu ratkaisu.

Hämeen työsuojelupiiri katsoo, että työsuojeluviranomaisten rooli tulee säilyttää ennallaan työelämän valvonnassa. Työsuojelupiirit ovat luonteva, työpaikat tavoittava viranomainen, ja työsuojeluviranomaisilla on vankka työelämän ja työlainsäädännön tuntemus. Syrjinnällä on myös yhtymäkohtia työturvallisuuslakiin, jonka valvonta kuuluu työsuojeluviranomaisille. Mikäli on tarpeen turvata lailla myös syrjityksi tulleiden edunvalvonta, tällaista tehtävää ei voida jo vuoden 1949 ILO- sopimuksen vuoksi antaa työsuojeluviranomaisille. Avustus- ja edunvalvontatehtävä tulisi antaa jollekin olemassa olevalle tai myöhemmin perustettavalle toimielimelle. Työsuojeluviranomainen voisi ohjata asian tältä osin mahdollista edunvalvontaa suorittavalle taholle.

Uudenmaan työsuojelupiiri katsoo, että lainsäädännön rakenteesta tehtävät päätökset heijastuvat todennäköisesti valvontaviranomaisten organisaatioon. Työsuojeluviranomaisten asema, tehtävät ja toimivaltuudet tulisi kuitenkin lähtökohtaisesti säilyttää kaikissa ehdotuksissa ennallaan; syrjintäkieltojen valvonta työelämässä kuuluu työsuojeluviranomaisille ja on luonteva osa työnantajan velvollisuuksien valvontaa. Avustamis- ja edunvalvontatehtävät eivät jatkossakaan kuuluisi työsuojeluviranomaisten tehtäviin vaan ne voisivat tarvittaessa ohjata apua tarvitsevat toimivaltaisen toimielimen puoleen.

3.2.3 Saamelaiskäräjät ja Svenska Finlands folkting

Svenska Finlands folkting anser att konstruktionen att inrätta en förenad myndighetsorganisation i anslutning till riksdagen ger myndigheten störst rörelsefrihet och de bästa möjligheterna att Samarbetet med riksdagens justitieombudsman är både naturligt och nödvändigt.

3.2.4 Yhdistykset, järjestöt ja uskonnolliset yhdyskunnat

Suomen Kuntaliitto pitää hyvänä, että myös kuntia palvelevaa yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteuttamiseen liittyvää neuvonta- ja asiantuntijapalveluja vahvistettaisiin aluetasolla ja että niille varataan riittävästi voimavaroja. Kuntaliitto katsoo, että neuvontapalveluiden tulisi myös jatkossa olla valtionviranomaisten vastuulla.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkohallitus katsoo, että riippumatta siitä, onko tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusalan valtuutettuja tulevaisuudessa vain yksi tai nykyistä useampi, oleellista on varmistaa eri alojen ja toimintojen vaatima erityisasiantuntemus ja taata riittävät resurssit. Samalla on tärkeä huolehtia synergiaeduista ja eri yhdenvertaisuuskysymyksiä hoitavien tahojen välisestä yhteistyöstä.

Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry:n mielestä oikeuksien tehokas toteutuminen ja moniperusteisen syrjinnän lisääntyminen puoltaa periaatteessa valvonnan kokoamista ja yhtenäistämistä. Valvonnan on kuitenkin tarkoituksenmukaista määräy-

tyä valitun lainsäädäntömallin perusteella: erillinen tasa-arvolaki edellyttää erillistä valvontaa, jota hoitaa oma viranomainen. Muilla syrjintäperusteilla kuin sukupuoleen ja etniseen alkuperään perustuvan syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeusturva ei ole toimiva. Onkin syytä selvittää vähemmistövaltuutetun toimenkuvan laajentamista siten, että se kattaisi etnisen syrjinnän lisäksi muita syrjintäperusteita, samoin kuin mahdollisuutta perustaa lautakunta, jossa käsiteltäisiin eri syrjintäperusteita ja joka olisi vaihtoehto alioikeusmenettelylle. Työelämän yhdenvertaisuuden edistämistä ja syrjinnän ehkäisemistä pitää valvoa alueellisesti. Valvonnan on oltava niin lähellä kansalaisia kuin mahdollista. Työsuojelupiirien jo nyt tekemää valvontaa on tehostettava ja tuettava ja niiden resursseista pidettävä huolta. Lisäksi tulisi selvittää, voidaanko tasa-arvolain mukaisten tasa-arvosuunnitelmien valvonta antaa työsuojeluviranomaisille. Viranomaisvalvonnan lisäksi pitää vahvistaa järjestöjen mahdollisuuksia valvoa tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslainsäädännön noudattamista. Järjestöjen valvontaoikeutta tulisi SAK:n mukaan laajentaa järjestöjen kanneoikeudella. Myös perus- ja ihmisoikeuksien edistäminen ja kehittäminen Pariisin periaatteiden mukaisesti olisi tärkeää..

Toimihenkilökeskusjärjestö STTK ry kannattaa viranomaisorganisaation kehittämistä lähtökohtaisesti nykyisen organisaation pohjalta. Nykyisten tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusviranomaisten aseman, tehtävien ja toimivaltuuksien tarkistamisen tulee tapahtua kiinnittäen huomiota viranomaisten mahdollisuuteen hoitaa tehtäviään itsenäisesti ja riippumattomasti. Riittävien resurssien turvaaminen on myös välttämätöntä. Eriytetyssä viranomaisorganisaatiossa eri syrjintäperusteisiin liittyvät erityisperusteet tulevat varmemmin huomioiduiksi. Eriytetty järjestelmä turvaa myös eri syrjintäperusteiden erityisasiantuntemuksen kehittämisen ja varmistamisen yhdistettyä järjestelmää paremmin. Eriytetty järjestelmä turvaa, etteivät tiettyä ryhmää koskevat ongelmat jää syrjään.

Kunnallinen työmarkkinalaitos katsoo, että eri viranomaisten aseman ja toimivaltuuksien tarkistamiseen sekä mahdolliseen organisatoriseen asemaan ei kunnallisen työmarkkinalaitoksen käsityksen mukaan ole merkittäviä muutostarpeita. Se seikka, edellyttävätkö kansainväliset sitoumukset muutosten tekemistä, jää mietinnön perusteella jonkin verran avoimeksi. Yleisesti voidaan todeta, että sinänsä hajanaisten viranomaistoimintojen yhdistäminen lienee aina kannatettavaa, jos yhdistämisellä parannetaan viranomaisten tehokkuutta ja tuottavuutta.

Amnesty Internationalin Suomen osasto katsoo, että erityisviranomaisten aseman itsenäisyys ja riippumattomuus tulisi taata mahdollisimman tehokkaasti. Tämä voisi tapahtua nykyistä paremmin esimerkiksi sijoittamalla viranomaiset tai yksi yhdistetty viranomainen eduskunnan, valtioneuvoston tai eduskunnan oikeusasiamiehen yhteyteen.

Eurooppanaiset ry katsoo, että yhteisen lain malli ei sulje pois useampaa valtuutettua. Tästä syystä se kannattaa, että sukupuolten välistä tasa-arvoa vaaliva valtuutettu saa jatkaa työtään. Järjestö kannattaa myös uuden perustan luomista yhtenäiselle perus- ja ihmisoikeuksia käsittelevälle asiantuntijaelimelle. Tällä voisi olla yhdyshenkilöitä eri ministeriöissäkin. Uusi elin hyötyisi tiivistä vuorovaikutussuhteesta eduskunnan oikeusasiamiehen toimiston kanssa.

Kehitysvammaliitto ry kannattaa yhdenvertaisuusvaltuutetun viran perustamista. Valtuutettu sijoitettaisiin eduskunnan yhteyteen riippumattomuuden turvaamiseksi. Myös kansalaisten saavutettavuuden näkökulmasta sijoituspaikka olisi hyvä. Neuvottelukunta

yhteydenpidossa hallintoon ja kansalaisiin olisi hyvä ratkaisu. Liitto kannattaa lisäksi kansallisen ihmisoikeusinstituutin perustamista.

Kuurojen Liitto ry katsoo, että yhdistetyssä yhdenvertaisuusvaltuutetussa on useita etuja. Perustuslain 6 §:n mukaiset syrjintäperusteet pystyttäisiin kattamaan aikaisempaa laajemmin ja yhdenmukaisemmin samassa organisaatiossa. Kysymyksessä tulisi olla kaikkien ihmisten oikeuksien edistämiseksi ja suojelemiseksi perustettava toimielin, joka tarjoaa yhden selkeän yhteystahon kaikissa syrjintään liittyvissä ongelmissa. Uuden toimielimen tulisi olla muodollisesti ja tosiasiallisesti riippumaton hallituksesta ja eduskunnan oikeusasiamiehen valvonnassa. Tärkeää on, että valvojalla on apunaan toimielin, jossa ovat mukana eri alojen toimijat, kuten Kuurojen Liitto ry, tuomassa erityisasiantuntemuksensa käytännön toimintaan.

Mannerheimin Lastensuojeluliiton mielestä paras vaihtoehto on sijoittaa yhdistetty tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusviranomainen eduskunnan yhteyteen. Tämä turvaisi parhaiten valtuutettujen oikeudellisen, hallinnollisen, toiminnallisen ja taloudellisen riippumattomuuden. Valtuutettujen tarvitsemat henkilöstö- ja muut voimavarat voidaan myös paremmin turvata eduskunnan kuin valtioneuvoston tai yksittäisen ministeriön yhteydessä. MLL:n mielestä eduskunnan yhteyteen perustettavassa yhdenvertaisuusviranomaisessa tulee edelleen työskennellä erilliset valtuutetut, koska näin voidaan turvata tarvittava erityisasiantuntemus yhdenvertaisuuden edistämisen laajalla alueella. Yhdenvertaisuusviranomaisessa näin ollen toimisivat lapsiasiavaltuutettu, tasa-arvovaltuutettu, vähemmistövaltuutettu sekä uusi vammaisasiavaltuutettu. MLL esittää lisäksi, että eduskunnan yhteyteen perustetaan kansallinen perus- ja ihmisoikeusinstituutio, joka muodostetaan yhdistämällä eduskunnan oikeusasiamiehen toimisto ja yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa edistävien valtuutettujen toimistot. Kansallisen perus- ja ihmisoikeus- ja yhdenvertaisuusviranomaisen rinnalla toimisivat lautakunnat ja neuvottelukunnat, joissa olisi vahva kansalaisjärjestöedustus.

Mielenterveyden keskusliitto ry katsoo, että eduskunnan yhteyteen sijoittuva viranomaisorganisaatio on esitetyistä vaihtoehdoista riippumattomin ja vastaisi siten parhaiten toiminnallista, hallinnollista ja taloudellista riippumattomuutta. Perusteltuna pidetään myös laaja-alaisen, riippumattoman yhdenvertaisuus- ja syrjintälautakunnan perustaminen nykyisten tasa-arvo- ja syrjintälautakuntien tapaan. Mielenterveyden keskusliitto Vammaisfoorumin jäsenenä yhtyy Vammaisfoorumin vaatimukseen siitä, että Suomeen tulisi perustaa erityisen vammaisasiainvaltuutetun toimisto ja virka.

Naisasialiitto Unioni ry katsoo, että viranomaisia ei tulisi yhdistää. Sen sijaan viranomaisyhteistyötä tulisi lisätä esimerkiksi yhteistyövelvoitteilla, ja suomalaisia alan viranomaisia tulee kouluttaa tunnistamaan paremmin moniperusteisen syrjinnän ilmenemismuodot. Unioni pelkää, että lainsäädännön yhtenäistämispyrkimykset edelleen heikentävät lainsäädännön jalkauttamis- ja tiedotus- ja koulutustehtäviä. Yhdistämisen sijaan Unioni ehdottaa suomalaisten tasa-arvoviranomaisten kouluttamista tuntemaan paremmin moniperustaisen syrjinnän muodot ja vähemmistövaltuutetun kouluttamista sukupuoleen ja tasa-arvoon liittyvissä erityiskysymyksissä.

Naisjärjestöjen Keskusliitto katsoo, että tasa-arvoasiainneuvottelukunta tulisi säilyttää erillisenä toimielimenä. Neuvottelukunnalla on ollut aktiivinen rooli tasa-arvoa koskevien kysymysten esille ottajana ja tiedottajana. TANE:lle on lainsäädännössä annettu tasa-arvon edistämisvelvoite, jota yhdenvertaisuuslaissa valmistelussa ei näytä olevan.

Nykyisiä neuvottelukuntia ei voi yhdistää menettämättä erityisasiantuntemusta. Kansainväliset esimerkit ovat osoittaneet, että yhdistämisen yhteydessä myös resursseja on pienenetty. Neuvottelukuntien yhteistyötä voidaan edistää mm. sillä, että niihin tullaan ”yhdestä portista” eli samasta puhelinvaihteesta.

Naisjärjestöt Yhteistyössä NYTKIS ry ei kannata tasa-arvoviranomaisorganisaatioiden, kuten valtuutettujen toimistojen tai neuvottelukuntien, yhdistämistä. Tasa-arvolaki on laaja: se kattaa syrjinnän työelämässä, oppilaitoksissa ja etujärjestöissä. Tasa-arvovaltuutetun ja muiden viranomaisten tehtäviin kuuluu myös yhteiskunnallisen sukupuolten välisen tasa-arvon edistäminen. Ongelmiakin toki on, mutta niitä voidaan parhaiten korjata tarkastamalla ja resursoimalla nykyisiä viranomaisorganisaatioita. Pahimmassa tapauksessa lakien ja valtuutettujen yhdistäminen tarkoittaisi resurssien selkeää vähenemistä nykyisestä ja siten myös suojan tason merkittävää laskua. Vaarana onkin, että viranomaistoimintojen yhdistäminen näyttäytyy valtionvarainministeriön näkökulmasta hyvänä säästökohteena. Näin on käynyt mm. Norjassa tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusviranomaisten yhdistämisprosessissa. Valtionhallinnossa on tällä hetkellä sukupuolten tasa-arvoa edistävissä viranomaisissa eri yhteiskunnallisen toiminnan osa-alueisiin erikoistuneita virkailijoita. Jos tasa-arvovaltuutetun ja vähemmistövaltuutetun toimistot yhdistetään, hukataan paljon erityisosaamista, joka näkyisi suoraan viranomaisten tasa-arvon edistämisvelvoitteen ja suojan tason laskuna.

Nuorisotutkimusseura ry katsoo, että yhtenäisen yhdenvertaisuusvaltuutetun mallissa haasteena on toimialan laajuus ja moninaisuus. Yhtenä erityisenä haasteena on se, miten yhdenvertaisuusvaltuutetun toimistossa työskentelevät viranomaiset onnistuvat profiloimaan toimialansa siten, että eri perustein syrjityt henkilöt kokevat viranomaiset luotettaviksi. Myös valtuutetun toimiston laaja-alaisen ammatillisen asiantuntemuksen kannalta on suotavaa, että nykyinen kahden eri valtuutetun järjestelmä (ja itsenäisyys suhteessa yksittäisiin ministeriöihin) olisi tavoitteena siinäkin tapauksessa, että lainsäädäntöä yhdistettäisiin.

Pakolaisneuvonta ry katsoo, että valtuutettujen toimintaa keskittämällä saataisiin todennäköisesti aikaan vahvempi organisaatio. Organisaation riippumattomuus ja itsenäisyys on turvattava, mistä syystä se olisi parempi sijoittaa eduskunnan kuin jonkin ministeriön yhteyteen. Organisaatiolle tulee taata valtion budjetissa myös riittävät määrärahat. Uudistuksen yhteydessä tulisi myös tehdä selkeät suunnitelmat ihmisoikeusinstituutin perustamiseksi. Samassa yhteydessä on lisäksi pohdittava, miten voidaan parhaiten toteuttaa yhteistyötä kansalaisjärjestöjen kanssa.

Potilasyhdistys Trasek ry viittaa positiivisena esimerkkinä Saksan syrjinnänvastaiseen toimielimeen. Yhdistetyssä toimielimessä on vaarana, että pieni järjestö jää helposti kuulematta jo yksinomaan toimijoiden lukumäärän paljouden takia (”keskeisimmät toimijat”). Sukupuoli-identiteettiasioihin, sukupuolen ilmaisuasioihin ja sukupuoli-vähemmistöasioihin tulisi tästä syystä nimetä oma erityisviranomainen, vastuuhenkilöt ja vastuutahot.

Projektet Juridiskt Ombud – Finlands Svenska Handikappförbund föreslår att det inrättas ett handikappombudsmannaämbete. Vid inrättandet av ett sådant är det viktigt att detta är så representativt att det kan behandla också flerfaldig diskriminering, språk och funktionshinder och i praktiken betjäna svenskspråkiga funktionshindrade. Handikappombudsmannen kunde utgöra en avdelning inom den nya myndigheten. Det krävs också

att det reserveras och garanteras tillräckliga resurser och tillräcklig sakkunskap för ett handikappombudsmannaämbete. Förbundet framhåller att både det nationella handikapprådet (VANE) och Handikappforum (Vammaisfoorumi) förespråkar att en förenad myndighetsorganisation inrättas i anslutning till riskdagen. Detta alternativ skulle bäst uppfylla kraven på opartisk övervakningsmyndighet i enlighet med FN-konventionens om de funktionshindrades rättigheter samt att alternativet bidrar till att de funktionshindrade och deras representanter samt tredje sektorn involveras och fullt ut kan medverka i övervakningsförfarandet, eftersom dessa delvis kan erbjuda den specialkunskap som behövs.

Seksuaalinen tasavertaisuus SETA ry:n mielestä viranomaisorganisaatiota voidaan kehittää sekä nykyisen organisaation pohjalta että perustamalla yhdistetty viranomaisorganisaatio. Ensin mainitussa tapauksessa vähemmistövaltuutetun toimialaa ja resursseja tulisi laajentaa kattamaan seksuaalinen suuntautuminen ja toimistoon tulisi perustaa erityinen virka tätä varten. Työelämää koskeva seuranta-, valvonta- ja edistämisvelvoite tulisi siirtää työsuojelupiireiltä vähemmistövaltuutetulle. Sukupuoli-identiteetti ja sukupuolen ilmaisu tulisi siirtää eksplisiittisesti tasa-arvovaltuutetun valvontaan ja toimistoon tulisi perustaa erityinen sukupuolivähemmistöihin keskittynyt virka. Mahdollinen yhdistetty viranomaisorganisaatio voitaisiin perustaa joko valtioneuvoston tai eduskunnan yhteyteen. Yhdenvertaisuuden edistämistavoite puoltaa sijoituspaikkana valtioneuvostoa. Myös yhdistetyssä toimielimessä olisi oltava erityiset virat em. ryhmille. Uudistukseen olisi varattava riittävät resurssit.

Suomen Nuorisoyhteistyö Allianssi ry katsoo, että nykyistä organisaatiota on kehitettävä siten, että seuranta-, valvonta- ja edistämisvelvoitteissa on mukana kaikki syrjintäperusteet ja ettei toimivaltuuksia kavenneta - viranomaisorganisaation rakenteesta riippumatta. On erittäin tärkeää, että viranomaisorganisaatiossa on käytettävissä eri syrjintäperusteisiin liittyvä asiantuntijuus. Lisäksi toimielimen tai -elinten tulee olla riippumattomia.

Svenska Kvinnoförbundet rf motsätter sig förslaget att sammanslå myndighetsorganisationerna för ärendena. Eftersom kommissionen inte har mandat för en reform som innefattar även jämställdhetslagstiftningen anser Svenska Kvinnoförbundet att den inte heller kan föreslå reformer för den. Såväl jämställdhets- som minoritetsfrågor kräver specialkunnande. Idag säkras ett brett arbete genom att myndigheterna som handlar jämställdhetsfrågorna är uppdelade på flera specialiserade tjänsteinnehavare inom många områden. Detta riskerar vi förlora om jämställdhets- och minoritetsombudsmannens kansli sammanslås. Svenska Kvinnoförbundet ser hellre en bättre resursering av såväl jämställdhets- som övrigt likabehandlingsarbete och att vi genom det höjer den allmänna nivån på arbetet mot diskriminering.

Vammaisfoorumi ry pitää parhaimpana esitetyistä vaihtoehdoista yhdistetyn viranomaisorganisaation perustamista eduskunnan yhteyteen. Se on malleista riippumattomin ja vastaisi siten parhaiten Pariisin periaatteiden ja niiden perusteella kehittyneen tulkintakäytännön mukaan toiminnallista, hallinnollista ja taloudellista riippumattomuutta. Malli turvaisi myös nykyisten ja mahdollisesti tulevien uusien syrjinnän vastaisten toimielinten yhdistämisen ja toisi synergiaetua asiantuntemukseen, toimintaan ja hallintoon. Samalla laaja-alainen toimielin voisi myös varmistaa, että tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslainsäädännön täytäntöönpano olisi mahdollisimman yhdenmukaista myös oikeusturvaelementtien ja sanktioiden osalta. Eri alojen ja toimintojen vaatima erityisasian-

tuntemus sekä erityispiirteet edellyttävät kuitenkin erityisvaltuutettujen virkojen, kuten vammaisvaltuutetun, perustamista toimielimen yhteyteen. Myös syrjintäasioiden lautakunnan yhteyteen tulisi perustaa erityisjaostoja eri vähemmistöryhmille. Vammaisfoorumi haluaa lisäksi edelleen painottaa kansallisen ihmisoikeusinstituutin perustamisen tarpeellisuutta tulevaisuudessa.

Vammaisten Ihmisoikeuskeskus VIKE:n mukaan vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumisen kannalta olennaista kaikkien yhdenvertaisuustoimikunnan esittämien vaihtoehtojen kohdalla on, että neuvonta- ja valvontaelimelle varataan riittävät resurssit ja asiantuntemus. Tarkoituksenmukaisimman ja vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumisen kannalta tehokkaimman valvontajärjestelmän muodostamista tulee vielä selvittää. Mikäli päädytään eri syrjintäperusteet yhdistävään valvontamalliin, VIKE kannattaa riippumattoman, laajan toimivaltuuden omaavan ja riittävästi resursoidun eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian yhteydessä toimivan valtuutettu-orgaanin perustamista sekä laaja-alaisen riippumattoman yhdenvertaisuus- tai syrjintälautakunnan perustamista nykyisten tasa-arvo- ja syrjintälautakunnan tapaan.

Vanhustyön keskusliitto ry pitää viranomaisorganisaatioista toimivimpana yhdistetyn organisaation perustamista eduskunnan yhteyteen. Toisena vaihtoehtona on nykyisen organisaation kehittäminen.

Kokoomuksen Naisten Liitto katsoo, että viranomaisorganisaation uudistusten taustalla tulisi olla toiminnalliset parannukset, joita välimietinnössä ei ole pystytty kuvaamaan. Liitto epäilee ehdotusta yhdistää viranomaistoimijat superviranomaiseksi, sillä päällekkäistä työtä ei juuri tehdä, palveltavan ryhmän määrä viranomaisorganisaation uudistamisessa ei vähene ja valtion tuottavuusohjelman nimissä lisävirkojen saaminen on vaikeaa. Tasa-arvovaltuutettu on pystynyt profiloitumaan tehtävässään ja on tunnettu kansalaisten keskuudessa. Valtuutetun viran poistamisella menetettäisiin edut, jotka on saavutettu jo tehdyllä tiedotustyöllä. Järjestöjen niputtaminen yhteen neuvottelukuntaan vie järjestöjen edunvalvonnan mielekkyyttä, sillä käsiteltävien tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusasioiden kirjo olisi huomattava eikä neuvottelukunta pystyisi syventymään tarvittavalla tavalla käsiteltäviin asioihin. Nyt parlamentaarisella tasa-arvoasiain neuvottelukunnalla on saavutettu hyviä tuloksia tasa-arvotyön edistämisessä lainsäätäjiin ja puolueisiin nähden. Eri tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustoimijoiden välistä yhteistyötä on syytä edistää jatkossakin, vaikka rakenteellisiin muutoksiin ei tämän selvityksen perusteella vielä ryhdyttäisi.

Vasemmistonaiset ei kannata tasa-arvoviranomaisten yhdistämistä. Jos tasa-arvovaltuutetun ja vähemmistövaltuutetun toiminnot ja toimistot yhdistetään, molempien erityisosaaminen kärsii. Viranomaistoimintojen yhdistäminen näyttäytyy usein myös hyvänä säästökohteena valtiovarainministeriön näkökulmasta.

3.2.5 Akateemiset asiantuntijat

Dosentti Johanna Kantola katsoo, että viranomaisorganisaation kehittäminen nykyisen pohjalta olisi tarkoituksenmukaisinta. Syrjintäkieltojen ja tasa-arvon edistämistoimien valvontaan sekä erilaisten tasa-arvo-ohjelmien toteuttamiseen on käytettävissä kansainvälisesti verrattuna niukasti voimavaroja. Toimikunnan mietinnössä yhdenvertaisuuslainsäädännön yhdistämisen ajatellaan tuovan synergiahyötyä eli yhdistetyn viranomai-

sen ajatellaan olevan tehokkaampi toimija. Kun otetaan huomioon nykyisten resurssien niukkuus, tällaista hyötyä on vaikea nähdä. Kaikkia kolmea tasa-arvoviranomaista tarvitaan tehokkaan tasa-arvopolitiikan saavuttamiseksi ja niiden resurssit tulee turvata.

Tutkija Jukka Kumpuvuori katsoo, että paras vaihtoehto vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden turvaamiseksi olisi yhteisen viranomaisorganisaation perustaminen eduskunnan yhteyteen. Se turvaisi parhaiten valtioneuvostosta riippumattoman valvonnan. Uuden viranomaisorganisaation lisäksi, ohella tai sisälle tulisi rakentaa uusi vammaisasiainvaltuutetun toimisto ja sitä tukeva organisaatio. On hyvä ajatus, että uusi toimielin voisi siirtää osan toiminnoistaan ulkopuolisten toimijoiden hoidettaviksi, koska kokemus ja tietämys aiheesta ovat tällä hetkellä vielä pitkälti vammaisjärjestöjen käsissä.

Tutkijatohtori Jukka Lehtonen tukee mallia, jossa yhteinen yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto on sijoitettu valtioneuvostoon ja sen lisäksi eduskunnan oikeusasiamiehen toimistoon on sijoitettu ihmisoikeus- ja tasa-arvoinstituutti, joilla on toisiaan tukevat mutta erilaiset tehtävät. Yhdenvertaisuusvaltuutetun tehtävänä olisi ehkäistä ja seurata syrjintää, jota tapahtuu sukupuolen ja yhdenvertaisuuslain mukaisten syrjintäperusteiden vuoksi. Valtuutetun toimisto sijoitettaisiin valtioneuvoston kanslian yhteyteen. Tämä tekisi valtuutetun työn eri ministeriöiden sektorijaot ylittäväksi ja painoarvoltaan merkitykselliseksi. Mikäli tasa-arvovaltuutetun ja laajennetun yhdenvertaisuusvaltuutetun toimistoja ei yhdistetä, tulee sukupuolivähemmistöjen erityiskysymyksiin perehtynyt nimetty henkilö palkata työntekijäksi tasa-arvovaltuutetun toimistoon ja seksuaalisen suuntautumisen erityiskysymyksiin perehtyneitä henkilöitä palkata työntekijöiksi yhdenvertaisuusvaltuutetun toimistoon. Tämä koskee myös yhdistettyä valtuutetun toimistoa. Myös kansalaisjärjestöjen edustus olisi organisoitava tehokkaasti osaksi valtuutetun toimiston toiminnan kehittämistä. Lisäksi valtuutetun toimistolle on turvattava riittävät taloudelliset resurssit, jotta se pystyisi hoitamaan myös käytännössä lakisääteiset, kaikkiin syrjintäperusteisiin liittyvät tehtävänsä.

Tutkija Timo Makkonen pitää parhaana, mutta ei välttämättä ainoana toimivana ratkaisuna sitä, että Suomessa toimisi yksi, kaikki syrjintäperusteet (tai ainakin kaikki EY-sopimuksen 13 artiklassa mainitut perusteet) integroiva ”yleisvaltuutettu”. Valtuutetun tulisi keskittyä erityisesti tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseen sekä neuvonta-, ohjaus- ja koulutuspalveluiden antamiseen sekä aihealuetta koskevan tutkimus- ja seurantatoiminnan koordinoimiseen. Lisäksi myös muilla kuin sukupuolen ja etnisen alkuperän perusteella on voitava valittaa lautakunta-tyyppiseen ”matalan kynnyksen” oikeusturvaelimeen. Moniperusteiseen syrjintään puuttuminen sekä asiakaslähtöisyys puoltavat sitä, että olisi vain yksi lautakunta, jonka toimivaltaan kuuluisi käsitellä valituksia kaikilla kyseeseen tulevilla syrjintäperusteilla. Työsyrjinnän yleisyys huomioon ottaen lautakunnan toimivaltaan tulisi ehdottomasti kuulua työelämää koskevien syrjintäkysymysten käsitteleminen. Tämän ei tarvitse tarkoittaa työsuojeluviranomaisten nykyisten tehtävien muuttamista.

Makkosen mukaan kokonaisvaltaista lähestymistapaa tarvitaan, koska muutoin eri perusteiden ja valtuutettujen välille voi syntyä ei-toivottavaa kilpailua resursseista, ja koska mm. yhteiskunnan monikulttuuristumiseen ja moniarvoistumiseen liittyy tasa-arvon edistämisen kannalta sellaisia haasteita, jotka puoltavat kokonaisvaltaista lähestymistapaa. Yleisvaltuutettu saisi kokonsa vuoksi merkittävää yhteiskunnallista huomiota, minkä lisäksi ”yhden luukun” periaate olisi asiakaspalvelunäkökulmasta paras vaihtoehto.

Valtuutetun toimistossa tulisi kuitenkin olla eri perusteiden ”ali- tai erityisvaltuutettuja” tai osastoja jotka keskittyvät erityisiin perusteisiin, jotta voidaan varmistaa asiantuntemus mm. tasa-arvokysymysten osalta. Samasta syystä nykyinen neuvottelukuntarakenne (TANE, VANE, ETNO, RONK jne.) tulisi pääosin säilyttää tai sitä tulisi kehittää olemassa olevien rakenteiden pohjalta.

4 TOIMIKUNNAN PÄÄTELMÄT JA EHDOTUKSET

4.1 Toimikunnan jatkotyön suuntaviivat

4.1.1 Ministeriöt

Valtioneuvoston kanslia katsoo esitettyjen suuntaviivojen luovan jatkotyölle tarkoituksenmukaisen perustan.

Sisäasiainministeriö pitää yhdenvertaisuustoimikunnan ehdotuksia jatkotyöskentelyn ja -toimenpiteiden suuntaviivoista lähtökohtaisesti hyvinä ja tarkoituksenmukaisina. Nykyisen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslainsäädännön ja sen valvonnan hajanaisuus sekä sääntelyssä esiintyvät syrjintäperusteista ja elämänaloista johtuvat erot tekevät kokonaisuudesta monimutkaisen, vaikeasti hahmotettavan ja yksilön kannalta oikeusvaikutuksiltaan epäyhtenäisen. Lainsäädännön sisältöä on tarpeen yhdenmukaistaa siten, että syrjinnän kohteeksi joutuneita kohdellaan mahdollisimman samanlaisella tavalla riippumatta siitä, millä perusteella ja millä elämänalalla heitä on syrjitty. Lainsäädännön yhtenäistäminen sekä kytkeminen tiiviimmin kokonaisuudeksi syrjintäperusteiden laajentaminen huomioon ottaen tukisi myös toimenpiteiden ja valvonnan yhtenäisyyttä ja moniarvoisuuden kehittymistä yhteiskunnassa. Tämä helpottaisi myös kansainvälistä vertailua, Suomea velvoittavien kansainvälisten sopimusten toteutumisen seurantaa ja käsitteiden käyttöä kansainvälisessä yhteistyössä.

Uudistuksessa on huolehdittava siitä, että nykyisen lainsäädännön mukaista suojan tasoa ei heikennetä eikä nykyiseen lainsäädäntöön kirjattuja seuranta-, valvonta- ja edistämisvelvoitteita ja niihin liittyviä toimivaltuuksia kavenneta, vaan niitä pyritään edelleen vahvistamaan. Uudistus ei saa johtaa siihen, että sukupuolten välisen tasa-arvon painoarvo osana muuta yhteiskuntapolitiikkaa heikkenisi. Uudistusta valmisteltaessa tulee ottaa huomioon myös hallitusohjelmaan sisältyvät tasa-arvon vahvistamista koskevat tavoitteet. Sisäasianministeriö muistuttaa lisäksi, että yhdenvertaisuuden edistämiseksi on Suomessa kehitetty toimintamalleja ja tehty rakenteellista kehittämistyötä, joka tulisi ottaa huomioon toimikunnan tulevassa työssä. Työryhmien toiminnasta saadun kokemuksen perusteella sisäasiainministeriö pitää tärkeänä, että mietinnössä mainitut ”sidosryhmät” sisältävät eri syrjinnän vaarassa olevia ryhmiä edustavat kattojärjestöt, neuvottelukunnat ja itsehallintoelimet. Toimikunnan tulisi jatkotyössään painottaa tasa-arvo ja yhdenvertaisuuden edistämiseen tähtääviä toimenpiteitä sekä niiden ohjaamista ja valvonnan kehittämistä. Sisäasiainministeriö pitää tärkeänä, että toimikunta selvittää yhdenvertaisuus suunnitelmien laatimista koskevan velvollisuuden laajentamista kaikkiin syrjintäperusteisiin ja muihinkin tahoihin kuin viranomaisiin. Lainsäädännössä tulisi myös tehostaa suunnittelun seurantaa ja velvollisuuksien laiminlyönnin seuraamuksia.

Opetusministeriön mukaan välimietinnössä esitetyt päätelmät ovat oikeasuuntaisia ja ehdotuksen jatkotoimenpiteiksi kannatettavia. Ministeriö korostaa kaikkien syrjintäpe-

rusteiden saattamista samanarvoiseen asemaan lainsäädännön osalta. Erityistä huomiota tulee kiinnittää yhteistyön, osallistumisen ja vuorovaikutuksen parantamiseen. Lisäksi yhdenvertaisuuden edistämiseen on luotava tehokkaat yhteistyötä tukevat rakenteet ja taattava riittävät resurssit.

Maa- ja metsätalousministeriö toteaa yhdenvertaisuustoimikunnan uudistustyön jatkamisen olevan tarpeellista ja tarkoituksenmukaista mietinnössä esitettyjen suuntaviivojen ja linjausten pohjalta.

Ympäristöministeriö suhtautuu myönteisesti toimikunnan esittämiin jatkoehdotuksiin ja painottaa erityisesti asennekasvatukseen ja koulutukseen liittyvien toimenpiteiden merkitystä sekä tasa-arvon että yhdenvertaisuuden edistämisessä.

4.1.2 Valvontaviranomaiset ja neuvottelukunnat

Eduskunnan oikeusasiamies katsoo, että yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistamiseksi esitetyt suuntaviivat ovat perusteltuja ja tarpeellisia. Näiden tavoitteiden toteuttaminen takaa eduskunnan lausumassaan edellyttämän uudistuksen lähtökohdan riippumatta lainsäädännön perusrakenteesta. Oikeusasiamies yhtyy myös toimikunnan näkemykseen siitä, että viranomaisorganisaation uudistuksessa on otettava huomioon tarve kehittää pidemmällä aikavälillä perus- ja ihmisoikeuksien edistämistä ja valvontaa myös kokonaisuutena ja että on suositeltavaa tutkia vakavasti Suomen perus- ja ihmisoikeusjärjestelmän toimivuutta laajemminkin. Oikeusasiamies yhtyy myös toimikunnan näkemykseen siitä, että laajempaa perus- ja ihmisoikeusuudistusta olisi tarkoituksenmukaista selvittää yksityiskohtaisemmin ja tätä selvitystyötä varten tulisi asettaa erillinen, laaja-alainen valmisteluelin, joka ottaisi huomioon myös yhdenvertaisuustoimikunnan työn. Vaihtoehtoisesti tai tämän lisäksi kansallisen ihmisoikeusinstituution perustamista voitaisiin arvioida ja tarpeen mukaan valmistella osana kansallista ihmisoikeuksien toimintaohjelmaa.

Tasa-arvovaltuutetun mukaan toimikunnan jatkotyössä on oleellista varmistaa, ettei lainsäädäntöön sisälly perusteettomia syrjintäsuojan ja oikeussuojakeinojen käyttömahdollisuuksien rajoituksia ja että lait ovat muutoinkin sisällöltään sellaisia, että ne parhaalla mahdollisella tavalla edistävät tarkoitustensa toteutumista. Lainsäädännön yhdenmukaistaminen ei ole itsetarkoituksellinen päämäärä. Jatkotyöstä päätettäessä olisi ensin huolellisesti arvioitava, miltä osin toimikunnassa on perusteltua käsitellä ja arvioida tasa-arvolain sisältöä. Viranomaisten välisen yhteistyön tiivistäminen on tarpeellista. Yhteistyötä sidosryhmien ja viranomaisten välillä voidaan kehittää myös ilman muodollisia järjestelyitä. Lainsäädännön kielellinen kehittäminen on kannatettavaa. Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta on pitänyt ongelmallisena mm. kanneaikoja ja seuraamuksia koskevia eroja. Näitä kysymyksiä on tarpeen käsitellä toimikunnassa. Valiokunta on edellyttänyt direktiivin 2002/73/EY muutosten implementoinnin yhteydessä myös sen selvittämistä, olisiko sukupuolivähemmistöjä koskeva maininta lisättävä tasa-arvolakiin vai yhdenvertaisuuslakiin. Tämä valmistelutyö voisi valtuutetun käsityksen mukaan tapahtua myös toimikunnassa.

Vähemmistövaltuutettu pitää pyrkimystä lainsäädännön ja syrjinnän suoja vahvistamiseen sekä eri syrjintäperusteiden mahdollisimman tasapuolista kohtelua hyvinä lähtökohtina jatkotyölle. Alan keskeiset lait poikkeavat merkittävässä määrin toisistaan. Se,

missä määrin lainsäädännön yhdenmukaistaminen on käytännössä mahdollista, tulee harkita tähänastista yksityiskohtaisemman substanssin ja todellisuudessa esiintyvien syrjintää liittyvien ilmiöiden analyysin pohjalta. Myös valvonnan tehostamismahdollisuuksia sekä tähän liittyviä resurssinäkökohtia tulee tarkastella toimikunnan työn aikana.

Kieliasiain neuvottelukunta esittää harkittavaksi, että kielilakia yleislakina käsittelevä yhteenveto lisättäisiin välimietinnön jaksoon ”yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa koskevat yleislait”.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta pitää tärkeänä, että toimikunta painottaa tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyön tarvitsevan lisää resursseja. Jotta uudistuksen yhteyteen liitettävät lupaukset lisäresursoinnista ja suojan tason ylläpidosta eivät olisi ylioptimistisia tai katteettomia, tulisi vaihtoehtoisista organisaatiomalleista laskea mahdollisimman realistiset resurssitarpeet ja niistä aiheutuvat kustannukset. Tasa-arvoasiainneuvottelukunta korostaa myös että toimikunnan tulee selvittää, miten toiminnan painopisteen siirto nykyisestä enemmän syrjintää ennaltaehkäiseväksi, voitaisiin toteuttaa vaarantamatta nykyistä suojan tasoa.

Valtakunnallinen vammaisneuvosto pitää asetettuja suuntaviivoja hyvinä ja kannatettavina.

4.1.3 Saamelaiskäräjät ja Svenska Finlands folkting

Enligt ***Svenska Finlands folkting*** är det viktigt att notera, att det i vissa fall och i vissa lägen kan finnas behov av så kallad positiv särbehandling för olika befolkningsgrupper. Jämlikhets- och jämställdhetslagstiftningen får alltså inte utformas så att den hindrar eller omöjliggör särlösningar, exempelvis på språkliga grunder. Folktinget fäster ytterst stor vikt vid bekämpandet av alla typer av språkig ojämlikhet och diskriminering, både avsiktlig och oavsiktlig, på språklig grund. Folktinget stöder de målsättningar som jämlikhetskommissionen ställer upp i sitt mellanbetänkande. Att förenhetliga lagstiftningen, förbättra tillsynen, samarbetet, växelverkan och deltagandet samt att göra lagstiftningen klarare är alla var för sig nödvändiga åtgärder.

4.1.4 Yhdistykset, järjestöt ja uskonnolliset yhdyskunnat

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkohallitus pitää uudistushanketta tärkeänä, sillä nykyinen yhdenvertaisuuslainsäädäntö on osin vaikeasti hahmotettava ja epäyhtenäinen. Samanarvoinen suoja tulisi olla lain pääperiaate. Neuvontapalveluiden ja muun asiantuntija-avun saatavuudessa on eroja syrjintäperusteesta riippuen. Selkeä puute on myös se, että työelämän yhdenvertaisuuden toteutumista valvovilla työsuojeluviranomaisilla ei ole vähemmistövaltuutetun tavoin yleistä neuvonta- ja avustustehtävää yhdenvertaisuuslain toimeenpanoon ja soveltamiseen liittyvissä kysymyksissä. Yhdenvertaisuuden edistämisen painopistettä tulisi siirtää jälkikäteisistä toimista ennalta ehkäisevään suuntaan. Tarvetta on sekä seurantajärjestelmälle että tiedottamiselle, koulutukselle ja käytännön ohjeistukselle eri kohderyhmille suunnattuina. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusalan viranomaisten välistä keskinäistä yhteistyötä tulee kehittää, erityisesti jos

tullaan perustamaan uusia toimielimiä. Asiaa selkeyttäisi, jos viranomaisten yhteistyöstä kirjattaisiin erityissäännöksiä. Koska nykyinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslainsäädäntö koostuu useista eri aikoina annetuista eritasoisista säädöksistä, on tasa-arvolain ja yhdenvertaisuuslain eroja ja yhtäläisyyksiä syytä selventää, mikäli lait pysyvät jatkossakin erillisinä. Pyrkimys terminologian yhtenäistämiseen ja käsitteiden konkretisoimiseen on erittäin tervetullutta niin kansalaisten kuin viranomaisten näkökulmasta.

Toimihenkilökeskusjärjestö STTK ry pitää tärkeänä, että jatkovalmistelussa selvitettäisiin myös syrjityksi itsensä kokeneiden mahdollisuudet käyttää tuomioistuimia nopeampia, edullisempia ja joustavampia oikeussuojakeinoja. Yhtenä tällaisena keinona vois harkita sovintomenettelyn laajentamista. STTK kannattaa myös harkittavaksi tulisiko ammattiliitoille antaa syrjintäasioissa itsenäinen kanneoikeus sekä tulisiko ryhmäkannetta harkita ulotettavaksi myös syrjintää koskeviin riitoihin. Jatkovalmistelussa on pyrittävä täsmentämään syrjintäperusteita myös siten, että syrjintä säännösten luettelosta ei saa puuttua keskeisiä henkilöön kohdistuvia seikkoja, joiden johdosta henkilö voi tulla syrjityksi.

Akava ry katsoo, että toimikunnan välimietinnössään esittämiä suuntaviivoja voidaan pitää yleisesti kannatettavina.

Toimihenkilöunioni TU ry on samaa mieltä kaikista toimikunnan uudistamistyön jatkamiselle esittämistä linjauksista, joilla pyritään yhdenmukaistamaan ja parantamaan lainsäädäntöä sekä teknisesti että laadullisesti. Huomion kiinnittäminen alan erityisviranomaisten asemaan, tehtäviin ja toimivaltuuksiin on tärkeätä. Lainsäädännön vaikuttavuuden ja toimivuuden kannalta keinot yhteistyön, osallistumisen ja vuorovaikutuksen lisäämiseksi tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusasioissa sekä viranomaisten kesken että viranomaisten ja sidosryhmien välillä ovat tavoiteltavia. Viranomaisorganisaation uudistamisessa on huomioon otettava tarve kehittää perus- ja ihmisoikeuksien edistämistä ja valvontaa kokonaisuutena.

Kunnallinen työmarkkinalaitos katsoo, että tasa-arvolain ja yhdenvertaisuuslainsäädännön sisällön yhdenmukaistaminen siinä määrin kuin se on tarkoituksenmukaista ja mahdollista on sinänsä hyväksyttävä tavoite. Sen seikan arviointi, mikä missäkin tapauksessa on ”tarkoituksenmukaista ja mahdollista” jää täysin ratkaistavaksi jatkotyöskentelyssä eikä siihen voida vielä ottaa kantaa. Käsitteiden ja terminologian yhdenmukaistaminen on KT:n mukaan kannatettavaa. Syrjintäkieltojen soveltamisala ja oikeussuojan laajuus eri tilanteissa liittyy mahdollisen uudistuksen sisältöön, joka tulee ratkaistavaksi myöhemmin. Kun toimikunnan lähtökohtana on se, että nykyisen lainsäädännön suojaa ei heikennetä, niin yhdenmukaistaminen voinee tällöin lähtökohtaisesti merkitä vain soveltamisalojen ja oikeussuojakeinojen tarkistamista laajimman ja tiukimman vaihtoehdon mukaisesti. Tältä osin hankkeeseen on KT:n mukaan suhtauduttava varauksellisesti. Lakien lakitekninen ja kielellinen parantaminen selkeyden, ymmärrettävyyden ja täsmällisyyden parantamiseksi on sen sijaan perusteltu tavoite.

Kirkon työnmarkkinalaitos ei tässä vaiheessa ota yksityiskohtaisemmin kantaa kaikkiin toimikunnan välimietinnössään esittämiin suuntaviivoihin, joiden mukaisesti toimikunnan mielestä kehittämistyötä tulisi jatkaa. Nämä ovat sellaisia kysymyksiä, jotka tulee käsitellä tarkemmin ja työelämän näkökulma huomioon ottaen uudistettavassa toimikunnassa ja sen työelämäjaostossa. Toimikunnan esittämistä suuntaviivoista ja muista näkemyksistä Kirkon työmarkkinalaitos toteaa, että se ei voi yhtyä toimikunnan näke-

myksiin siitä, että olisi tarpeen tehdä laajoja uudistuksia. Esimerkiksi eri syrjintäperusteiden tasapäistäminen ei ole käytännön työelämässä tarpeellista, realistista tai edes relevanttia. Kirkon työmarkkinalaitoksen mukaan tulisi tarkastella, onko mahdollista tai tarkoituksenmukaista tarkentaa tai selkeyttää tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslainsäädäntöä niiden sisältöä sen laajemmin muuttamatta. Tässä suhteessa on syytä huomata, että kyseessä oleva lainsäädäntö on melko uutta ja termistöt ja ilmaisut ovat vasta vakiintumassa. Tarpeettomat muutokset voivat näin ollen aiheuttaa enemmän epäselvyyttä kuin parannusta asiaan.

Eurooppanaiset ry yhtyy toimikunnan esittämiin ehdotuksiin työskentelyn jatkosta. On tärkeää arvioida nykyisen lainsäädännön valvonnan ja seuraamusten puutteita sekä uusia sanktiomalleja.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto MLL ry pitää toimikunnan ehdotuksia tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistamistyön suuntaviivoiksi pääosin kannatettavia. MLL pitää kuitenkin tärkeänä, että viranomaisjärjestelmää uudistettaessa erillisten valtuutettujen virat säilytetään. MLL korostaa myös kansalaisjärjestöjen merkitystä sekä yhteiskunnan eri toimijoiden yhteistyön vahvistamista yhdenvertaisuuden ja yleisimmin perus- ja ihmisoikeuksien edistämisessä. MLL kannattaa toimikunnan ehdotusta siitä, että viranomaisorganisaation uudistuksessa otetaan huomioon tarve kehittää perus- ja ihmisoikeuksien edistämistä ja valvontaa kokonaisuutena kansainvälisten velvoitteiden ja suositusten mukaisesti.

***Omaishoitajat ja Läheiset - Liitto* ry** yhtyy toimikunnan ehdotuksiin korostaen kansalaisjärjestöjen merkitystä.

Projektet Juridiskt Ombud – Finlands Svenska Handikappförbund förenar sig i de slutsatser som kommissionen framfört. Förbundet önskar huvudsakligen framföra följande synpunkter: Det finns ett behov av att gå igenom och förnya jämlikhets- och jämställdhetslagstiftningen i Finland, eftersom de olika diskrimineringsgrunderna inte är likställda, vilket icke är godtagbart ur ett grundlagsenligt, EU-rättsligt och människorättsligt perspektiv. Förbundet föreslår att det inrättas ett handikappombudsmannaämbete i Finland. Handikappombudsmannen kunde utgöra en avdelning inom den nya myndigheten, som föreslagits i kommittébetänkandet. Det krävs också att det reserveras och garanteras tillräckliga resurser och tillräcklig sakkunskap för ett handikappombudsmannaämbete. Förbundet framhåller också att reformen skall leda fram till ett opartiskt, tillgängligt och effektivt sanktions-, kontroll- och besvärssystem och att rätten till att använda eget modersmål garanteras i en klagan eller eventuell besvärsprocess. Det nuvarande sanktions-, kontroll- och besvärssystemet är otillräckligt, ineffektivt och/eller för komplicerat. Förbundet anser att det finns behov av att ytterligare bedöma konsekvenserna av de olika alternativen för lagstiftningens grundstruktur samt att utreda hur resurserna fördelas för att uppnå en tillfredställande lösning.

Vanhustyön keskusliitto ry katsoo, että välimietinnössä esitettyjä yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistamisen suuntaviivoja voidaan pitää perusteltuina.

4.1.5 Akateemiset asiantuntijat

Tutkijatohtori Jukka Lehtosen mukaan on hyvä, että toimikunnan välimietinnössä tuotiin esiin tarve saattaa eri syrjintäperusteet samalle viivalle niin, että eri syrjintäperusteiden kohdalla on yhtä laaja soveltamisala. Hyvät perustelut löytyvät myös valvonnan tehostamiselle, tiedon lisäämiselle, yhteistyölle kansalaisjärjestöjen kanssa ja lainsäädännön selkeyttämiselle. On tärkeää, että lainsäädännössä tuodaan selväsanaisesti esiin seksuaaliseen suuntautumiseen ja sukupuolen moninaisuuteen liittyvä syrjintä ja niiden ehkäisy. Myös lainsäädäntöön sisältyvään hetero-olettamukseen tulisi suhtautua kriittisesti. Tämä koskee myös ihmisten asettamista eriarvoiseen asemaan parisuhteiden takia. Olisi tärkeää, että lainsäädännössä huomioitaisiin sukupuolivähemmistöjen omat tarpeet myös kielen osalta niin, että lainsäädäntö olisi riittävän kattava kaikkien sukupuolivähemmistöjen näkökulmasta. Lainsäädännössä tulisi vaatia kaikki syrjintäperusteet monipuolisesti kattavaa yhdenvertaisuus/tasa-arvosuunnittelua kaikilta työpaikoilla, joilla on yli 20 työntekijää.

4.2 Toimikunnan kokoonpanon täydentäminen, jaostojen perustaminen ja toimikauden pidentäminen

4.2.1 Ministeriöt

Sisäasiainministeriö kannattaa ehdotusta toimikunnan kokoonpanon laajentamisesta työmarkkinajärjestöjen edustajilla sekä työelämä- ja kansalaisjärjestöjaostojen perustamista. Kansalaisjärjestöjaostoon tulisi ottaa sellaisia järjestöjä, joilla on tietoa haavoittuvassa asemassa olevien turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten elinoloista Suomessa.

Työ- ja elinkeinoministeriö pitää hyvänä ehdotusta siitä, että toimikunnan yhteyteen perustetaan erityinen työelämäjaosto. Kutsumalla jaostoon edustajat myös keskeisistä työntekijä- ja työnantajajärjestöistä pystytään parhaiten turvaamaan lainsäädännön valmistelussa vaadittava työelämän asiantuntemus.

Sosiaali- ja terveysministeriö katsoo, että ennen työelämäjaoston asettamista tulisi määritellä sen mandaatti. Jaostojen puheenjohtajiksi tulisi toimikunnasta nimetä riippumattomat asiantuntijat. Kaikkien syrjinnän kohteena olevien ryhmien näkökannat tulee riittävästi ja yhdenvertaisesti ottaa huomioon toimikunnan työssä. Työmarkkinajärjestöt ovat yleensä sopineet keskenään edustajansa silloin, kuin jäsenten määrä on rajallinen. Mikäli toimikunnan ja sen jaostojen työllä on yhtymäkohtia tasa-arvolakiin ja tasa-arvotoimijoihin, myös tasa-arvolakia valmistelevan STM:n yksikön mukanaolo näissä olisi perusteltua.

Ympäristöministeriö pitää kannatettavana toimikunnan ehdotusta työmarkkinaosapuolten mukaan kutsumisesta ja kansalaisjärjestöjaoston perustamisesta.

4.2.2 Valvontaviranomaiset ja neuvottelukunnat

Eduskunnan oikeusasiamies pitää tärkeänä toimikunnan kokoonpanon tarkistamista työelämän tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuskysymysten osalta sekä säännöllistä yhteydenpitoa kansalaisjärjestöihin. Erityisen merkittävänä pidetään kansalaisjärjestöjen mahdollisuutta osallistua toimikunnan työskentelyyn.

Lapsiasiavaltuutettu kannattaa kansalaisjärjestöjaoston perustamista keskustelemaan yhdenvertaisuuslain uudistamistyöstä.

Tasa-arvovaltuutettu katsoo, että toimikunnan esittämän täydentämisen ja jaostojen perustamisen lisäksi on välttämätöntä, että sekä toimikuntaa että jaostoja täydennetään sosiaali- ja terveysministeriön tasa-arvoyksikön edustajilla.

Tasa-arvolautakunta katsoo, että nykyisten lainsäädännöllisten ongelmien taustalla on ollut ulkopuolelta aiheutunut aikapaine. Nyt ei tällaista ulkoista ajallista velvoitetta tiettävästi ole, joten ei liene tarvetta kiirehtiä uudistusta siten, että lopputuloksen laatu vaarantuisi. Olisi ensin hyödyllistä seurata, miten muissa EU-maissa yhden yhtenäisen yleislain muotoilu on toteutettu tai toteutetaan ja mitkä sen vaikutukset ovat. Tasa-arvolautakunta katsoo, että lainsäädännön ja viranomaisorganisaation kokonaisuudistuksen toteuttaminen olisi em. syistä todennäköisesti ennenaikaista. Tässä vaiheessa on kuitenkin tarkoituksenmukaista tarkastella, millaisia pitkäjänteisiä valmistelutoimia, esimerkiksi tutkimus- ja kehitystyön osalta, tulisi käynnistää silmällä pitäen mahdollisesti myöhemmin käynnistettävää kokonaisuudistusta. Myöskään mietinnössä esitetyt perustelut uudistamistarpeille eivät ole siinä määrin painavia, että raskas lainsäädännön kokonaisuudistusta olisi kiirehdittävä.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta esittää, että hallituksen tasa-arvoyksikön edustaja otettaisiin mukaan toimikunnan jäseneksi. Lisäksi tasa-arvo- ja vähemmistövaltuutetuille tulee taata mahdollisimman tasapuolinen asema toimikunnan työssä. Uudistus koskettaa kokonaisvaltaisesti kummankin valtuutetun toimivaltaa, joten esimerkiksi toimikunnan työtä valmistelevien jaostojen puheenjohtajuudesta päätettäessä on pyrittävä myös muodolliseen tasapuolisuuteen valtuutettujen välillä. Lisäksi tasa-arvoasiain neuvottelukunta kannattaa toimikunnan täydentämistä työmarkkinajärjestöjen edustajilla, ja toteaa että, yleisen käytännön mukaan työmarkkinaosapuolet ovat itsenäisesti keskenään sopineet edustajansa, jos jäsenten määrä on rajallinen.

Valtakunnallinen vammaisneuvosto toteaa, että se on tehnyt Ministeri Braxille aloitteen toimikunnan täydentämisestä vammaisten henkilöiden edustuksella. Tasa-arvoasioissa toimikunnan työskentelyyn osallistuu tasa-arvovaltuutettu ja vähemmistöjä koskevien asioiden osalta vähemmistövaltuutettu. Koska vammaisilla henkilöillä ei ole omaa valtuutettua tai asiamiestä, pitää neuvosto tärkeänä jonkun muun vammaisia edustavan tahon mukanaoloa toimikunnassa. Kansalaisjärjestöjaoston perustaminen on valtakunnallisen vammaisneuvoston näkökulmasta kannatettavaa, joskin se ei näe riittävänä osallisuutena sitä, että kansalaisjärjestöjaostoon kutsutaan mukaan vammaisia henkilöitä edustava tai edustavia tahoja. Muutoinkin erillisiä jaostoja perustettaessa on varmistettava jaostojen näkemysten yhteensovittaminen. Myös varsinaisen yhdenvertai-

suustoimikunnan työn ja jaostojen näkemysten vuorovaikutteisuus on varmistettava tarpeen mukaan järjestettävillä yhteistapaamisilla.

Vanhus- ja eläkeläisasioiden neuvottelukunta kannattaa kansalaisjärjestöjaoston perustamista.

Hämeen työsuojelupiirin käsityksen mukaan työelämä asioita käsittelevässä jaostossa olisi hyvä olla työsuojeluhallinnon edustus sekä sosiaali- ja terveysministeriön työsuojeluosastolta että piirihallinnosta.

Uudenmaan työsuojelupiiri pitää perusteltuna, että toimikunnan yhteyteen perustetaan työelämäjaosto ja kansalaisjärjestöjaosto. Keskeisiä tahoja toimikunnan jatkotyössä että mahdollisessa työelämäjaoksessa ovat työelämän näkökulmasta työmarkkinaosapuolten edustajat ja työsuojeluviranomaisten edustus.

4.2.3 Saamelaiskäräjät ja Svenska Finlands folkting

Saamelaiskäräjät toteaa, että se haluaa osallistua tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistustyöhön. Sitä tulisi kuulla myös mahdollisen kansallisen ihmisoikeusinstituution perustamista selvitettäessä.

Svenska Finlands folkting stöder förslaget om att grunda en sektion för medborgarorganisationer. Genom den kontakten kan en värdefull dialog upprättas med exempelvis ovan nämnda specialgrupper. Folktinget önskar också i fortsättningen finnas med bland de organisationer som hörs om kommissionens lagstiftningsförslag.

4.2.4 Yhdistykset, järjestöt ja uskonnolliset yhdyskunnat

Suomen Kuntaliitto toteaa, että sen näkemyksiä ei ole kuultu Kunnallista työmarkkinalaitosta lukuun ottamatta. Jatkotyössä tulee ottaa huomioon kuntien rooli ja näkemykset viranomaisina ja palvelujen tarjoajina sekä tasa-arvo ja yhdenvertaisuuden toteuttajina sekä kansalaisia lähimpänä olevana itsehallinnollisena demokraattisen yksikkönä. Kuntaliitto esittää, että se olisi edustettuna komitean jatkotyössä Kunnallisen työmarkkinalaitoksen lisäksi.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkohallitus katsoo, että työmarkkinajärjestöjen mukaantulo toimikunnan jatkotyöskentelyyn on tärkeää työelämän tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuskysymyksissä tarvittavan asiantuntemuksen varmistamiseksi. Myös työelämä- ja kansalaisjärjestöjaostojen perustaminen on kannatettavaa, mikäli näin voidaan varmistaa niiden kuuleminen.

Toimihenkilökeskusjärjestö STTK ry katsoo, että STTK:n oman edustajan saaminen toimikuntaan on sekä perusteltua että myös välttämätön edellytys toimikunnan tasapainoiselle jatkotyölle. STTK vaatii toimikunnan kokoonpanon laajentamista työmarkkinaosapuolten edustajilla siten, että se tapahtuu kolmikantaperiaatteen mukaisesti niin, että kaikki palkansaajakeskusjärjestöt saavat oman edustajansa toimikuntaan. Tasapainoinen asian jatkovalmistelu edellyttää ehdottomasti toimikunnan kokoonpanon laajen-

tamista lisäksi tasa-arvoyksikön edustajalla. Ehdotus työelämän tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusasioita käsittelevästä työelämäjaostosta on sinänsä kannatettava, mutta se ei voi korvata kolmikantaista edustusta varsinaisen toimikunnan kokoonpanossa.

Akava ry katsoo, että tasa-arvolain ja yhdenvertaisuuslain uudistusprosessilla on niin suuri merkitys työelämään ja erityisesti korkeasti koulutettujen nuorten naisten asemaan, että Akava ry:n ja sen edustaman asiantuntemuksen jäsenistönsä ongelmista tulee olla edustettuna toimikunnassa.

Toimihenkilöunioni TU ry katsoo, että työmarkkinakeskusjärjestöt edustavat hyvin erilaisia toimialoja, työyhteisöjä ja jäsenistöä. Myöskään työmarkkinajärjestöjen tasapuolisen kohtelun näkökulmasta esitystä EK:n ja SAK:n osallistumista toimikunnan työhön ja erillisen työelämäjaoston perustamista avustamaan toimikuntaa ei voi pitää perusteltuna. Kaikille työmarkkinakeskusjärjestöille tulee varata yhdenvertaiset mahdollisuudet nimetä edustajansa osallistumaan toimikunnan jatkotyöskentelyyn.

Elinkeinoelämän keskusliitto EK katsoo, että tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslainsäädäntö tulee valmistella kolmikantaisesti, vaikka se koskettaakin kokonaisuudessaan kaikkia elämänaloja. Toimikunnan täydentäminen viimeistään tässä vaiheessa työmarkkinajärjestöjen edustajilla ja työelämäjaoston perustaminen on EK:n näkemyksen mukaista. EK pitää myös toimikunnan toimikauden jatkamista perusteltuna.

Suomen Yrittäjät ry korostaa, että yhdenvertaisuuslainsäädännöllä on huomattava vaikutus työmarkkinoihin ja elinkeinoelämään. Tämä työnantajien ja palvelun tarjoajien näkökulma on jäänyt välimietinnössä valitettavan ohueksi. Jatkovalmistelussa tuleekin huomioida valtioneuvoston periaatepäätöksellä 1.11.2007 antamat ohjeet säädösehdotusten vaikutusten arvioimisesta, erityisesti yritysvaikutusten osalta. Lisäksi toimikunnan kokoonpanoa täydennettäessä toimikuntaan tulisi valita myös Suomen Yrittäjien edustaja.

Kunnallinen työmarkkinalaitos katsoo, että toimikunnan täydentäminen vain SAK:n ja EK:n edustajilla ja työelämäjaoston perustaminen ei turvaa kaikkien työmarkkinatahojen tasapuolista osallistumista valmisteluun varsinkaan kun työelämäjaoston ja varsinaisen toimikunnan työnjakoa tai toimivaltaa ei ole mitenkään määritelty. Kunnallinen työmarkkinalaitos katsoo, että sillä tulee olla edustus varsinaisessa toimikunnassa. Tasa-arvolaki ja yhdenvertaisuuslaki koskevat kuntasektoria laajasti myös työelämän kysymysten lisäksi. Suomen Kuntaliitto vastaa lain soveltamiseen liittyvistä kysymyksistä sikäli kuin kysymys ei ole työelämään liittyvistä asioista. Näin ollen myös Suomen Kuntaliiton edustus toimikunnan jatkotyöskentelyssä tulee turvata. Kunnallinen työmarkkinalaitos katsoo myös, että asian laajuuden ja merkittävyyden takia toimikunnan toimikauden jatkaminen on perusteltua.

Kirkon työmarkkinalaitoksen mukaan on hyvin tärkeää, että toimikunnan kokoonpanoon saadaan viimeistään tässä vaiheessa työmarkkinajärjestöjen edustus. Työelämän näkökulmaa ei ole tähän saakka otettu riittävässä määrin huomioon toimikunnan työssä. Kaikilla työmarkkinakeskusjärjestöillä tulisi olla edustus toimikunnassa. Vähintään on perustettava toimikunnan ehdottama työelämäjaosto niin, että sen kokoonpanossa työmarkkinajärjestöt tulevat edustetuksi mahdollisimman laajasti. Kirkon työmarkkinalaitos edellyttää joka tapauksessa saavansa edustajansa kyseiseen jaostoon. Kirkon työ-

markkinalaitos pitää myös perusteltuna, että toimikunnan toimikautta jatketaan syyskuun 2009 loppuun.

Kehitysvammaliitto ry katsoo toimikunnan laajentamisen olevan perusteltua. Kansalaisjärjestöjaoston kokoonpanossa olisi kiinnitettävä huomiota eri toimijoiden yhdenvertaiseen osallistumiseen. Jaostossa tulisi olla riittävän kattava edustus myös vammaisjärjestöistä.

Kuurojen Liitto ry esittää, että yhdenvertaisuustoimikuntaa täydennetään vammaisten henkilöiden edustuksella. Sen lisäksi liitto pitää välttämättömänä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistuksen jatkotyössä komitean esitystä ns. kansalaisjärjestöjen jaostosta säännöllisen yhteydenpidon varmistamiseksi kansalaisjärjestöihin. Liitto katsoo, että yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistus tulisi toteuttaa mahdollisimman pikaisesti. Nykyinen tilanne ei ole hyväksyttävä. Suunniteltu uudistus ei poista tarvetta uudistaa Suomen perus- ja ihmisoikeusjärjestelmää laajemminkin.

Mielenterveyden keskusliitto ry katsoo, että yhdenvertaisuustoimikunnan kokoonpanoa tulisi täydentää vammaisjärjestöjen jäsenellä. Yhdenvertaisuuden kannalta ei voida pitää hyväksyttynä, että toimikunnasta puuttuu vammaisjärjestöjen, kaikkein heikoimmassa asemassa olevien ryhmien edustus.

Naisjärjestöjen Keskusliitto ehdottaa, että toimikuntaa täydennetään naisjärjestöjen ja sosiaali- ja terveysministeriön tasa-arvoyksikön edustajilla.

Naisjärjestöt Yhteistyössä NYTKIS ry toivoo, että myös sosiaali- ja terveysministeriön tasa-arvoyksikön edustaja nimetään toimikuntaan. Kansalaisjärjestön kokoonpanossa NYTKIS ry:n asema naisjärjestöt kokoavana asiantuntijajärjestönä tulee ottaa huomioon. NYTKIS toivoo, että järjestöä pyydetään nimeämään edustaja perustettavaan jaostoon. NYTKIS yhtyy myös toimikunnan esitykseen toimikunnan kauden jatkamisesta syyskuun 2009 loppuun laajennetulla kokoonpanolla.

Omaishoitajat ja Läheiset - Liitto ry katsoo, että kansalaisjärjestöjaosto voitaisiin toteuttaa myös niin, että itse toimikunnan kokoonpanoa täydennettäisiin kansalaisjärjestöjen edustuksella ja lisäksi kuultaisiin kansalaisjärjestöjen edustajia.

Potilasyhdistys Trasek ry katsoo, että lainlaatijalta ja viranomaisilta puuttuu nimenomaista tietoa tavallisesta elämästä ja sukupuolivähemmistöjen kokemasta yhdenvertaisuuden puutteesta ja sen takia ei osata kohdentaa toimenpiteitä, tiedotusta tai ennaltaehkäisyä oikeisiin paikkoihin. Sen takia suurimpien ja merkittävimpien kansalaisjärjestöjen kuuleminen tulevaisuudessa ei yksin riitä, vaan myös pienempien kansalaisjärjestöjen ja niiden asiantuntijuuden käyttäminen eri yhteyksissä nähdään tärkeäksi yhdenvertaisuusasioiden ja syrjimättömyyden eteenpäinviemiseksi. Järjestöjä ja yhdistyksiä tulisi laajemmin kuulla säännöllisesti muutenkin kuin yhden toimikunnan kautta tai yhden kansalaisjärjestöjaoston kautta. Esityksen mukaan työelämäjaosto avustaa toimikuntaa, kun taas kansalaisjärjestöjaostoa (johon osallistuisivat vain isoimmat järjestöt) kuullaan toimikunnan valmistelemista ehdotuksista. Toisaalta haetaan hallinnossa yhdenvertaisuutta hoitavien viranomaistasojen riippumatonta asemaa, mutta annetaan työelämän osapuolille suurempi vaikuttamismahdollisuus valvontainstituution asioissa, ei vaikuta näin äkkiä kovin tasapuoliselta. Eriarvoinen kohtelu työelämäjaostolle ja kansalaisjaostolle on epäsuhdassa yhdenvertaisuuteen nähden. Trasek ry on käytettävissä mahdolli-

sesti perustettavan kansalaisjärjestöjaoston jäseneksi, ja haluaa tulla kuulluksi sukupuolivähemmistöä koskevissa ihmisoikeusasioissa ja niiden kehittämisessä.

Projektet Juridiskt Ombud - Finlands Svenska Handikappförbund önskar att kommissionen utökas med en representant från handikappsektorn. Där ser vi gärna att denna representant även har förståelse för de svenskspråkiga funktionshindrades behov. Vi anser att den föreslagna sektionen för medborgarorganisationer inte är tillräcklig.

Seksuaalinen tasavertaisuus SETA ry vastustaa jaostojen rooleihin mahdollisesti liittyvää eriarvoisuutta. Toimikunnan koko ei ole riittävä peruste työmarkkina- ja kansalaisjärjestöjen eriarvoiselle kohtelulle toimikunnan työssä, eikä kyseessä ole yksinomaan työelämään liittyvä uudistus. SETA esittääkin, että toimikuntaan nimetään kaksi kansalaisjärjestöjen edustajaa ja että jaostojen toimeksianto muutetaan samanlaiseksi. SETA on käytettävissä mahdollisesti perustettavan kansalaisjärjestön jäseneksi.

Suomen Nuorisoyhteistyö Allianssi ry esittää, että kansalaisjärjestöistä nimetään kaksi edustajaa yhdenvertaisuustoimikuntaan. Allianssi kannattaa toimikunnan esitystä siitä, että toimikunnan yhteyteen perustetaan kansalaisjärjestöjaosto. Kansalaisjärjestöjaoston roolin pitää kuitenkin olla yhtäläinen työelämäjaoston roolin kanssa, eli myös kansalaisjärjestöjaosto avustaisi toimikuntaa eikä sitä vain kuultaisi.

Svenska Kvinnoförbundet rf föreslår att kommittén bör få mandat att fortsätta arbetet fram till september 2009 och den bör även utökas med en representant från social- och hälsovårdsministeriets jämställdhetsenhet. Svenska Kvinnoförbundet ställer sig kritiskt till sektionsindelningen som den föreslås i betänkandet och anser att det finns en risk att sektionernas respektive inflytande och påverkningstyngd inte blir balanserade. NYTKIS r.f. bör som samlande forum för kvinnoorganisationer ges möjlighet att utnämna representanter om sektioner bildas. Svenska Kvinnoförbundet ser kommissionen som utreder reformen bör kunna utnyttja det utvärderingsarbete som gjorts gällande jämställdhetslagen i sitt fortsatta arbete, vilket innebär att kommissionens tidtabell bör förlängas betydligt eller att utvärderingen av jämställdhetslagen bör inledas tidigare än planerat.

Vammaisfoorumi ry katsoo, että toimikunnan täydentäminen pelkästään työmarkkinaosapuolten SAK:n ja EK:n edustajilla ei voida pitää riittävänä. Toimikunnan kokoonpanoa tulisi täydentää lisäksi vammaisjärjestöjen edustajalla. Muussa tapauksessa vähintäänkin työelämäjaostoon tulee nimetä syrjinnän kohteena olevien ryhmien edustus. Riittävänä ei voida pitää toimikunnan ehdotusta säännöllisen yhteydenpidon varmistamiseksi kansalaisjärjestötoimikunnan avulla, jonka funktiona olisi ainoastaan kuultavaksi tuleminen. Jälkikäteisellä vaikuttamisella ei kyetä tarpeeksi tehokkaaseen vammaisten henkilöiden tarpeiden huomioon ottamiseen.

Vammaisten Ihmisoikeuskeskus VIKE katsoo, että yhdenvertaisuustoimikunnan kokoonpanoa tulisi täydentää vammaisjärjestöjen edustajalla. Yhdenvertaisuuden kannalta ei voida pitää hyväksyttävänä, että toimikunnasta puuttuvat tälläkin hetkellä heikoimmassa asemassa olevien ryhmien edustus. Kansalaisjärjestöjaosto ei ehdotetussa muodossa poista täysin edellä mainittua ongelmaa.

Vanhustyön keskusliitto ry yhtyy ehdotukseen, jonka mukaan toimikunnan yhteyteen tulisi perustaa kansalaisjärjestöjaosto. Siihen tulee saada edustus myös eläkeläisjärjestöistä, joiden asiantuntemus ikääntyneiden elämäntilanteista on laajaa.

Vapaa-ajattelijain liitto ry kannattaa toimikunnan laajentamista Elinkeinoelämän ja Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestön edustajilla. Työelämän tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusasioita käsittelevä työelämäjaosto on selvästi tarpeen. Erityisen tärkeäksi liitto näkee sen, että toimikunnan yhteyteen perustetaan kansalaisjärjestöjaos, joka toimikunnan kokoonpanoa paremmin edustaisi niitä ryhmiä, joita arkipäivässä koskettaa perustuslain 6 §:ssä mainitut syrjintäperusteet. Toimikunnassa ei ole ollenkaan edustettuna uskonto tai muu uskonkäsitys ryhmien edustajaa. Vapaa-ajattelijain liitto haluaa tulla kuulluksi asiantuntijana tasa-arvo ja yhdenvertaisuuslakeja uudistettaessa vähintään kansalaisjärjestöjaoksessa sen kiinteänä jäsenenä.

Kokoomuksen Naisten Liitto toivoo, että työryhmän kokoonpanoa laajennetaan tasa-arvoyksikön toimijalla. Kansalaisjärjestöjen ryhmään liitto esittää nimettäväksi naisjärjestöjen edustajaa.

4.2.5 Akateemiset asiantuntijat

Dosentti Johanna Kantola katsoo, että työelämän sääntelyä uudistettaessa kolmikantavalmistelu on ILO:n periaatteiden mukaista, mutta kun tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslaeilla pyritään vaikuttamaan muihinkin elämänaloihin kuin työelämään, on työmarkkinajärjestöjen suuri painoarvo lainvalmistelussa käynyt kyseenalaiseksi. Kantolan mukaan olisikin toivottavaa, että toimikunnan kokoonpanoa ei laajennettaisi ainoastaan työmarkkinajärjestöjen edustajilla, vaan myös eri kansalaisjärjestöjen edustajilla. Tämän lisäksi kansalaisjärjestöjaoston toimeksiantoa tulisi muuttaa samansuuntaiseksi työelämäjaoston toimeksiannon kanssa. Naisjärjestöjen sekä sukupuolten tasa-arvoa valvovien ja edistävien viranomaistahojen edustus ja kuuleminen on erittäin tärkeää tasa-arvolain uudistuksen yhteydessä.

Tutkija Jukka Kumpuvuori katsoo, että uuden YK-vammaissopimuksen mukaan on lähes pakollista ottaa vammaiset mukaan keskeisiin rooleihin, kun heidän oikeudellista asemaansa koskevia muutoksia suunnitellaan. Tämän vuoksi yhdenvertaisuustoimikuntaa tulisi täydentää vammaisedustuksella joko vammaisjärjestöjen tai muiden toimijoiden keskuudesta.